

EDEL MONSEN • TORIL B. LYGSTAD

OAHPAHEADDJIBAGADUS

EDEL MONSEN • TORIL B. LYGSTAD

VÁRIIN 3

Fáddágiha 5.-7. ceahkkái

ČállidLágádus

INNHold

1. GEALBOULBMILAT	4
2. SISDOALU, BARGOVUGIID JA ÁVDNASIID OPPALAŠGEAHČASTAT	5
3. HÁMÁDAT: OVDABARGU, GIEDDEBARGU JA MAŇĚBARGU	6
4. SIIDDUS-SIIDUI BAGADUS	9
s. 3: Ovdasánit	9
s. 6: Meahcceskuvla várís	9
s. 7: Ovdageahččaleapmi	10
s. 8: Lohkanteaksta: <i>Várrái</i>	11
s. 9-10: Lohkanteaksta: <i>Várrái</i>	12
s. 11: Diibmoplána	13
s. 12: 1. Loga teavstta <i>Várrái</i> ja vástit jearaldagaid	14
s. 13: 2. Vástit lohkan-teavstta jearaldagaid čálalaččat	14
s. 14: 3. Duohta vai gielis?	15
s. 15: 4. Jurddašehket ja ságastallet	16
s. 15-17: 5. Giellahárjehusat	16
s. 18-19: 6. Ruossalassánit	19
s. 20-21: 7. Doaimmat várís	20
s. 22: 8. Čále cealkaga juohke sárgumii	21
s. 23: 9. Čále cealkaga juohke govvi	22
s. 24: 10. Čále vearbba mii váilu	22
s. 24: 11. Čále maid don lávet dahkat duoddaris dahje várís	22
s. 25-27: 12. Luonddunamahusat	23
s. 28-29: 13. Alla várit	24
s. 30-32: 14. Finnmáarkoduottar	25
s. 33-34: 15. Báikenamat váriin iežat guovllus	26
s. 35: 16. Gos? Galle báikki/vári don dovddat?	26
s. 36-37: 17. Guđe suohkanis?	27
s. 38-39: 18. Bussemátki Sámis	27
s. 40-41: 19. Almmiguovllut	28
s. 42-44: 20. Kulturhistorjá	29
s. 45-46: Fágateaksta: <i>Lávostallan</i>	31
s. 47-49: 21. Lávostallan	31
s. 50-51: 22. Eallit várís	32
s. 52: 23. Gottit ja bohccot	33
s. 53-54: Lávlagat <i>Eallu lea dál gárddis, Okta guolli vuodjá, Divrrit</i>	34
s. 55-56: 24. Sáivaguolit	35
s. 57-58: 25. Lottit várís	36
s. 59: 26. Lottit ja sáivaguolit	37
s. 60: Mitalus: <i>Heavdni beastá olbmuid heakka</i>	37
s. 61-63: 27. Divrrit ja heavnnit	38
s. 64-66: 28. Šattut duoddaris ja várís	40
s. 67-68: Fágateaksta: 29. <i>Biebmo- ja dálkkasšattut</i>	42

s. 69: 30. Lohkat, ságastallat ja muitalit.....	43
s. 70-71: Govvareportáša: <i>Meahcceskuvla Gálggojávrris</i>	44
s. 72: Artihkal: <i>Meahcceskuvla váris</i>	44
s. 73: 31. Čállinbargu.....	44
s. 73: 32. Ovdanbuktin.....	45
s. 74: 33. Njálmmálaš hárjehus.....	46
s. 75: 34. Sárggo gova mii heive čilgehusaide.....	47
s. 76-77: 35. Alfabehtaárvádusat.....	47
s. 78-79: 36. Čále SMS-dieđuid!.....	48
s. 80: 37. Stašuvdnabarggut klássalanjas.....	49
s. 81: 38. Mu favorihttabáiki váris.....	49
s. 82: 39. Čorge substantiivvaid.....	50
s. 83: 40. Govvaráidu.....	51
s. 84: 41. Loahppaságastallan.....	51
s. 84-86: 42. Maŋŋegeahččaleapmi.....	51
5. OLGOBARGU.....	53
Mii vuolgit meahcceskuvlii.....	53
Báikenamat.....	53
Luonddunamahusat.....	53
Báikkálaš muitalusat.....	53
Lávostallan.....	54
Goahtesadji.....	55
Dolastallan.....	55
Biebmu.....	56
Málestiapmi.....	56
Iđitbiebmu.....	56
Borranboddu.....	56
Eahketbiebmu.....	56
Nástebálggis/Luonddubálggis.....	57
(Dádjadeapmi meahcis).....	57
Stošuvdnaoahpahuš:.....	59
Bivdoráhkanusat ja biergoborat.....	59
Oppalaš kulturhistorjá.....	59
Geologijja.....	59
Botaniikka.....	59
Lávlagat ja stoahkan.....	61
Alfabehtabivdu váriin.....	63
Sámi báikenamat.....	64
Almmiguovllut (kártta ja kompássa).....	64
Njoarosteapmi.....	66
Divrrážat čáziin.....	66
Dolgevuoggabivdu.....	67
Golledoidin.....	67
Meallut kánoin.....	67

1. Gealboulbmilat

Dán oahpaheaddjibagadusa oppalaš oasi kapihttalis 7 ovdanbuvttiime tabealla, mii čájeha oahppigihppagiid ja gealbo- ulbmiliid ovtastusa Máhttolohtema mielde. Vulobealde lea oppalašgeahčastat mii čájeha gealboulbmiliid mat gustojit Dássái 2b ja 3b. Ja vaikko moai VVV:s letne válljen giddet fuopmášumi fágaidgaskasašvuhtii ja sámi kultuvrra iešguđetgelágán beliide, de guoskkahetne mángga ulbmila, muhto ean buot ovtta vuđo- laččat gal. Ulbmiliid masa letne bidjan unnit fokusa *Váriin 3:s* leat devkkodahtán čállosiin.

Sámediggi ii leat ruhtadan ollásit daid oahppoávdnasiid otná rádjái. Liŋkkat mat čujuhit iešguđet osiide leat dan sivas čihkosis geavaheaddjiide.

DÁSSI 2B	DÁSSI 3B
<p>Njálmmálaš gulahallan</p> <ul style="list-style-type: none"> • guldalit, áddet ja cealkit álkis dieđáhusaid ja bagadusaid • guldalit ja áddet álkis sártnodemiid, máidnasiid ja muitalusaid • jearrat ja vástidit álkis jearaldagaid • oassálastit rollaspealuide ja dramatiseremiidda • lohkat 1000 rádjai ja atnit loguid albmadiit áiggiid ja dáhtoniid <p>Čálalaš gulahallan</p> <ul style="list-style-type: none"> • ohkat ja čállit sámi alfabehta • lohkat, áddet ja čállit álkis dieđáhusaid iežas giehta-čállagiin ja boallobeavddis • lohkat álkis teavsttaid, máidnasiid ja muitalusaid ja báhkkođit sisdoalu áddejumi • čállit álkis teavsttaid árgabeaivválaš dilálašvuodaid birra <p>Giella, kultuvra ja girjjálašvuhta</p> <ul style="list-style-type: none"> • dovdát dajaldagaid vássánáiggis, dálááiggis ja boahtte-áiggis sártnodit gielas ja giellasehkkemis • lohkat árvádusaid, sátnevádjasiid ja vitssaid • guldalit ja lohkat sámi máidnasiid ja muitalusaid ja sártnodit sisdoalus • geavahit biepmuide gulli doahpagiid sártnodettiin sámi biepmuid birra • geavahit dábálaččamus sániid mat gullet lagaš bearrašii ja fuolkegoddái 	<p>Njálmmálaš gulahallan</p> <ul style="list-style-type: none"> • cealkit beaivválaš dilálašvuodain dálá-, vássán- ja boah- teáiggis • muitalit iežas vásihusain ja dovddiidemiin • mielde čájáhusain iešguđetgelágán giellarollain nugo drámáaktivitehtain, lohkamiin ja ovdanbuktimiin • guldalit ja ođđasit muitalit maid leat gullan • jorgalit sániid, álkes cealkámušaid ja oanehis cealkagiid • gulahallat earáiguin digitála mediaid bokte <p>Čálalaš gulahallan</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lohkat ja áddet váldo sisdoalu muitaleaddji teavsttain • Čállit álkes muitaleaddji teavsttaid ja ovdanbuktit earáide • Geavahit vásihusaid iežas teakstačállimii <i>dramas</i>, <i>teáhter- bihtáin</i>, <i>filmmain</i> ja sámi tv-prográmmain • Guldalit ja ođđasit muitalit maid lea gullan • Jorgalit álkes cealkagiid dárogielas sámegillii • Geavahit vuodđo riehtačállinnjuolggadusaid • Geavahit sátnegirjjiid girje- ja digitála hámis <p>Giella, kultuvra ja girjjálašvuhta</p> <ul style="list-style-type: none"> • ságastallat sátneluokkaid birra • sojahit muhtin vearbbaid ja substantiivvaid • geavahit dábáleamos cealkkašlájain • ságastallat suopmaniid birra ja dovdat muhtin dábálaš sániid eará suopmaniin • áddet ja geavahit loguid gulahallamis nugo <i>hattiid</i>, <i>mihttuid</i>, <i>deattu</i> ja <i>sturrodaga</i> birra • ságastallat praktihkalaš barggu birra • lohkat sámi mánáid- ja nuoraidgirjjálašvuodas ja muitalit sisdoalu birra • guldalit ja ságastallat árbevirolaš sámi muitalanvieruid birra • geavahit digitála reaiduid iežas giellabarggus

2. Sisdoalu, bargovugiid ja ávdnasiid oppalašgeahčastat

Ulbmilat ja oasse-ávdnasat	Oahppanulbmilat: <ul style="list-style-type: none"> Máhttit lohkat álkes teavsttaid meahcceskuvlla birra várís Máhttit mitalit goahtesaji barggaid birra Máhttit vástidit gažaldagaid ja oassálastit ságastallamis meahcceskuvlla birra Máhttit čállit cealkagiid govaide/teavsttaide iežas vásihusaid vuodul Searvat álkes ságastallamii árbevirolaš lávvo-geavaheami birra Dovdat muhtin guovddáš doahpagiid kulturhistorijá birra Oahppat ollu odđa sániid sáivaguliin, lottiin, divrriin ja várrešattu Oahppat ollu odđa luonddunamahusaid Oahpásmuvvat Sámi geografijai ja sámi-báikenamaide Oahppat mánge odđa sámi báikenama iežas guovllus 	Oasseávdnasat: <ul style="list-style-type: none"> doaimmat meahcceskuvllas ja várís goahtesaji barggut báikenamat almmiguovllut luonddunamahusat kulturhistorjá lávostallan eallit várís sáivaguolit ja lottit divrrit šattut duoddaris ja várís biebmo- ja dálkkasšattut teakstabargu girjjálašvuoha feara mat 	Giellaoahppa: <ul style="list-style-type: none"> jearransánit gažaldagat <i>go</i>-jearran-partihkalin áigecealkagat: vahkkobeavvit genetiivvas ja diibmu lokatiiva ja illatiiva suopmanerohusat sátneluohkkát: vearbbat, substantiivvat ja adjektiviivvat
Bargovuogit	Lohkat: <ul style="list-style-type: none"> cealkagat čuoččuhusat sátneviđjit árvádusat govvateavsttat bagadusat bargobihtáide ja spealuide bagadusteaksta: <i>Várrái</i> tabealla: <i>Diibmoplána</i> muitalus: <i>Heavdni beastá olbmuid heakka</i> govvareportáša: <i>Meahcceskuvla Gálgo-jávrris</i> artihkkalat: <i>Meahcceskuvla várís</i> fágateavsttat: <i>Alla várít, Finnmáarkoduottar, Biebmo- ja dálkkasšattut, Lávus</i> 	Sárgut/ivdnet: <ul style="list-style-type: none"> luonddunamahusat sárgge sáni ja gova gaskka sárgge dárogiel ja sáme-giel sáni gaskka sániid sátneviđjjis sárgut gova bagadusa vuodul ivdnet sárgosa bagadusa vuodul ráhkadit sárggusráiddu 	Guldalit ja hupmat: <ul style="list-style-type: none"> jearrat gažaldagaid vástidit gažaldagaid sártnodit muitalit odđasit mitalit ovdanbuktit iežas barggu guldalit bagadusaid spealuin guldalit go earát mitalit dahje ovdanbuktet guldalit go jiltosit lohkkovjuvvo guldalit bagadusaid dramatiseret
	Čállit: <ul style="list-style-type: none"> bustávid mat váilot sátnemoivvis sániid mat váilot cealkagiin sániid ja cealkagiid govaide báikenamaid kárttas ja govaide mátkeruvtto vástádusaid gažaldagaide jorgalit cealkagiid iežas teavstta: beavegirji, reive, mitalus dahje reportáša 	Lávlagat: <ul style="list-style-type: none"> <i>Okta guolli vuodjá</i> <i>Divrrit</i> <i>Ealli lea dál gárddis</i> 	Duhkoraddan ja praktihkalaš bargobihtát skuvllas: <ul style="list-style-type: none"> geahččat filmma stašuvdnaoahpahus¹ ráhkadit šaddočájáhusa iešguđetgelágan sátnoahppanhárjehusat speallat breahhtaspealu speallat bingo viehkát substantiivasáttat-viehkama
	Praktihkalaš bargobihtáevttohusat/olgo bargoevttohusat meahcceskuvlii: <ul style="list-style-type: none"> cegget leirra, cahkkehit dola, ráhkadit biepmu luonddubálggis/nástebálggis stašuvdnaoahpahus: geologiija, botanikka, kulturhistorjá ja bivdorusttegat njoarosteapmi oaggun gollebassan stoahkanaktivitehtat, lávlun ja drama ráhkadit divregillara joavkobargu: alfabehtabivdu čoaggit šattuid, ráhkadit čájáhusa 		¹ Geahča evttohusa stašuvdnaoahpahussii bargobihtá 37:s ja miellodus 1:s. Teavsttat ja bargobihtát maid leat evttohan bargat stašuvdnaoahpahusas, lea merkejuvvon dáinna mearkkain , oahpaheaddjibagadusas, vai don gii leat fágaoahpaheaddji fuomášat dáid ja sáhttat seastit dákkár bargobihtáid go lea heivvolaš hoidu. Teavsttaid ii gal leat dárbu seastit, lea dušše ovdamunnin ahte oahppit leat lohkan dáid ovdagihitii.

<p>Lasse-ávdnasat</p>	<p>Oppalaš mildosat VVV 1-4: Bustávakoarttat Alfabehtabivdui Mitalus: Dolastallan Bagadusat Sátnelistu: Goahtesaji barggut ja doaimmat váris Sátnelistu: Kulturhistorjá váris Sátnelistu: Luonddunamahusat váris Sátnelistu: Málestít Vástáduskoarttat Duohta vai gielis Bagadus biŋgospealuide Bagadus sátnoahppankoarttaid geavaheapmái Bagadus labyrintaspelluid Bagadus cealkkabuđaldusaide Bagadus jearaldatkoarttaide</p> <p>Váriin 3 mildosat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Evttohus stašuvdnoahpahussii 2. Njálmmálaš párra-bargobihtá: Oza erohusaid! 3. Njálmmálaš párra-bargobihtá: Gos bálggis lea? 4. Joavkobargobihtá: Substantiivasáttatgilvu, sirrenbreahtta ja sátnekoarttat 5. Evttohus nástebálgái, oppalašgeahčastat 6. Evttohus nástebálgáorienteremii, poasttat 7. Evttohus nástebálgáorienteremii, vástáduskoarttat 8. Evttohus nástebálgáorienteremii, lohkanskovvi 9. Evttohus Váriin 3 geahččaleapmái, dássi 2b 10. Evttohus Váriin 3 geahččaleapmái, dássi 3b 	<p>Sátnoahppankoarttat oassefáttáide:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Goahtesaji barggut • Doaimmat váris • Luonddunamahusat váris 1 • Kulturhistorjá váris 1 • Lávostallan 1 • Eallit váris • Sáivaguolit • Lottit váris • Divrrit • Šattut váris 1 <p>Breahttaspealut:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Váris Várrái</i> • <i>Váriin</i> • <i>Várrelabyrinta (lottit, eallit, divrrit)</i> • <i>Šaddolabyrinta</i> <p>Biŋgo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Várrebiŋgo</i> • <i>Doaimmat váris</i> <p>Cealkkabuđaldus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Váriin 3: Setningspuzzle 1-4</i> <p>Jearaldatkoarttat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Váriin 3: Jearaldatkoarttat</i> 	<p>Plánššat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Divrrit • Dolastallan • Eallit váris • Jeahkát ja sámmát • Lávostallan • Lieđit ja dakŋasat • Lottit váris • Sáivaguolit
------------------------------	--	---	---

3. Hámádat: Ovdabargu, gieddebargu ja maŋgebargu

Dán oahpaheaddjebagadusa oppalaš oasis (gč. kapihtal 10) meroštalaime dan vihtta muttu mat meahcceskuvllas galggašedje leat. Dás giddejetne fuopmášumi dan golmma muddui main ávdnasat leat heivehuvvon dihto fáddái ja ahkeceahkkái, namalassii ovdabargui, gieddebargui ja maŋgebargui, ja bagadetne earenoamážit din geat galgabehtet bargat *Váriin 3*. Ohpíhii deattastetne ahte buot dát muttut lea deatálaččat čiekŋalitoahppamii, mii maiddá lea guovddáš áhta [Fremtidens skole/Boahtteáiggi skuvllas](#).

OVDABARGU

Vái oahppit galget buoremus lági mielde ávkašuvvat giella-oahpahas meahcis, de lea ovdabargu skuvllas deatálaš. Moai letne vásihan ahte oahppit sihke árttalaččabut oahppet ja lassin muitet sániid ja dajaldagaid buorebut jus sii meahcceskuvlla veagas ovddalgihtii leat boktán duogášmáhtuset ja áicán maid galget oahppat. Buorre ovdabargu dahká nappo vuđđosa oahppamii ovddosguvlui.

>>>

Moai oaivvildetne ahte golbma diimmu luohkkálatnjaakti-
teahtat leat áibba uhcimusgáibádus ovdabargui, muhto sáhtta
áinnas atnit sakka eanet diimmuid. Diimmut eai galggašii
čohkkejuvvot ovttá beaivái, dasgo oahppit galggašedje oažžut
dili vuodjudit oahpa diimmuid gaskkas – ja áinnas bargat dainna
veaháš ruovttus maid.

Váriin 3 álgosiiddut leat oaivvilduvvon ráhkkaneapmin din
iežadet meahcceskuvlii. Moai letne eastan «bealljemerke-
mis» dihto logu siidduid oahppigihppagis ovdabargui, dasgo
meahcceskuvla lágiduvvo iešguđege láchkai iešguđege guovllus
Sámis: Muhtin skuvllain leat meahcceskuvllat nugo misge, eará
skuvllat ovttasbarget giellalávvguid/giellačoahkkanemiid hárrái,
ja fas earáin leat mánga oanehet meahcceskuvlla beaivelahkkin
dahje olles beaivin mat leat biđgejuvvon miehtá skuvlajagi.

Dasgo mii Olmmáivákki skuvllas leat várren áiggi meahcceskuvla-
seamet nuppi vahkkui maŋŋá go skuvla lea álgán čakčat, de lea
mis veaháš uhccán áigi ovdabargui: Dávjá mii eat olle guhkkelii go
siidui 15 ovdal go galgat sirdit luohkkálanja olggos. Buot buore-
mus lea jus sáhtta bargat gitta siidu 19 rádjai, dahje guhkibut
bargat, jus lágideami dáfus nu soahpá. Molssaevttolaččat, jus ii
galgga leat mánggabeaivásaš meahcceskuvla ollege, muhto jus
galget baicca smávva olgomátkkážat, de sáhtta *Váriin 3* iešguđege
fáttáin bargat dan ortnegis go háliida, ja meahcceskuvllas geava-
hit praktihkalaš aktivitehtaid gihppaga bargobihtáid gaskkas.
Ávžžuhetne lihká ahte álgibehtet álgosiidduiguin danin go dát
introdušerijit dáid iešguđetgelágan fáttáid mat bohtet maŋnelis.

OLGOBARGU

Olgobargguin oaivvildetne meahcceskuvlla sisdoalu ja praktihka-
laš aktivitehtaid meahcceskuvllas. Evttohus diibmoplánii ja
doaimmaide mat heivejit *Váriin 3:i* gávdnabehtet ohppiigirjijis
siidu 11. 5. kapihttalis dán oahpaheaddjibagadusas gávdnabehtet
guigalusaid ja assábuš govvádus mo sáhttat plánat ja čađahit
dáid ja eará aktivitehtaid, vai gielalaččat fidnejit buoremus ávkki
meahcceskuvllas. Letne maiddáid váldán mielde sátna- ja dajahuš-
ovdamearkkaid mat sáhttet leat ávkkálaččat.

Muitte váldit mielde kámera ja juohkit ovddasvástádusa govve-
mis buot aktivitehtaid, dasgo iežaset govat sáhttet maiddáid leat
deatálaš oassi maŋnebarggus.

MANĚBARGU

Maŋnebargguin oaivvildetne barggu man oahppit barget
skuvllas olgoaktivitehtaid maŋŋá. Maŋnebargu lea earret eará
organiseret ja systematiseret daid, maid oahppi lea vásihan ja
dovddiidan luonddus, ja hárhallat sániid ja dadjanvugiid maid

oahppi lea gullan doppe. Nugo áigeatnu ovdabargui lea sorja-vaš meahcceskuvlla rámmafáktoriin, nu lea maiddái áigeatnu mañjebargui. Beroškeahhtá rámmafáktoriin lea *Váriin 3* ráhkaduvvon addin dihtii ohppiide vejolašvuoda bargat buot fáttáiguin mat leat ovdanbuktojuvvon álggahettiin. Guđe muttus iešgudege bargobihtá galgá čovdojuvvot, mearridat don gii leat oahpaheaddji. Moai ean leat nappo «bealljemerken» earenoamáš beliid mañjebarggus, earret go mañjemuš bargobihtáid maid sáhtá geavahit čoahkkáigeassit maid leat bargan olgun.

Sáhtá diehtelasat bargat gihppaga teavsttaiguin ja bargobihtáiguin vaikko ii leat leamaš meahcceskuvllas, dahje ii leat bargan buot fáttáiguin sámegillii olgun. Dalle ferte bargat vuđolaččat iešgudetge oassefáttáiguin, danin go ohppiin eai leat seamma ollu referánsačuoggát mat livččii leat jus sii livčče geavahan giela praktihkalaš dilálašvuodain ovdalaččas juo.

Dat lea mearkkašahtti ahte mađi eanet oahppit leat bargan fáttáiguin ovda- dahje olgobargomuttus, dađi álkit áddejit mañjebargomuttu. Oahppit áddejit oahpes áššiid álkibun, ja bargat jođáneappot dan sadjái jus áššit leat ođđasat ja váddásat.

Buot diimmuid mañjebargui ii berre čohkket ovttá dahje guovtti beaivái, dasgo oahppit dárbbasit áiggi giedahallat ja vuodjudit oahppanávdnasiid diimmuid gaskka, ja áinnas bargat veaháš ruovttus maid vái ožžot nu buori oahpanbohtosa go vejolaš. Sáhtá áinnas geavahit olles dahje bealle beaivvi mañjebargui dalá mañjá meahcceskuvlabeivviid/fáddábeivviid, muhto ferte maiddái várret diimmuid vahkuin das mañjá. Olmmáivákki skuvllas mii bargat *Váriin 3* fáttáin olles čavčča, áinnas gitta skábmamánui goas nu, dassáži go álgit fáttáin *Skábma ja juovllat*.

Jus lehpēt buktán šattuid váris (gehččet stašuvdnoahpahus bagadusa kapihtal 5:s), de sáhttibehtet mañjebargomuttu áinnas álgit šattuid systematiseremiin ja ráhkadit šaddočájáhusa ja atnit sihke sámi ja dárú šaddonamaid. Hengejehket plakáhtaid gos olles skuvla oaidná. Viidásat bargun lea bargobihtát girjjis, ja daidda gullevaš sátneoahppankoarttat ja spealut.

Teakstabargguid lávet loahppa oasis bargat, danin go dalle leat oahppit ožžon valjis iešgudetgelágan movttiideami/inspirašuvnna ieža čállit: dan bokte ahte lohkat teakstaovdamearkkaid, iežaset meahcceskuvllavásihusaid bokte, ja bargobihtáid ja spealuid bokte. Ohppiid teavsttat leat vuodđun árvvoštallamii mii lea loahpahan oasis mañjebargomuttus. Moai letne maiddái ráhkadan evttohusaid geahččalemiide maid sáhtá geavahit vuodđun čálalaš veardideapmái. Njálmmálaš veardideami sáhtá vuolggabáikin dahkat iešgudetge njálmmálaš bargobihtáin girjjis, ja maiddái áicat ohppiid guldalan návccaid, ja áddejumi ja háleštallama breahhtaspealubargobihtáid oktavuodas.

4. Siiddus siidui bagadus

s. 3:

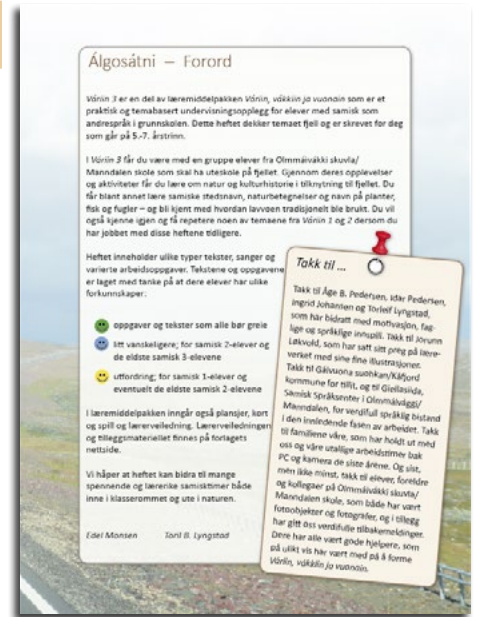
Ovdasánit

Jus oahppit eai leat bargan *Váriin*, *vákkiin* ja *vuonain* ovdal, de berrejit geavahit vehá áiggi vuosttas diimmus oahpásmuvvat girjiin:

- Lohkat ovdasáni ovttas – dás leat ávkkálaš ja dárbašlaš dieđut lassi mildosiidda ja ceahkkálastimii.
- Divtte ohppiid geahčadit girjji: Makkár fáttáid máhttet juo? Lea go fáttát/siiddut mainna illudit bargat?
- Fuomášahte ohppiid ahte gávdno sámi-dáru sátnelistu buot oassefáttáide girjji loahpas.
- Fuomášahte ohppiid maddái ahte gávdnojit koarttat ja spealut mainna galget bargat, dát buktá movtta ja vuordámušaid.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahpásmuvvat oahpponevvui
- áddet differensierema

s. 6:

Meahcceskuvla várís

Illustrášuvnnat ja gažaldagat leat oaivvilduvvon dego «uksa govken» mii aktivere ohppiid duogášdieđuid. Govva lea *Váriin 2* fáttás, ja eanaš oahppit gal dovdet dán illustrášuvnna ja muitet dás ollu sániid ja dajaldagaid.

Govaid geahčadeami oktavuodas soitet oahppit fuobmát ahte sii juo máhttet fáttá birra juoga, ja dát addá máhttindovddu ja hálu eambo oahppat.

Oahppit sáhttet áinnas háleštit gova birra páras ovdal čeahkkáigeassima oktasaš joavkkus. Muhtin oahppit soitet máhttit dušše eaŋkilsubstantiivaid, ja earát fas vástidit olles cealkagiin.

Ovdamearkkat:

Substantiiva: *lávvu, tealtá, goavdi, dolla, jávri, njárga, geađggit, nieida, bárdni, oahppit, lávka, oaggunstávrá/-oaggunstággu, guolit, muorat, árran, márfi*

Cealkagat: *Sii leat várís. Sii leat ceggon lávuid ja tealttá. Golbma máná okkot jávri. Sii leat ožžon 5 guoli. Guokte máná čohkkájit dollagáttis. Soai bassiba márfiid. Guokte máná leat goavddis. Soai borraba njálgáid.*

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- aktiveret iežaset duogášdieđuid
- áddet maid galget oahppat
- fuomášit ja beroštit fáttáide girjjiis

SPØRSMÅL / SVAR

«Maid oainnat govás? Muiat!»

«Govás mon oainnán...»

Viidásat geavaheapmi:

Veahkkegažaldat «*Maid oainnát govás?*» ja vástáduš «*Govas mon oainnán...*» addá liibba háleštit vearba sojaheami ja kasusgeavaheami birra, jus háliidat, muhto ii leat deattuhan grammatihka álgo oasis.

s. 7:

Ovdageahččaleapmi

Ulbmil ovdageahččalemiin lea vuosttažettiin kártet maid oahppit juo máhtet, muhto sáhtta maidái geavahuvvot «mihtidit» oahpama, danin go *Váriin 3* loahpahuvvo maŋŋegeahččalemiin.

Ovdal go álgibehtet, de lea dehálaš fuomášuhttit ahte ovdageahččaleapmi ii leat mihkkege gilvvuid ohppiid gaska, muhto ávkin guorahallat maid juohkehaš máhtta. Dan seammás addit juohkehažžii áddejumi mii sis vurdojuvvo. Ovdageahččaleapmi lea maid oahpaheaddjai ávkin, danin go dát buktá oidnosii ohppiid sátnehivvodaga juohke oassefáttás, ja dán lági mielde leat veahkkinn oahpahusa heivehit.

Oahppit geavahit muhtin áiggi oktagaslaččat gos galget muitit sámegeiel sániid ja dajahusaid maid juo máhttet, ja čállet dáid iešguđetlágan osiide. Go oahppit eai máhte šat eanet sámegeiel sániid, sáhtta oahpaheaddji cavgilit iešguđet ge dárogieiel fáddá sániid, muhto oahppit galget čállit sániid sámegeillii:

Máhtat go don ovdamearkka dihtii ...

- sámegeiel namaid muhtin dáid guliin: *ørret, røye, laks, sik, lake, harr, abbor, gjedde*
- sámegeiel namaid muhtin dáid elliin: *gaupe, rein, røyskatt, jerv, bjørn, ulv, hare, rev, mus*
- sámegeiel sániid lávu birra: *lavvostenger, lavvoduk, bålplass, reinskinn*
- sámegeiel namaid muhtin šattuinn váris: *lyng, mose, lav, dvergbjørk, fjellbjørk*
- muhtin luonddunamahusaid sámegeillii: *vidde, fjell, fjelltopp, spiss fjelltopp, vann, elv, ur, myr*
- sámegeiel namaid muhtin dáid lottiin: *rype, falk, snøtiting/ snøspurv, skjære, ravn, kråke, ugle, ørn*
- sámi dajahusaid bargguide ja doaimmaide goahtesajis: *lávuv cekkett, muoraid viežžat, dolacahkkehit, čázi viežžat, lávu njeaidit, čorgett goahtesaji, muoraid čuollat, čázi vuoššat, márfiid bassit*
- muhtin sámi báikenamaid: Dás lea buoremus ahte oahpaheaddji geavaha muhtun namahusa oahppiid iežaset lagašbáikkis.
- sámegeiel sániid kulturhistorjjás: ovdamearkka dihtii *offerstein, tursti, skuterløype, jakt, fiske, reingjerde, reindrifft*
- sámegeiel namaid muhtin divrriin: *mygg, knott, flue, humle, klegg, veps, øyestikker*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- fuobmát maid juo máhttet
- «mihtidit» iežas oahppama

>>>

Jus ovdageahččaleapmi galgá addit rivttes dieđuid maid duođaid juohke oahppi máhttá, de ii galgga oahpaheaddji leat «siivui» ja veahkehit barggadettiin. Dán muttos ii leat dehálaš ahte oahppit máhttet čállit sániid áibbas riehta: Jus muitet muhtin sániid, sáhttet čállit nugo sii gáddet čállo. Muite ahte boađus dáidá leat dan duohken ahte leat go oahppit bargan fáttáiguin ovdal. Čihččet ceahkki oahppi mii ovdamearkka dihtii lea ovdal bargan *Vákkiin 3*, máhttá mealgat eanet sániid goahtesaji doaimmaid birra, go viđát ceahkki oahppi, geas ii leat leamaš seamma fáddá ovdal, muhto ahte guktot soaitiba seamma dásis mii guoská divrriid ja lottit birra várís, mii lea ođđa fáddá *Váriin 3*.

Jus leat oahppit geat eai leat bargan ovttá ge oassefáttáiguin ovdal, ja eai máhte maidege, de lea dehálaš ahte oahpaheaddji fuomášuhttá ohppiid ahte gávdnet buot dáid sániid maŋje-
lis *Váriin 3* girjjis. Jus barget bures, de bohtet oahppat ollu sániid. Ráhkkanahate ohppiid ahte maŋjegeahččaleamis, mii lea loahpas, besset čájehit maid leat oahppan, ja sáhttá leat gelddo-
laš buohtastit ovda- ja maŋjegeahččaleami.

s. 8: Lohkanteaksta: *Várrái*

Dát teaksta lea álkiduvvon hámis nuppi siiddu teavsttas, ja lea ge dehálaš ahte oahppit ovttas oahpaheaddjin válljejit váttisvuodadási.

Teavstta sáhttá okto lohkat, páras dahje oktasaš joavkkus, muhto lea ovdamunnin ahte vuosttas oasi lohkat ovttas, oažžun dihtii mielde maiddái heajumus ohppiid.

Teavstta sisdoalu čoahkkáigeasu sáhttá dahkat gažaldagaiguin siidu 12 mas leat ruoná moddjennjálbmi.

Teaksta heive maid bures lohkanbihtán ruovttus, maŋja go lea skuvllas geahčadan.

Oahppit geaid mielas dát teaksta lea álki, sáhttet maiddái lohkat teavstta nuppi siiddu, mii lea vehá váddásat.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkanmáhttu hárbjehallat
- lohkat eará ohppiid birra geat maid galget meahcceskuvlii ja «oassálastit» sin vásáhusaiguin
- oahppat sániid ja dajaldagaid maid sii dárbbášit hálešteapmái iežaset oahppoávdnasa ja vásáhusaid birra olgoskuvllas

LOHKANTEAVSTTAT BARGOBIHTÁIGUIN
Lesetokstier med oppgaver

Várrái

Olmmeváikki skuvlla oahppit deaivvadit skuvlláiguin. Ođne sá leat stuorra lávkkat ja nohkkanseahkat mielde. Lea dásat bargemánu loahpageahčen, ja ođne sá galget meahcceskuvlii.

Sii leat meahcceskuvllas goitma beaivvi juohke čavča. Dán jagi meahcceskuvla galgá leat Gálgojávris. Gálgojávri lea lvguvuoddis. Váldofáttat leat váris luondu ja kulturhistorjá.

– Viimmat lea meahcceskuvla fax, Eiea dadjá.
Mon illudan, vaikko ihkku láve leat galmmas várís.
– Mus lea ođda, liegga nohkkanseahka, mon in láve goallut, Martine dadjá.
– Mon illudan stoahkat soahterokkin, Sindre dadjá.
– Ja mon illudan oaččut jávregáttis, Biera dadjá.

SÁNIT

deaivvadit – å mates
goallut – å fyse
ihkku – om neste
illudit – å grette seg
lvguvuoddis – årsskiftet
jávregáttis – fra vannkanten
kulturhistorjá – kulturhistorie
liegga – vom
loahpageahčen – i slutten av
soahterokkin – i skyttergrovene
várái – et fjell
viimmat – endelig
váldofáttat – hovedtema

8 Váriin 3

s. 9-10: Lohkanteaksta: Várrái

Teaksta siidu 9 lea vehá váddásut teaksta go ovddit siiddus.

Siidu 10 gullá seamma tekstii, muhto lea vel váddásat, ja ii leat oaivvilduvvon buot ohppiide. Oahppit geat lohket fiskes teavstta siidu 10, sáhttet áinnas muitalit earáide Savoy hotealla birra. Jus ii oktege oahppi loga dán teavstta, de sáhtta lihká bisánit ja geahčadit govaid, ja háleštit dáid birra.

Govvadieđut:

Bajit govva lea gaskal Omasvuona ja Gáivuona suohkanrájá. Dás oaidnibehtet divoduvvon *Savoy hotealla*, mii lea návstte gosa Jan Baalsrud čiehkádii ovdal go dolvojuvvui várrái, ja viidásat Baalsrud-hollui Olmmáivággái (geahča siidu 12), ja das viidásat Ruttii.

Ollugat dovdet báikki *Ni Liv* filmmas, ja leage áigeuvodil fas Harald Swarts ođđa filbma Jan Baalsrud birra; *Den 12. mann*. NRK lea maiddá ráhkadan dokumentáráiddu soahtesárgára birra, dan gávnnat dáppe: <https://tv.nrk.no/serie/i-jan-baalsruds-fotspor/DKRO55002412/sesong-1/episode-5>. [Lea viđát oasis dán ráiddus ahte son lea Savoy hoteallas.](#)

Oahpaheaddji sáhtta áinnas muitalit Jan Baalsruda ja Savoy hotealla birra, juogo sámi- dahje dárogillii, danin go dát lea gelddolaš ášši mas oahppit beroštit.

Vuolimuš govva lea Gálggojávrris. Gova ovda ravddas oidno bunkera bázahusat maŋŋá nuppi máilmmisoađi.

Sisdoalu čoahtkáigeassin bohtán ovdan barggadettiin gažaldagain siidu 12.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- hárhjehallat lohkanmáhttu
- lohkat eará ohppiid birra geat galget meahcceskuvlii, vai besset «váldit oasis» sin vásihusain
- oahppat sániid ja dahjusaid maid dárbbasit go háleštit iežaset oahpahusas ja vásihusaid meahcceskuvllas

- oahppat vehá guovllu geografijja ja kulturhistorjja birra

Várrái

Olmmáiváikki skuvlla oahppit deaivvadit skuvlašijus. Odne sis leat stuorra lávkkat ja nohkkanseahkat miehde, ii leat dábalas skuvla-beaivi. Lea disat borgemánu loahpagaheáren, ja odne sil galget meahcceskuvlii.

Olmmáiváikki skuvlla oahppit lea meahcceskuvllas juohke čavčča. Dalle buot oahppit ja oahpaheaddjit leat meahcis goibma beaivvi. Dán jagi váldofáttat leat váriid luonda ja kulturhistorjja. Meahcceskuvla galgá leat Gálggojávrris. Gálggojávri lea Igvuovoddi, álbáas Suoma riikkaráji guoras.

– Viimmat lea meahcceskuvla fas, Elea dadji. Mon illudan, vaikko ihku láve leat galmmas váris.
– Mus lea odde, liegga nohkkanseahkka, mon in láve goallut, Martine dadji.
– Mon illudan stoahket soahteroktiin, Sindre dadji.
– Mii stoagaimet dain go viizzen mándidkuvlla, lei nu suohlas.
– Ja mon illudan oaggut jávregáttis, Biera dadji. Mus lea odde dolgevuođastávra miehde.

Go busse boahđi, de sii dolvot lávkkaid ja biergasiid bussii. Ja go buot oahppit ja oahpaheaddjit leat busses, de sii vulget.

SÁNIT

deaivvadit – á sonig
deaivvadit – á miete
dolggevuođastávra – fuortung
goallut – á fyse
guoras – innet
illudit – á gredet zeg
Igvuovodi – Járbuvodi
loahpagaheáren – á jatten av
riikkaráji – riksgrenze
soahterokkia – á skytterposene
váriid – á fjell
viimmat – endelig

Sámi

Nuortanjárgas Biera cuige mearragáddái ja dadji:
– Dappe lea Savoy-hotealla.
Sindre Čáibmá:
– Ale dájo. Ii leat hotealla dás fiervvái!
Oahpaheaddji dadji ahte Bieras lea riehta, muhto Savoy-hotealla ii leat dábalas hotealla.
– Go Jan Baalsrud soadiaggi báhtari duiska-laččain, de son čiehkádii fiervvuvvári dása Nuortanjárgii ovdalgu oacčui veahki joatkit várrái ja Ruttii. Son ieš gohčodii dan buvri Savoy-hoteallan.

Go leat vuodján sulli dilmmu, de sii leat Suoma riikkaráji lahka.
– Dakko lea goahtesadji, dadji Elea ja cuige Gálggojávri.

Goahtesadji lea Ruoššanjárgas.
Go leat ceggon lávuid ja dolastallan, de oahpahus álgá.

SÁNIT

báhtari – á rømme, fyte
cuige – á peke (en gang)
Čáibmá – á fyre
Čiehkádit – á gemme sig
duiska-laččat – rustere
gohčodet – á kalle
lahka – nært
oahpahus – undervising
riikkaráji – riksgrense
Ruttii – á Sverige
soadiaggi – under krigen

s. 11: Diibmoplána

Lea dehálaš ahte buot oahppit leat mielde lohkamin diibmoplána, mii lea vuodđun meahcceskuvlla doaimmaide. Oahppit sáhttet bargat guovttá dahje joavkkus. Go teavstta leat lohkan, de sáhttet áinnas geavahit áiggi ráhkadit gažaldagaid diibmoplánii, oahpasmahtit sániid doaimmaide, jearransániid ja áigedajahusaid.

Ovdamearkka dihtii:

- **Goas oahppit deaivvadit skuvllas?**
(Sii deaivvadit skuvllas disdaga diibmu/biellu 08.00.)
- **Galle áiggi lea nohkkanáigi meahcceskuvllas?**
(Lea nohkkanáigi diibmu/biellu 22.00 eahkedis.)
- **Goas lea dádjadeapmi meahcis?**
(Lea dádjadeapmi meahcis disdaga diibmu/biellu 12.00.)
- **Goas sii galget geahččalit njoarostit?**
(Sii galget geahččalit njoarostit gaskavahku manjá-gaskabeaivvi.)
- **Mii beivviid sii galget vázzit Bossovárrái?**
(Sii galget vázzit Bossovárrái gaskavahku.)
- **Mat leat fáttat gaskavahku diibmu/biellu 13.00?**
(Gaskavahku diibmu/biellu 13.00 fáttat leat almmiguovllut, kárta ja kompássa.)

Diibmoplána lea maddái jurddašuvvon movttiidahttin dutnje gii leat oahpaheaddji. Dás sáhttá viežžat ideaid doaimmaide go leat meahcceskuvlla plánemin oahpiide. (Geahča eanet detálljaid olgobarggu kapihttalis). Fertet gal sihkarit dahkat rievdadusaid nu ahte lágideapmi heive guvlui gosa dii lehpēt mannamin, ja ohppiidjovkui geat leat mátkái vuolgimin, muhto dát plána sáhttá leat veahkin dutnje. Fertet maddái ovttasbargat eará resursaolbmuiguin geat oassálastet meahcceskuvllas. Lea dehálaš ahte ohppiide čájehat plána ovdal go vuolgibehtet vejolaš meahcceskuvlii.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid ja dajahusaid maid dárbbasit go háleštit iežaset oahpahas ja vásihusaid meahcceskuvllas
- hárhallat áigedajahusaid geavahit
- oahppat ođđa jearransániid

Disdat	Gaskavahku	Duorastat
08.00: Mii deaivvadit skuvllas. 08.30: Mii vuolgit. 10.00: Mii jorvat Gállegjávrii ja ceagget lávdat ruoštá-njárgi. 11.30: Mii doastallat ja boradit. 12.00: Dádjadeapmi meahcis ja ovttasbarggolu. 14.30: Stáivdnoahpahas 1: • Bivdaráhkamašat ja biergohorat • Kulturhistorjá • Geologija • Botanikka 17.00: Gaskabeaivvit 18.00: Mii meallut káno jávris. 19.00: Oites skuvla ovttas: Lávgat ja stoahkan 20.00: Boddu ja eahketbiebmu 22.00: Nohkkanáigi	08.00: Iđtiebmu 09.30: Stáivdnoahpahas 2: • Oivvážat Ásáin • Dolgevuoggabivdu • Sámi báikanamas 12.00: Borranboddu 13.00: Almmiguovllut, kárta ja kompássa. Mii vássit Bossovárrái. 17.00: Gaskabeaivvit 18.00: Njoarostapmi ja stoahkan 20.00: Boddu ja eahketbiebmu 22.00: Nohkkanáigi	08.00: Iđtiebmu 09.00: Mii geahččalit doidit golli. 11.00: Borranboddu 11.30: Mii njeađit távuid ja čorget goahtesáji. 13.30: Mii vuolgit siidi. SÁNIT Almmiguovllut – Almmefertnigeat biergohorat – Kjeltnjoer bivdaráhkamašat – Jorgánsáidgá dádjadeapmi – oavtenorog šivvážat – smáttop sáidit golli – á vássit goat dolgevuoggabivdu – juohtáke meallut – á páste njoarostapmi – kassáttáttig ovttasbarggolu – ommorbeid- kontáktáttig stáivdnoahpahas – stáivd- underráttig

s. 12: 1. Loga teavsta Várrái ja vástit jearaldagaid

Bargobihtá sáhtta dahkat oktasaš joavkkus, unnit joavkkuin, dahje guovttis. Dássefferenšieren bargobihtás lea seamma go lohkan-teavsttas. Dát mielddisbuktá ahte oahppi gii lea lohkan dušše «ruoná» oasi teavsttas, nappo siidu 8, vuordit ahte máhtta vástidit gažaldagaid bajimus rámmas. Oahppi gii lea lohkan «alit» teavsta, vuordit ahte máhtta vástidit gažaldagaid sihke bajimus ja gaskaleamos rámmas. Oahppi gii lea lohkan «fiskes» teavsta, galgá máhttit vástidit gažaldagaid gaskkamuš ja vuolimus rámmas.

Vástádusevttohusat:

1. *Oahppit deaivvadit skuvlašiljus.*
2. *Odne sis leat stuora lávkkat mielde skuvlii.*
3. *Sii galget vulgjit meahcceskuvlii Gálggojávraí/várrái.*
4. *Martines lea ođđa, liegga nohkkanseahkka.*
5. *Sindre illuda stoahkat soahterokkiin.*

1. *Sis leat nohkkanseahkat mielde dannego sii galget meahcceskuvlii.*
2. *Sii leat vulgime Gálggojávraí.*
3. *Sii vulget bussiin.*
4. *Gálggojávri lea Ivguvuovddis (áibbas Suoma riikkaráji guoras).*
5. *Bieras lea ođđa dolgevuoggastávra.*
6. *Dán jagi meahcceskuvlafáttát leat váriid luondu ja kulturhistorjá.*

7. *Savoy-hotealla lea fiervvás Nuortanjárggas.*
8. *Savoy-hotealla ii leat albma hotealla, muhto fiervábuvri masa Baalsrud čiehkadii.*
9. *Jan Baalsrud lei norgalaš soaldát gii vuosttaldii duiskalaččaid ja fertii báhtarit sis.*
10. *Go bohtet goahtesadjai, sii ceggot lávuid ja dolastallet.*

Govva: Baalsrud-hoallu, mii lea Čáhpuhis Olmmáivákkis.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- árvvoštallat lohkanmáhttu
- oahppat jearransániid
- vástidit njálmmalaččat gažaldagaid

BARGOBIHTÁ
Oppgaver

1. Loga teavsta Várrái ja vástit jearaldagaid njálmmalaččat. Les teksten Várrái og svar muntlig på spørsmålene.

Muttágo jearransániid?
Galle álgg? – Hyllet skoleves?
Geas? – Hvem har?
Gasa? – Hvem?
Gasa? – Hvor hen?
Gava/Moa? – Hvor dan?
Galle/Guimme? – Hvem?
Makká? – Hvem? (spørge)
Martines? – Hvem skoge?
Marta? – Til hva?
Mak? – Hvem? (subjekt rettst)
Mik? – Hvem? (subjekt rettst)

1. Gos oahppit deaivvadit?
2. Mat sis odne leat mielde-skuvlii?
3. Gosa sii galget vulgjit?
4. Geas lea ođđa, liegga nohkkanseahkka?
5. Masa Sindre illuda?

1. Manne ohppiin leat nohkkanseahkat mielde skuvlii?
2. Gosa sii leat vulgime?
3. Govt sii vulget?
4. Gos Gálggojávri lea?
5. Geas lea ođđa dolgevuoggastávra?
6. Mat leat dán jagi meahcceskuvlafáttát?

7. Gos lea Savoy hotealla?
8. Makkár hotealla dat lea?
9. Dieđalago gii Jan Baalsrud lei?
10. Maid oahppit barget go bohtet goahtesadjai?

s. 13: 2. Vástit lohkan-teavsta jearaldagaid čálalaččat

Bargobihtta heive bures ruovttubargun manjá go bargobihtta 1 lea njálmmalaččat čađahan skuvllas. Oahppit eai galgga vástidit eambo go maid ivdnekodat lohkan-teavsttas ja bargobihtta 1 gáibida.

Geahča bargobihtta 1 vástádusevttohusa.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- hárbjehallat jearransániid
- vástidit čálalaččat gažaldagaid

2. Vástit lohkan-teavsta jearaldagaid čálalaččat. Vástit olles cealkagilguin. Svar skriftlig på spørsmålene til teksten. Svar med hele setninger.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

s. 14: 3. Duohta vai gielis?

Dát bargobihtá gullá lohkanbihttái *Várrái*, ja dás fertejit oahppit smiehtadit ovdal go gávdnet vástádusa. Bargobihtá galgá čálalaččat bargat okto, páras dahje joavkkus.

Molssaevttolaččat sáhttá bargobihtá čadahit njálmmálaš joavkogilvun, gos oahppit galget guovttes ja guovttes bargat ovtas almmá teavsttain. Oahpaheaddji lohká čuoččuhusa, oahppit galget veardádallat lea go čuoččuhus duohta vai gielis. Dan sadjái ahte čállit vástádusa, sáhttet merket rivttes vástádusa bivttas-civconin vástáduskortii, maid sáhttá geavahit eará oktavuodain maiddái. Juohke joavkkus leat iežaset vástádus koarttat.

Gávnnat vástáduskoarttaid **dáppe**. Čálit áinnas koarttaid, áinnas assábuš árkkaid ja laminere ovdal válddát atni.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat/guldalit ja áddet cealka-giid sisdoalu
- viežžat dárbbášlaš dieđuid seagáš teavsttas
- dulkot ja veardádallat ahte lea go čuoččuhus duohta vai gielis

3. Duohta vai gielis?
Fakta eller feip?

	Duohta	Gielis
1. Olmmáivákki skuvlla oahppit vulget meahcceskuvlii čakčat.	I	G
2. Martines lea boares, galbma nohkkanseahkka.	Á	V
3. Biera illuda oaggut meara.	L	G
4. Oahppit galget sihkkelastit meahcceskuvlii.	O	U
5. Oahppit ja oahpaheaddjit leat meahcis golbma beaivvi.	V	G
6. Dán jagi fáttát leat mearragátti luondu ja kulturhistorjá.	G	U
7. Gálggojávri lea stuorra jávri Finnmárkkus.	U	O
8. Oahppit galget nohkkat hoteallas.	J	V
9. Meahcceskuvllas sii galget njoarostit.	D	Á
10. Goahtesadji lea Ruoššanjárggas.	D	V
11. Meahcceskuvllas sii galget čuoigat.	R	I
12. Meahcceskuvllas sii galget oahppat báikenamaid.	S	A

Jus don čaakkát rivttes busáivaid, de gávnnat sámi báikenama mii muitala gos meahcceskuvla lea:

14 Váriin 3

		Duohta	Gielis
1.	Olmmáivákki skuvlla oahppit vulget meahcceskuvlii čakčat.	I	G
2.	Martines lea boares, galbma nohkkanseahkka.	Á	V
3.	Biera illuda oaggut meara.	L	G
4.	Oahppit galget sihkkelastit meahcceskuvlii.	O	U
5.	Oahppit ja oahpaheaddjit leat meahcis golbma beaivvi.	V	G
6.	Dán jagi fáttát leat mearragátti luondu ja kulturhistorjá.	G	U
7.	Gálggojávri lea stuorra jávri Finnmárkkus.	U	O
8.	Oahppit galget nohkkat hoteallas.	J	V
9.	Meahcceskuvllas sii galget njoarostit.	D	Á
10.	Goahtesadji lea Ruoššanjárggas.	D	V
11.	Meahcceskuvllas sii galget čuoigat.	R	I
12.	Meahcceskuvllas sii galget oahppat báikenamaid.	S	A

Čoavddasátni: Ivguvuoovdis

s. 15: 4. Jurddašehket ja ságastallet

Bargobihtá bargat njálmálaččat oktasaš joavkkus. Dán sáhtá bargat juogo ovdal go meahcceskuvlii vuolgit, ja oappiid ráhkka-nahttit maid sii berrejit áicat. Dahje sáhtá maiddá mañje-bargun go leat leamaš meahcceskuvllas, jus dát heive buorebut, ja dalle bargobihtá 20 oktavuodas.

Go ságastallabehtet kulturmuittuid birra, de sáhttet oahppit namuhit sihke dat mat gávdnojit ruovttubáikkis, ja vejolaččat mat gávdnojit doppe gos meahcceskuvla galgá leat.

Kulturmuitto čilgehus:

«Kulturmuittuin oaivvilduvvo buot mearkkat olmmošlaš doaimain min fysalaš birra, dás maiddá báikkid mat čadnojit historjjálaš dáhpáhusaide, oskui ja árbevrrui (...) Dán lága mielde lea kulturhistorjjálaš dahje arkitektohtalaš divrras kulturmuittut ja kulturbirrasat maid sáhtá suodjalit».

(Sitáhta [Kulturmuittolágas](#) § 2.)

Ivgubađas ja Gálgu guovllus gos mii láviimet, leat ollu kulturmuittut. Jus don gii leat oahpaheaddji háliidat oahppat dáid birra, sáhtát ovdamearkka dihtii lohkat artihkkala *Meahcceskuvla ja kulturhistorjá Gálgoguoovllus* maid gávnna Váriin 4.

s. 15-17: 5. Giellahárjehusat**► a)**

Bargobihtá álggaheami sáhtá ságastallat guovžagova birra.

Govva diehtu: Govva guovžžas lea Polar Parkas. Guovžža nama lea Pepper (Bihppor), ja šattai dovddus miehtá riikka go son ja su oabbá Salt (Sálti), gii lea albino, leigga mánga TV prográmmas mielde.

Jeara ohppiin makkár sáme giel sáni sii geavahit guovžžas? Soaitá muhtimat geavahit *bierdna* ja earát fas *guovža*.

Ságastallet manin dat gávdnojit mánga nama guovžžas sáme-gillii, ja áinnas mii lea suopman. Suopman čilgejuvvo dávjá gielalaš variašuvdna hállangielas siskobealde geográfalaš guovllu, ja gielalaš variašuvdna mii lea sosiálalaččat eaktuduvvon (ovdamearkka dihtii ahki, sohkahealli ja dássi), ja gohčoduvvo sosioleaktan. Suopmanat šaddet go olbmot johtet dahje fárrejit, ja váikkuhuvvo earáid hállangielain gulahallama bokte. Váikko davvisáme gielas leat suopmanerohusat, de eai leat gielalaš variašuvnnat lihkká nu stuorrát ahte olbmot eai áddehala. Danin go suopman lea čatnon identitehtii, lea dehálaš atnit árvvus earáid suopmaniid, ja maiddá leat diehtoáŋgir dáidda. Oahpásmuvvat eará suopmaniidda lea vuohki čájejit earáide beroštumi, muhto seammás maiddá oahppat synonymaid ja ahte dát lea riggođahttin iežas gillii.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat mii kulturmuittu lea
- leat diđolaš kulturmuittuide iežas lagasbirrasis

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- háleštít giela birra, giellaseaguhusaid ja suopmaniid birra
- dovdat muhtin sániid eará suopmaniin

4. Jurddašehket ja ságastallet.
Tenk over og snakkk sammen.

1. Mii lea kulturmuittu?
2. Leatgo soahteroktit dahje eará bázahusat soadis iešadet guovllus?
3. Makkár eará kulturmuittut leat iešadet guovllus?

5. Giellahárjehusat
Språkoppgaver

BIERDNA

GUOVŽA

a) Suopmanerohusat
Dialektforskjeller

Jurddašehket ja ságastallet:
Dan giheppagis čállit leat geavahan sániid ja dajaldagaid mat gullet Gáivuona-suopmani. Lehpettego gávdnan sániid maid ehpet geavat iešadet suopmanis? Čállit sániid tabellii, ja lasihket eamet sániid/dajalmuvvuid bargadettin viidásenppot giheppagis.

Tenk over og snakkk sammen:
I dette heftet har forfatterne brukt ord og uttrykk som er vanlige i kaffi- og skolekulturen. Har dere funnet noen som dere ikke bruker i egen dialekt? Skriv nedene i tabellen, og legg til flere ord/uttrykk etter behov som dere jobber videre i heftet.

15

Jus oahppit buktet ovdan muhtin dáid eará sámegielaide, ovdamearkka dihtii lulli- dahje julevsámegiela, de heive bures oanehaččat čilget manin dát leat serra gielat ja eai ge suopmanat: Olles Sápmi lea baicce ollu stuorát geográfalaš guovlu, ja gielalaš variašuvnnat leat nu stuorrát ahte buohkat eai áddehala guđet guimmiiguin. Go erohusat šaddet stuorrá, de leat sáhka iešguđetge lágan gielain. Álkiduvvon čilgehus lea dego dáru-, ruoŋa- ja dánskkagiella, mat leat iešguđetlágan gielat gos eatnašat áddehallet guđet guimmiiguin, ja dás leat maiddái eará bealit mat váikkuhit.

Dás heive bures namuhit vehá sámegiela váldjuohkimiid birra (gč. ovdamearkka dihtii <https://snl.no/samisk>), ja ahte dáid iešguđetge giellaguovlluin gávdnojit iešguđet suopmanat. Gielladutkiin leat iešguđetlágan modeallat davvisámegiela suopmaniid juohkaseamis, muhto dás lea sáhka nuortalaš ja oarjesuopmaniid birra, ja lassin vel geavahuvvojit doahpagat nugo durdnos-, sis-eatnan- ja mearrasámegielas. Álkes oppalašgeahčastaga gávnnaat dás: <http://kursa.oahpa.no/2014/11/17/34-10-suopmanat/>.

Gáivuona-suopman, mii lea dán oahpponeavvu vuodđun, lea oarjesuopman, mas lea ruohtasat sihke mearrasámegielas, Guovdageainnu- ja Gárásavvonasuopmanis. Eambbo dieđuid davvisámegiela suopmaniid birra gávnnaat girjjis *Davvisámegiela suopmanat* (Maaren Palismaa ja Inger Marie Gaup Eira, Davvi girji 2001).

Joatkka barggut:

Leat go oahppit gávdnan sániid gihppagis mat leat earálaganat go iežaset suopmanis? (Ovdamearka: *bárdni/gánda, nohkkanseahkka/oađđinseahkka, nalde/alde, jearaldagat/gažaldagat, govt/mo, disdat/manŋebárga, dadjat/lohkat*)

Tabeallas siidu 16 sáhttet oahppit čállit bohtosiid, ja boahstahttit sániid iežaset suopmaniin, ja vejolaš eará suopmaniin maid sii dovdet. Gáivuona oahppit čállet mihtilmas suopmansániid iežaset suopmanis, gávnnaahan dihtii makkár sánit leat seammalágan dáid eará suopmaniid ektui.

Oahppit sáhttet máhccat fas dán siidui manŋelaš, čállin dihtii suopmanerohusaid maid vejolaččat fuomášit lohppas gihppagis.

▶ **b)**

Bargobihtá sáhtta okto bargat, páras, ja heive maid bures ruovttu-bargun, manjá go leat oktasaš joavkkus geahčadan. Muittut ohppiid ahte jearransániid maid dárbbasit, gávdnokit siidu 12.

Čoavddusevttohus:

GOS goahtesadji lea?

GOAS/GOSA/GOVT mii vuolgit?

MAID son muitalii?

MII du namma lea?

GEAS lea rukses lávka?

MASA don illudat?

GUDE beaivvi/MII beivviid sii vulget siidii?

GOAS/MANNE/GOVT don vuolggát dohko?

MASA/MANNE son cuige fiervái?

GOS son lea eret?

▶ **c)**

Oahppit geat leat bargan bures *Várrái* lohkanbihtán ja gullevaž diibmoplánan, gávnnaht johtilit veahkki jorgalan bargui.

Čoavddusevttohus:

Mii vuolgit várrái.

Mon in láve goallut.

Jan Baalsrud báhtarii duiskalaččain.

Dál lea nohkkanáigi.

▶ **d)**

Sus lea ođđa nohkkanseahkka.

Leago dus ođđa nohkkanseahkka?

Mus ii leat ođđa nohkkanseahkka.

Leago dis stuorra lávvu?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit rivttes jearransáni

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- jorgalit dárogielas sámegillii teakstaovdamearkkaid minstara mielede

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- jorgalit dárogielas sámegillii teakstaovdamearkkaid minstara mielede

s. 18-19: 6. Ruossalassánit

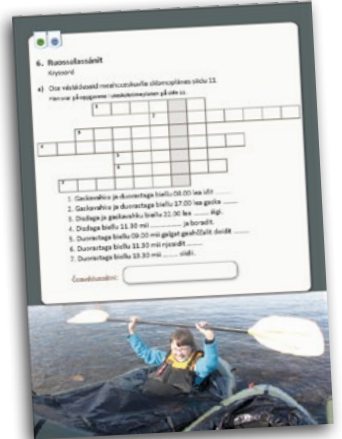
Dát bargobihtá gávdno guovtti variánttas gos b)-bargobihtá lea váddásat go a)-bargobihtá. Oahppit geat liikojit dákkár bargobihtáid, ja geat johtilit gerget a)-bargobihtáin, sáhttet áinnas bargat guktot. Buot vástádušat gávdnojit siidu 11 *Diibmoplána*.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- áddet áigedajahusaid
- oahppat sániid ja dahajusaid meahcceskuvlla doaimmain
- lohkat ja viežžat dieđuid tabeallas

Fuomáš!

- a)-bargobihtás lea meattáhus nummar 2:s, galgá leat: *Disdaga ja gaskavahku biellu 17.00 lea...*
- b)-bargobihtás váilu okta ruvtto loahpas nummar 3:s.

Čoavddus a):

				¹ B	I	E	B	M	U										
								² B	E	A	I	V	V	I	T				
			³ N	O	H	K	K	A	N										
⁴ D	O	L	A	S	T	A	L	L	A	T									
					⁵ G	O	L	L	I										
					⁶ L	Á	V	U	I	D									
⁷ V	U	O	L	G	I	T													

Čoavddasátni: Meallut

Čoavddus b):

								¹ N	J	Á	R	G	I	I								
									² D	Á	D	J	A	D	E	A	P	M	I			
										³ B	O	T	A	N	I	H	K	K	A			
⁴ B	O	R	R	A	N	B	O	D	D	U												
									⁵ K	Á	R	T	A									
									⁶ G	O	L	L	I									
										⁷ G	A	S	K	A	B	E	A	I	V	V	I	T
										⁸ I	Đ	I	T	B	I	E	B	M	U			
⁹ N	J	E	A	I	D	I	T															
¹⁰ G	O	A	H	T	E	S	A	J	I													

Čoavddasátni: Njoarostit

s. 20-21: 7. Doaimmat várís**► a)**

Oahppit geat leat aktiivvalaččat geavahan giela olgun, dahje bargan vuđolaččat lohkanbihtáiguin ja diibmoplánain, sin mielas leat dát álkes bargobihtát. Sidjiide leat dát geahččaleapmin ahte leat go oahppan dajahusaid.

Oahppit geain ii leat leamaš vejolašvuotta geavahit giela aktiivvalaččat ovdalaččas, dárbbasit eambo áiggi dán bargobihtái. Sidjiide leat dá vuohki oahppat dajahusaid – ja soitet dárbbasit veahkkeneavvuid (sátnegirji dahje sátnelisttu siidu 88) čoavdit bargobihtá.

Guoigalus: Jus ohppiid mielas šaddá moivvas sárgut sániid gaska, de sáhttet geavahit loguid čujuhit mat gullet oktii, dahje sáhttet sierra ivnniiguin juohke gullelaš dajahusa merket.

Čoavddus:

fiske i vannet

padle kano

besøke reindriftssamer

kaste lasso

se på kulturminner

sette opp lavvo

hente ved

slukke bål

ta ned lavvo

tenne bål

cegget lávu

mannat badjeolbmuid guossái

cahkkehit dola

geahččat kulturmuittuid

jáddadit dola

meallut káno

njeaidit lávu

njoarostit

oaggut jávrri

viežžat muoraid

Giellamáhttu: Kásusgeavaheapmi «**oaggut jávrris**» dajaldagas Jus váldit vuolgabáikin dárogiel cealkkahukseamis, de eatnašat jurddašit ahte «å fiske i vannet» lea «**oaggut jávrris**» sámegillii, gos **jávrris** áddejuvvo báikeadverbiálan ja danin lokatiiva. Sámi jurddašan vuohki lea ahte atnit jávrri luondduriggodahkan, ja danin šaddá **jávrris** objeakta dás mii lea akkusatiivvas. Ovda-mearka sullasaš dadjanvugiide: *bivdit meara, suhkat vuona*.

► b)

Dát bargobihtá lea vehá váddásat danin go ohppiin ii leat dárogiella veahkkegiellan. Sii fertejit addet sániid vai sáhttet bidjat oktii rivttes vearbba ja substantiivva. Oahppit geat leat oahppan grámatihka ja kususaid birra, sáhttet jurddašallat makkár kusus substantiiva lea ja manin.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- gávdnat dáro- ja sámi dajahusaid main lea seamma mearkkašupmi
- oahppat vearbba mii muitala muhtin várredoaimma

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- bidjat vearbba ja substantiivva oktii nu ahte govvida doaimma
- oahppat vearbbaid mat govvidit doaimmaid maid sáhttit bargat meahcceskuvllas várís

Čoavddus:

- *bassit márfiid*
- *bivdit dolgevuokkain*
- *ceaggut lávuid*
- *čoaggit murjiid*
- *doidit golli*
- *iskat divrrážiid jogas*
- *hukset goavddi*
- *viežžat muoraid*
- *mannat badjeolbmuid guossái*

s. 22: 8. Čále cealkaga juohke sárgumii

Dán bargobihtás leat illustrašuvnnat maid oahppit soitet dovdat fas jus leat bargan ovdal *VVV 1:in* ja *2:in*. Muhtimat soitet maiddái muitit cealkagiid maid čálle illustrašuvnnaide.

Vuollelis siiddus gávdnojit cealkkaálgagat mat sáhttet veahkin sidjiide geat dan dárbbasit, muhto lea dieđusge maiddái vejolaš ráhkadit eará cealkkahuksemiid. Sátnelistu siidu 88 lea buorre veahkin.

Bargobihtá sáhtta maid geavahit ságastallat veahkkevearba birra ja dán doaimma cealkagiin.

Čoavddusevttohus:

1. *Mon liikon lávostallat.*
2. *Mon láven henget niibbi avvái.*
3. *Mus lea niesti lávkkas.*
4. *Leatgo dus riššat?*
5. *Mon áiggun dolastallat.*
6. *Don fertet vuoššat gáfe.*
7. *Mon áiggun oaggut jávrri.*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čállit earškalis teavsttaid govaide
- oahppit mii lea veahkkevearba ja mo dat váikkuha eará vearbbaid cealkagis

8. Čále cealkaga juohke sárgumii.
Skriv en setning til hver tegning.

22 várin 3

s. 23: 9. Čále cealkaga juohke govvi

Dát leat vehá váddásat bargobihtá go ovddit siiddus, danin go oahppit dás ožžot friijavuođa sihke mii guoská sisdollui ja cealkkaráhkadeapmái. Dás ii gávdno fasihtta, ja oahppit sáhttet miellagovahallat ja ráhkadit cealkagiid govaide. Jus dárbbášit veahkki, sáhttet geavahit sátnegirjji dahje sátnelisttu girjji loahpas. Váikko eai galgga go njeallje cealkaga čállit, de áddá dát lihká buori gova ahte ohppiid čállinmáhttu birra. Bargobihtá sáhttá maid čájehit ahte hálddašit go oahppit sátnelisttu vai eai, ja ahte áddejit go ja leat go átnuiváldán grámatihka ja riektáčállinjuolggadusaid.

Vástáduš evttohus:

1. Govas leat guokte bártni. Soai leaba viežžan čázi.
2. Oahpaheaddji ja nieida leaba meahcis. Sudnos lea borranboddu.
3. Oahppit leat váris. Sii leat riikkarájis.
4. Meahcceskuvllas mon liikon bassit márffi ja bacon dolas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čállit eaŋkalis teavsttaid govaide

9. Čále cealkaga juohke govvi.
Skriv en setning til hvert bille.

s. 24: 10. Čále vearbba mii váilu

Dát bargobihtá ii leat merkejuvnon ruoná modjenjálmmiin, muhto jus oahppit leat bures bargan bargobihttaid 7 ja 8 ovda-laččas, de sáhttet buohkat áinnas geahččalit. Sátnelistu siidu 88 lea buorre veahkin jus dárbu.

Čoavddus:

- Go galgat dolastallat, de fertet **cahkkehit** dola.
- Go galgat ijastallat lávus, de fertet **cegget** lávu.
- Go galgat gáfe vuoššat, de fertet **viežžat/vuoššat** čázi.
- Go galgat váldit bohcco gitta, de fertet **njoarostit**.
- Go áigut márffiid borrat, de fertet **bassit** márffiid.
- Go leat dolastallan, de fertet **jáddadit** dola.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- ságastallat sátneluokkaid birra ja áddet mii vearbba lea
- lohkat cealkagiid, áddet sisdoalu ja bidjat heivvolaš vearbba

10. Čále vearbba mii váilu.
Skriv verbet som mangler.

Go galgat dolastallat, de fertet _____ dola.
Go galgat ijastallat lávus, de fertet _____ lávu.
Go galgat gáfe vuoššat, de fertet _____ čázi.
Go galgat váldit bohcco gitta, de fertet _____
Go áigut márffiid borrat, de fertet _____ márffiid.
Go leat dolastallan, de fertet _____ dola.

s. 24: 11. Čále maid don lávet dahkat duoddaris dahje váris

Dán bargobihtás galget oahppit relateret vearbbaid maid leat oahpahan alldes ja maid lávejit bargat. Cealkkaálgagat bajit oasis sáhttá geardduhit.

Evttohus viidásat bargguin Doaimmat váris fáddái:

- Sii geat dárbbášit eanet hárjehallat vearbbaid, sáhttet bargat sátneoahppankoarttaiguin Doaimmat váris ja Goahtesaji barggut okto, páras dahje jovkkožiin. Vuohkečilgehusa gávnna dáppe.
- Barget bargobihtá 33 siidu 74.
- Speallat binjo: Doaimmat váris. Vuohkečilgehusa gávnna dáppe.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čállit eaŋkalis cealkagiid iežas vásihusaid vuodul

11. Čále maid don lávet dahkat duoddaris dahje váris.
Skriv hva du bruker å gjøre når du er på vidda eller på fjellet.

Duoddaris/Váris mon láven ...

s. 25-27: **12. Luonddunamahusat**

► a)

Sáhtta leat vuogas álggahit bargobihtá bajilčállagiin, danin go ollugiid mielas *luonddunamahusat* lea váttis áddet sihke sáme- ja dárogillii. Maid mearkaša sátni? Maid jurddašit go oidnet dán? Máhttet go muhtin sániid mat govvejit luonddu?

Čoavddus:

- fjell – várri
- elv – johka
- isbre – jiehkki
- vann – jávri
- tind – gáisi
- foss – gorži
- rund fjelltopp – oaivi
- fjellområde dekket av flate steiner – rášša
- fjelltopp – čohkka
- vidde – duottar

Guoigalus: Oahppit sáhttet ivdnebliánttaiguin merket sániid mat gullet oktii.

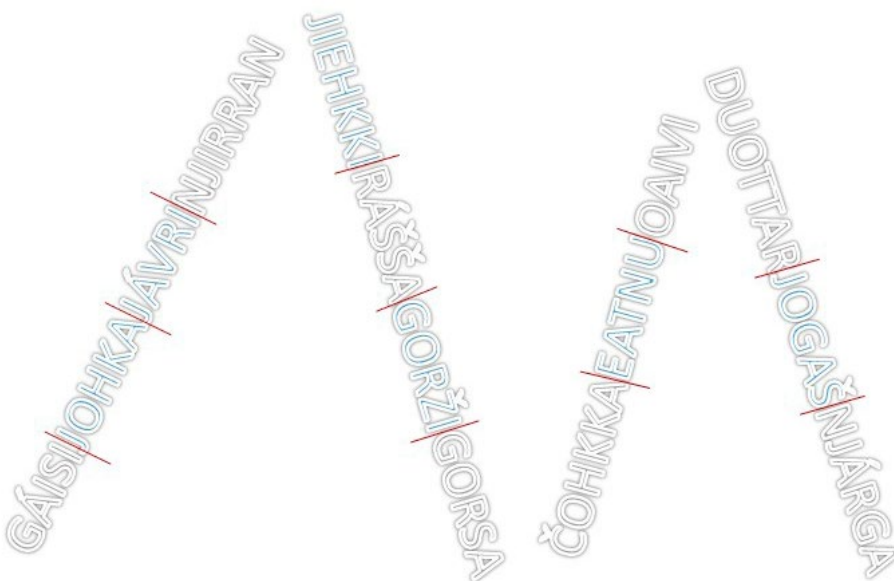
► b)

Čoavddus: Oahppit tevdnejit luonddunamahusaid

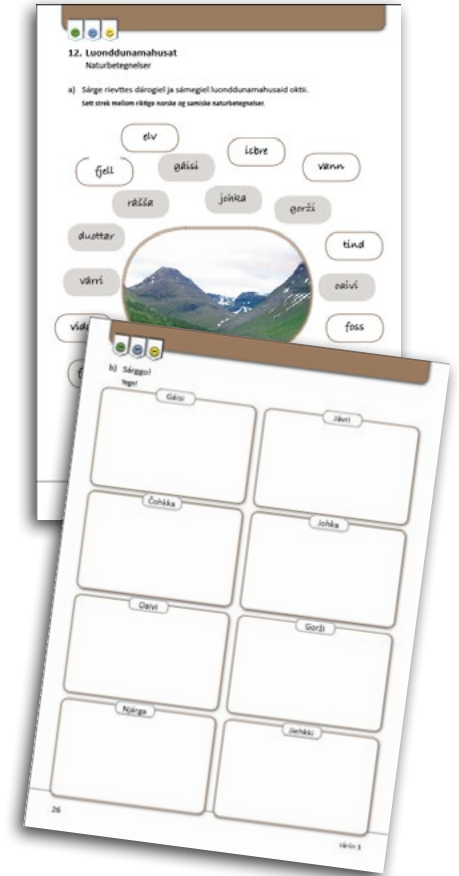
► c)

Čoavddus:

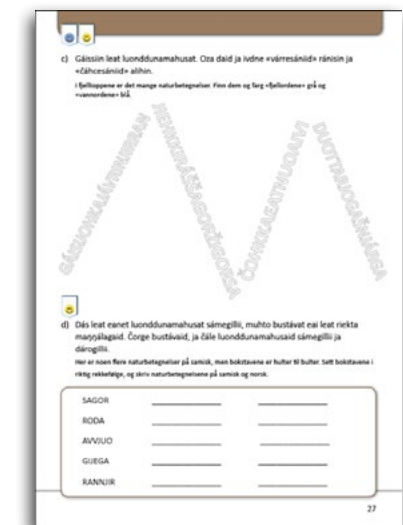
ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- háleštít luonddunamahusaid birra
- oahppat guovdilis luonddunamahusaid
- sárgut luonddunamahusaid

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat sátneviđji
- dovdat luonddunamahusaid

▶ d)

Čoavddus:

SAGOR	GORSA	DYP KLØFT
RODA	ORDA	SKOGGRENSE
AVVJUO	JUOVVA	UR
GIJEGA	JEAGGI	MYR
RANNJIR	NJIRAN	SKREDLEIE

Evttohus viidáseappot barggu Luonddunamahusat fáddái:

Sii geat dárbašit lassi hárjehusa luonddunamahusaide, sáhttet bargat sátnoahppokoarttaiguin *Luonddunamahusat 1* okto, páras dahje jovkkožis. Vuohkečilgehusa gávna [dáppe](#).

s. 28-29: 13. Alla várit

Bargobihtá álggahuvvo bajilčállaga vehkiin, ja sáhtta áinnas jearrat ohppiin ahte dovdet go, dahje ahte leat go fitnan muhtin alla váris.

Dovdabehtetgo alla váriid?

Lehpetgo leamaš alla váriin?

Fágateavstta lohkat okto, páras dahje oktasaš joavkkus.

▶ a)

Dás lea ulbmil ahte oahppit galget geavahit kárta veahkkín, ovdamearkka dihtii www.norgeskart.no. Ja dás gávnojit sihke suohkanrájit, alážat ja báikenamat, sihke dárogillii ja maiddái sámegillii dat mat leat almmolaččat dohkkehuvvon.

Jus oahppit eai leat oahppásat dán neahttasiiddu, berre oahpaheaddji čájehit mo ohcá ja mo stuorida kártaid. Bargobihtá sáhtta áinnas páras čoavdit.

▶ b)

Dán maid sáhtta čoavdit norgeskart.no vehkiin, muhto gávno maiddái listtu gos ohcá, ovdamearkka dihtii:

https://no.wikipedia.org/wiki/Fjell_i_Finnmark

https://no.wikipedia.org/wiki/Fjell_i_Troms

Oahpaheaddji sáhtta ovdagihtii gávdat listtu, erenoamážit ohppiide geat sáhttet láhppot internehtti.

Go bargobihtá leat čoavdán, sáhttet oahppit geavahit iežaset bargobihtávástádušaid vástidit alla váriid birra guovllustis, dahje sii sáhttet jearahallat nubbi nuppi.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdat luonddunamahusaid
- čállit luonddunamahusaid riekta

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat oanehis fágateavstta
- oahppat vehá Sámi geografiija
- oahppat muhtin báikenamaid
- geavahit loguid ságastallamis
- oahppat geavahit digitála kárta
- aágastallat adjektiviiva birra ja dán sojahanminstara

13. Alla várit

- Galdheppigen, 2469 mehter alu, lea Norrga allimus vári.
- Okskoltten, 1916 mehter alu, lea Nordlándda fylkka allimus vári.
- Jiehkkevári iygus, 1894 mehter alu, lea Romssa fylkka allimus vári.
- Áidšovvonjehki Láhpis (Ektafjordkelen i Loppa), 1204 mehter alu, lea Finnmárggu fylkka allimus vári.

a) Čále iežat suohkana allimus váriid namaid. Geavat kárta veahkkín. Skriv navn på de høyeste fjellene i din egen kommune. Ansk et kart til hjelp.

Námima:	Allodat:
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

galdheppigen

b) Čále iežat suohkana allimus vári nama, ja lasit vel kránjjesuohkaniid allimus váriid namaid. Skriv navn på den høyeste fjelle i din egen kommune i den midterste figuren, i de andre figurene skriver du nabokommunenes høyeste fjell.

iežan suohkana allimus vári:

Stuorra Ánot Káruas lea dovddus eanannearka, muhto ii leat fáissa suohkana allimus vári.

29

>>>

Ovdamearkka dihti:

Mii lea suohkana alimus várri?

Leago alit várri go?

Oahpaheaddji sáhtta távvalii čállit *alla* sojahanminstara:

alla várri – alit várri – alimus várri

et høyt fjell – et høyere fjell – det høyeste fjellet

Báikenamma diehtu:

Mii eat leat gávdnan almmolaš nama Galdhøpiggenis, muhto mii leat gullan muhtimii gohčodeamen vári Gálločohkka.

s. 30-32: 14. Finnmáarkoduottar

Bargobihtá sáhtta govaiguin ja govateavsttaiguin álggahit. Lohket ovtta fáhta Finnmáarkuduoddara birra, ja jearat ohppiid ovdal go álget bargobihtáiguin.

Ovdamearkkat gažaldagaide:

- *Man stuoris lea Finnmáarkoduottar?*
- *Dovdabehtetgo muhtun báikenamaid Finnmáarkuduoddaris?*
- *Diehtibehtetgo gos Finnmáarkoduottar lea?*
- *Makkár luondu lea Finnmáarkuduoddaris?*

► a)

Bargobihtá heive bures párrabargun. Jođáneamos oahppit sáhttet áinnas čállit eanet namaid go dán golmma čállinlinjái. Dát golbma báikenama mat leat merkejuvvon leat Guovdageaidnu, Máze ja Kárášjohka.

► b)

Oahppit sáhttet bargat páras ovdal go čoahkkáigeassit ovtta.

Govva diehtu:

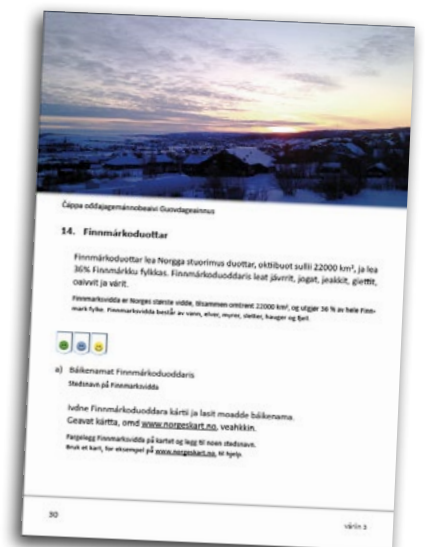
Govva siidu 31 lea Áidejávrris Guovdageainnus.

► c)

Veahkin dán bargobihtái sáhttet oahppit geavahit sátnelisttu girjji loahpas, dahje kárta. Ovdamunnin ahte geavahit kárta lea ahte oahppit seammás ožžot visuálalaš gova Finnmáarkkus, ja seammás oaidnit gos guovllut leat eará báikkiid ektui.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat Finnmáarkuduoddara birra
- geavahit kárta gávdnat gos Finnmáarkuduottar lea
- dovdat muhtin sámi báikenamaid Finnmáarkuduoddaris
- oahppat ahte báikenamat muitalit makkár olmmoščearddat leat geavahan guovlluid

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat duottarguovllu namaid Finnmáarkkus

s. 33-34: 15. Báikenamat váriin iežat guovllus

▶ a)

Dán bargobihttái sáhttet oahppit geavahit veahkkin www.norges-kart.no, dahje mátkekárta iežas suohkanis.

Maŋnjá go leat čállán listtu, lea dehálaš vehá bisánastit ja smiehttat «bohtosiid» badjel, erenoamáš guovlluin gos leat ollu sámegeiel báikenamat. Ollu guovlluin gávdnojit mealgat eanet sámegeiel namat go maid oahppit oba fuomášit ge. Oahppit fuomášit maid ahte muhtin sajiin, erenomáš váriin, leat dušše sámegeiel namat. Dát lea dávjá aha-vásihus ohppiide go fuobmájit ahte sámegeiella lea leamaš ealli giellan don doložis juo, ja maiddái dat eanemus geavahuvvon giellan eatnašiidda guovllus.

▶ b)

Dán bargobihttái sáhttet okto dahje páras bargat, dahje joavkogilvon gos galget gávdnat eanemus iešguđetge lágan luonddu-namahusaid báikenamain. Joavkkut galget bohtosiid mitalit guđet guimmiideaset, ja joavku geas leat eanemus luonddu-namahus bohtosat, lea vuoti.

Jus leat hui ollu sámegeiel báikenamat din ássan guovllus, sáhtti-behtet rádjat dušše iežadet suohkanii. Ja jus leat hui unnán, de sáhtti-behtet viiddidit guovllu.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin báikenamaid iežas guovllus
- oahpásmuvvat iežas guovllu geografijii
- oahppat ahte báikenamma mitala ollu guovllu luonddu birra

s. 35: 16. Gos? Galle báikki/vári don dovddat?

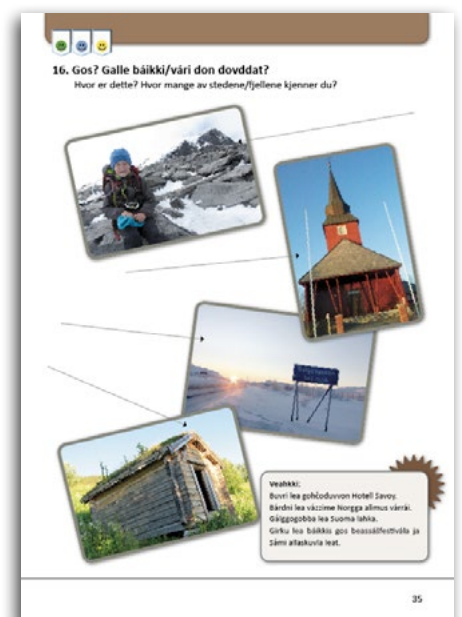
Oahppit sáhttet álggos govaid geahčadit, ja geahččalit dovdat muhtin dáid guovlluid. Teaksta veahkkeruvttos lea oavvilduvvon veahkkin sidjiide geat eai dovdda guovlluid, dahje muhtimiidda duođaštussan geat navdit sii dovdet guovlluid.

Čoavddus:

1. *Gánddaš lea Galdhøpiggenis.* (Ollu oahppit fuomášit sihkkarit várrehámiid mii lei maid siidu 28:s.)
2. *Guovdageainnus*
3. *Ivguvuovddis* (Dás lea vejolaš dovdat báikenama *Várrái* álggahanteavsttas.)
4. *Nuortanjárggas* (Savoy hotealla lea maiddái namahuvvon siidu 10:s.)

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet cealkagiid
- gávdnat teavstta ja gova mat heivejit oktii
- čállit rivttes báikenama govaide

s. 36-37: **17. Guđe suohkanis?**

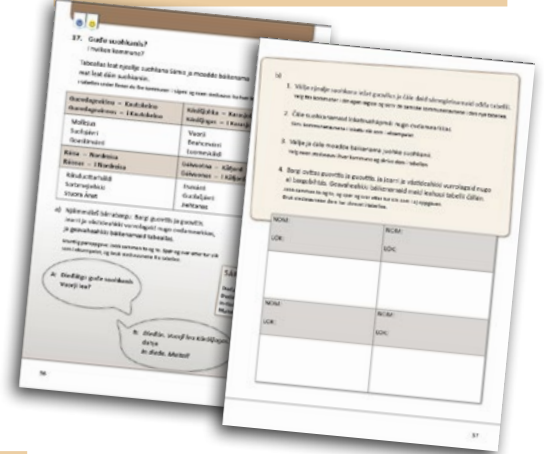

Dán bargobihtáš galget oahppit njálmmálaš hárjehallams geavahit báikenamaid. Oahppit geat eai ádde kásussystema, fertejit oahpahuvvot lokatiivva geavaheami ovdal go sáhttet dáiinna bargobihtán bargat. Muhtimiidda ferte maiddái čilget mo ráhkada gažaldagaid **go**-jearranpartihkkalin.

a)-bargobihtá doaimbá ovdamearkan ja minsttarin ovdal go oahppit ieža válljejit suohkaniid ja báikenamaid guovllustes go bargat b)-bargobihtáin.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin suohkan namaid
- hárjehallat lokatiivva geavahit
- hárjehallat jearrat JO/II-gažaldagaid
- hárjehallat vástidit JO/II-gažaldagaid

s. 38-39: **18. Bussemátki Sámis**

Bargobihtá álggaheamis sáhtta ohppiin jearrat ahte dihtet go muhtin sámi giella- ja kulturguovddážiid, ja áinnas maiddái jearrat manin dát guovddážit gávdnojit. Lea lunddolaš sága-stallat eanet listtu ja kárta birra.

a)-bargobihtás galget oahppit ráhkadit jurddašuvvon mátkki ja ráhkadit mátkeruvtto. Dás heive bures kárta geavahit veahkkin. Makkár kárta dárbašit lea dan alde ahte leat go oanehis vai guhkes mátkái ráhkkaneamen.

b)-bargobihtás galget oahppit muitalit mátkkistis birra, ja dás lea buorre vejolašvuohta differensieret. Muhtimiidda lea doarvái dadjat báikenamaid gos leat mátkkoštan, ja earáid sáhtta hástalit illatiivva ja lokatiivva geavahit – ja áinnas maiddái muitalit maid sii barge muhtin dáid báikkiin. Njálmmálaš bargobihtá sáhttet guovttis bargat dahje oktasaš joavkkus.

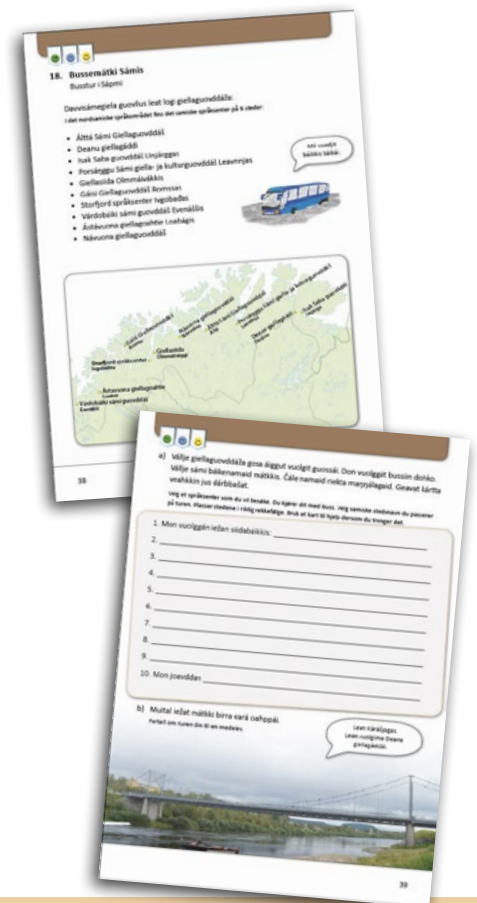
Bargobihtá heive bures hárjehallat guldalit ja maiddái ođđasit muitalit maid leat gullan: Go muhtin oahppi lea muitalan mátkkistis birra, de sáhtta eará oahppi muitalit dan ođđasit.

Ovdamearkka dihtii:

- *Son lea vuolgán Deanus.*
- *Son lea leamaš Álttás, Ivgus, Romssas ja Evenáššis.*
- *Son lea mannan Várdobáiki sámi guovddáža guossái.*

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat gos gávdnojit giella-guovddážit
- geavahit kárta veahkkin plánet mátkki
- oahpásmuvvat eará sámi báikenamaide olggobeale iežas guovllu
- geavahit báikenamaid njálmmálaš gulahallamis earáide ovdanbuktimis
- guldalit mii muitaluvo
- ođđasit muitalit

s. 40-41: 19. Almmiguovllut

▶ a)

Dán teavstta Ane birra sáhtta oktasaš joavkkus lohkat ja dát lea álggaheapme čálalaš bargobihtáide.

▶ b)

Manjá go oahppit leat bargan čálalaš bargobihtá, berrejit maiddá hárhjehallat njálmmálaš oasi, gos oahpaheaddji jearahallá ohppiid, dahje oahppit jearahallet guđet guimmiideaset, ja dása dárbbasit illatiivva geavahit:

Ovdamearka:

- *Gosa boađat jus vuolggát davás?*
- *Gosa boađat jus vuolggát lulás?*
- *Gosa boađat jus vuolggát nuorttas?*
- *Gosa boađat jus vuolggát oarjjás?*

Bargobihtta sáhtta viiddidit ahte váldibehtet álgovuodu eará báikkis, dalle lea dehálaš ahte kárta lea lahkosis.

Ovdamearka:

- *Don leat Romssas. Gosa boađat jus vuolggát nuorttas?*
- *Don leat Mázes. Gosa boađat jus vuolggát lulás?*
- *Don leat Álttás. Guđe almmiguovlui fertet vuolgit jus áiggu Guovdageidnui?*

▶ c)

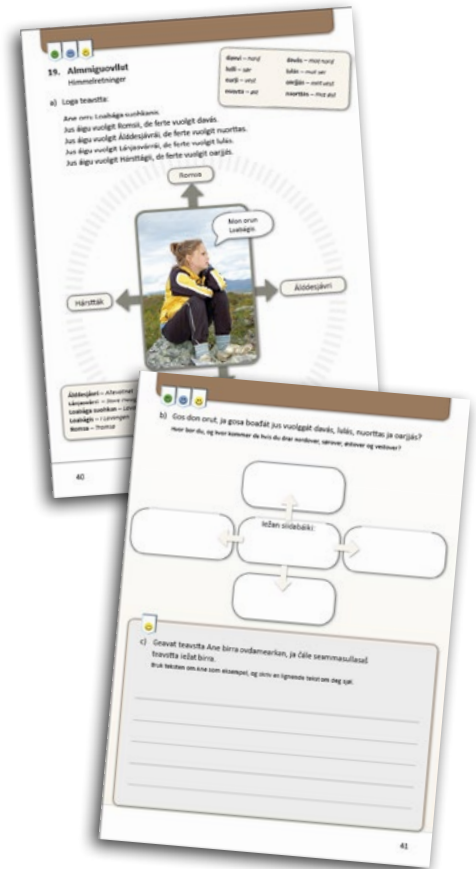
Dás lea ulbmil ahte geavaheppet almmiguovlluid teavsttas. Teaksta Ane birra lea buorre veahkkin, ja sáhtta bures doaibmat ovdamearkan. Ohppiid sáhtta maiddá ávžžuhit sojahit vearbaid riehta jus lea ovdehus dasa.

Viidasat bargu *Báikenamat fáddái:*

Go leat bargan báikenammabargobihtáiguin gihppagis, de heive bures geavahit breahhtaspealu *Váris várrái*. Dán spealus besset oahppit bargat eambo geografijain ja báikenamaiguin Sámis, ja besset hárhjehallat lohkat ja ovdanbuktit njálmmálaččat. Spealu sáhtta maiddá seastit dassái go leat bargan eambo *Váriin 3* oassefáttáiguin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat almmiguovlluid sámegillii
- dovdat illatiivva
- geavahit báikenamaid

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čále oanehis teavstta mas lea ovdehus ovdamearkateavsttas

s. 42-44: 20. Kulturhistorjá

Bargobihtá sáhtta álggahit dainna ahte oahppit jurddašallet bajilčállaga birra: *Mii lea kulturhistorjá?* «Bison»-listtus čuovvovaš siidduin soitet gávdat vástadusevttohusaid, ja ovdamearkkaid mii lea kulturhistorjá.

BISON: Bilder – Innledning/Ingress – Sammen drag – Overskrifter – Nøkkelord.

Sámegielaat BISON veršuvnda, maid lea álki muitit, lea

GÁLBI: Govat – Álgu – Loahppa – Bajilčállagat – Imaštallansánit

Kulturhistorjá doaba lea rievdan áiggiid mielde. Otná servvodažas lea kulturhistorjá oassin kulturdiedus mii lea olbmo juohkebeaivválaš kultuvrras. Guovddáš fáttat leat:

«folkelege idear og forteljartradisjonar, materielle og sosiale sider ved folkekulturen, samt overgangen til det moderne samfunnet og dei kulturformene som finst der. I dag er byen eit like viktig studieemne som landsbygda. Notida er like sentral som fortida, og bodskapen som moderne medium formidlar, er eit like interessant forskingsfelt som bodskapen i eldre tradisjonar».

(sitáhta: <http://www.uib.no/fag/kulturvitenskap/24767/kulturvitenskap>)

► a) ja b)

Bargobihtá oktan govaiguin čájeha ovdamearkka man birra kulturhistorjá sáhtta leat. Dát lea vuodđun b)-bargobihttaí, gos sáhttibehtet háleštít kulturhistorjá birra ja kulturhistorjjalaš árvvus báikkiid birra, álgovuoro iežat lagasbirrasis/guovllus.

Čoavddus a):

- jávrebivdu – ferskvannsfiske
- goddebivdu – villreinjakt
- boazodoallu – reindrifft
- gárdi – gjerde, innhegning
- boares orohat – gammel boplass
- bivdogahti – jaktgamme

- hávdeena(n) – gravsted
- bálvvosbáiiki – offerplass
- bivoráhkkanusat – fangstanlegg
- biergoborat – kjøttgroper
- ruvkeráhkkanusat – gruveanlegg
- čáhcefápmu – vannkraft

Guoigalus: Jus ohppiid mielas šaddá moivvas sárgut sániid gaska, sáhttet geavahit loguid dahje ivnniid merken dihtii makkár sániid gullet okti.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat kulturhistorjjas
- oahppat muhtin sániid mat muitalit kulturhistorjja birra
- ságastallat iežas guovllu historjjas

20. Kulturhistorjá
Kulturhistorie

a) Sáige rievttis sámi- ja dárogiesániid okti.
Sett strek mellom det samiske og norske ordet som hører sammen.

jávrebivdu	gjerde, innhegning
goddebivdu	jaktgamme
boazodoallu	ferskvannsfiske
gárdi	gammel boplass
boares orohat	reindrifft
bivdogahti	villreinjakt
hávdeena(n)	vannkraft
bálvvosbáiiki	offerplass
bivoráhkkanusat	kjøttgroper
biergoborat	gruveanlegg
ruvkeráhkkanusat	gravsted
čáhcefápmu	fangstanlegg

Gákkjærri Femánituooddari
ha euvrra duovvamieđu.

42 Váriin 3

b) Ságastallat a) bargobihtá kulturhistorjjasániid siduolu birra luohkás. Sáigege ☺ Jus sániid leat guovddášat iežadet kulturhistorjja ektui.

Smák om kulturhistoriebegrepa i klassen. Tege ☹ Jus ordane er aktuelle i forhold til egen kulturhistorie.

c) Váltoge dehálaš sániid iežadet kulturhistorjja ektui? Čále!
Mangle det vilstege ord i forhold til egen kulturhistorie? skriv dem!

43

▶ c)

Dás sáhttet oahppit bargat viidásat čoaggit ja čállit eanet sániid mat leat áigequovdilát seammá fáttás. Sátnelisttu siidu 89 lea buorre veahkkin. Lea lunddolaš ahte viidásat bargobihtán oahppit mitalit kulturhistorjjá birra:

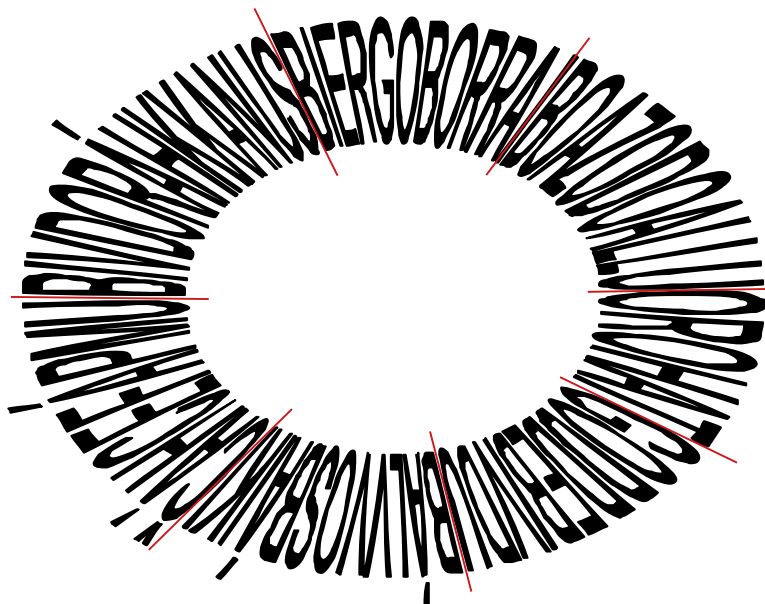
Ovdamearkkat:

- *Min suohkanis lea ja dannego*
- *Mon lean oaidnán ja*

▶ d)

Dás lea ulbmil ahte dovdat sániid sátnegierddus. Ii leat sahtedohko ahte lea gierdu, sáhttet go son oahppit oaidnit maid gierdu govasta? (Guoigalus: Geahča Saanaváre gova siidu 43.)

Čoavddus:

- *boplass* – orohat
- *fangstanlegg* – bivdoráhkanus
- *kjøttgrop* – biergoborra
- *offersted* – bálvvosbáiki
- *reindrif* - boazodoallu
- *vannkraft* - čáhcefápmu
- *villreinjakt* – goddebivdu

Govva diehtu:

Govva vuollelis siiddus lea Gálggojávrri lahkosiin, ja dás oainnát dološ bivdorokkiid mat gávdnojit guovllus.

Viidásat bargu Kulturhistorjá fáttáin:

Sátneoahppankoarttat *Kulturhistorjá 1* sáhtta geavahit ságastallamii álgoálggos, dahje hárjehallat sániid eanet. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit sátnelisttu dahje eará veahkkeneavvut gávdnan dihtii áigequovdilis sániid
- lohkat sátneviđji
- dovdat ja oahppat sániid mat sáhttet mitalit kulturhistorjjá birra

d) Gávrnalgo sátnegiel sániid gierddus? Čáite dáid rievttes linjjáide. Finnet du de samiske ordene i sártaen? skriv dem på riktige linjer under.

boplass - _____
fangstanlegg - _____
kjøttgrop - _____
offersted - _____
reindrif - _____
vannkraft - _____
villreinjakt - _____

44 Váriin 3

s. 45-46: **Fágateaksta: Lávostallan**

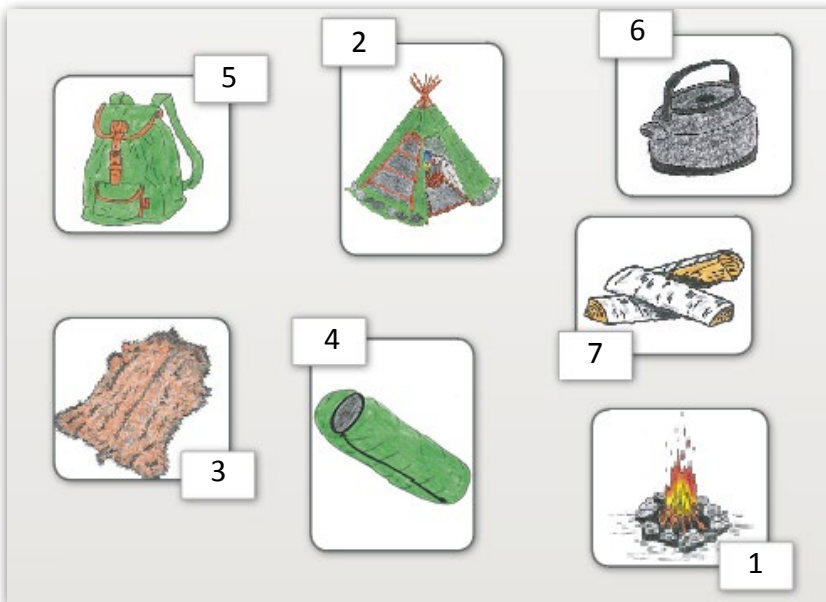
Jus lehpet ceggen árbevirolaš lávu olgobarggus ja hárbjehallan sániid, de lea dát teaksta buorre geardduheapmi ohppiide. Oahppit sáhttet iešheanálaččat bargat teavsttain ja čuovvo-vaš bargobihtáiguin, áinnas ruovttubargun. Jus ehpet leat lávu ceggen ovdal ja hárbjehallan sániid, de berrebehtet bargat dáinna searválagaid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet seagáš teavstta
- oahppat árbevirolaš lávu bierrga-steami

s. 47-49: **21. Lávostallan**

► a)
Čoavddus:

► b)
Čoavddaevttohus:

- *Duollji láve leat loaiddus/guolbbis/duorggaid nalde.*
- *Nohkkanseahkaid ja bierrgasiid mii bidjat sokkiide.*
- *Lávu guovdu lea árran.*
- *Riggái mii henget gáfegievnni.*
- *Boaššus leat gievkkanbierrgasat nugo gohput, gáfegievndi, gáfeseahkka, báđit ja tallearkkat.*

► c)
Sátneoahpahuskoarttaid *Lávostallan 1* sáhttá áinnas geavahit álgoálggos bargobihtá njálmmálaš oasis. Oahppit rohttejit koartta ja galget geavahit sáni cealkagis. Molssaevttolaččat sáhttá sániin jearrat nuppis gažaldaga.

Gos lea...?

Mii lea...?

Gosa mii bidjat...?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit sániid ja dajahusaid lávu birra njálmmálaččat ja čálalaččat
- vástidit čálalaččat gažaldagaide
- ivdnet čálalaš bagadeami bokte

▶ **d)**

Dát bargobihtá lea «naffánbargobihtá» maid ollugat liikojit. Sii fertejit lohkat ja áddet cealkagiid vai máhttet čoavdit bargobihtá riektá. Jus leat oahppit geat eai liiko ivdnenbargobihtái, de eai galgga bággejuvvot čábbát ivdnet. Dat lea doarvái ahte merkejit dáid iešguđetge lágan ivnneiguin čájehan dihtii ahte leat ádden bagadeami.

Viidasat bargu *Lávostallan* fáddái:

- Oahppit geat dárbbasit eanet hárbhallat lávvoeavaheami sániid, sáhttet bargat okto dahje páras sátneoahpahallan-koarttaiguin *Lávostallan 1*. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

s. 50-51: 22. Eallit várís▶ **a)**

Dát bargobihtá lea álki danin go ollu oahppit soitet máhttet juo eanaš sániid, erenoamáš jus leat bargan *VVV:in* ovdal. Bargobihtá lea ráhkaduvvon geardduhan dihtii, vai oahppit dovdet máhtolašvuoda ja ahte vásihit sii duođaid máhttet sámegeiela.

Čoavddus:

- *guovža/bierdna – bjørn*
- *geatki – jerv*
- *gumpe/návdi – ulv*
- *rieban – rev*
- *boazu – rein*
- *albbas – gaupe*
- *buoidda – røyskatt*
- *goddessáhpán – lemen*

▶ **b)**

Dás šaddá stuorát hástalus go elliid galgá čállit cealkagiidda, muhto oahppit gávdnet deháleamos čoavddasániid veahkkebovssas govaid bálddas.

Čoavddaevttohus:

- *Návdi lea boraspire.*
- *Sáhpán ja goddesáhpán leat ciebanat.*
- *Buoidda borrará sáhpániid ja buoidagiid.*
- *Bierdna lea stuorimus boraspire Sámis.*
- *Njalla lea ráfáiduvvon Norggas.*
- *Rieban liiko orrut olbmuid lahka.*
- *Albbas lea hui hiras ja váttis fuobmát luonddus.*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat várre elliid namaid
- jorgalit cealkagiid dárogielas sámegeilli

Viidasat bargu Eallit fáddái:

- Gehččet filmmaža geatki birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR65012915/06-03-2015>
- Gehččet filmmaža guovžža birra: <https://tv.nrk.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR65013315/02-10-2015>
- Gehččet filmmaža njálla birra: <https://tv.nrk.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR65012415/20-02-2015>
- Geavaheppet sátneoahppankoarttaid *Eallit várís* hárjehallan dihtii elliid namaid, dahje álgun ságastallamiid dahje árvádu-saide.
- Gehččet filmmaža bohcco birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64004509/08-06-2009>

Govva diehtu:

Govat guovžžas, geatkkis, gumpes, albasis ja njálas leat Polar Parkas Beardus.

s. 52: 23. Gottit ja bohccot**a)**

Dán bargobihtás ii leat ruoná modjenjálbmi danin go ollugiidda lea dás váttes sánit. Lea lihká vejolaš ahte buot oahppit sáhttet bargat dán, muhto dalle fertejit sii geat rahčēt oažžut veahki eará oahpiin, dahje rávis olbmos gii sáhtta čilget sisdoalu. Buoremus livččii jus muhtin oahppit joavkkus mahttašit boazodoalu birra. Dalle sáhtte sii mitalit earáide ja leat fasihttan go geahčedit bargobihtá ovttas.

Čoavddus:

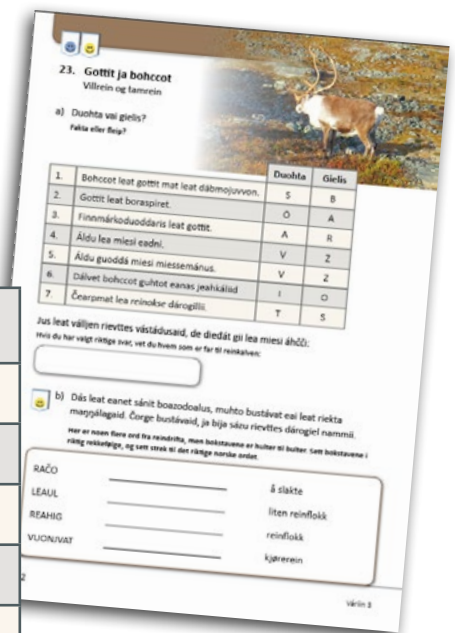
		Duohta	Gielis
1.	Bohccot leat gottit mat leat dábmojuvvon.	S	B
2.	Gottit leat boraspiret.	O	A
3.	Finnmárkoduoddaris leat gottit.	A	R
4.	Áldu lea miesi eadni.	V	Z
5.	Áldu guoddá miesi miessemánus.	V	Z
6.	Dálvet bohccot guhtot eanas jeahkáliid	I	O
7.	Čearpmat lea <i>reinokse</i> dárogillii.	T	S

Čoavddasátni: Sarvvís**b)****Čoavddus:**

RAČO	ČORA	<i>liten reinflokk</i>
LEAUL	EALLU	<i>reinflokk</i>
REAHIG	HEARGI	<i>kjørerein</i>
VUONJVAT	NJUOVVAT	<i>å slakte</i>

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet fáktacealkagiid
- oahppat vehá bohcco ja boazodoalu birra

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin sániid boazodoalu birra
- (lohkat sámi mánáid- ja nuoraid-girjjálašvuoda ja mitalit sisdoalus)

Viidasat bargu *Gottit ja bohccot fáddái:*

- Lávlla: *Eallu lea dál gárddis*, geahča siidu 53.
- Geahča somás filmmaža bohccuid mearkuma birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/sapr65018115/09-06-2015>.
- Lohkat mánáidgirjiid dahje oasáziid, ja ságastallat sisdoalu birra.
Evttohus:
Allas-Labba, Britt Sara: *Boazu*. Sámeskuvlastivra/Sámi oahpahusráđđi/Sámiid skuvlenássiid ráđđi 1996.
Nergård, Berit: *Miesážat gávpogii mannamin/Reinkalvene på tur til byen*. Davvi Girji 2013.

Oahppit besset eanet oahppat boazodoalu fáttá birra *Váriin 4* girjiis. Dalle lea fokus bohcco eallinvuogi birra, boazodoalualáhusa jahkodaga birra, ja mo boazodoallit atnet bohccos ávkki nugo vuojánin, borramuššan ja dudjomis.

s. 53-54: Lávlagat***Eallu lea dál gárddis, Okta guolli vuodjá, Divrrit***

Buot golbma lávlaga gávdnabehtet CD:s *Suga, suga*.

Eallu lea dál gárddis – dása lea ráhkaduvvon musihkka-video: <https://tv.nrk.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/sapr64002413/11-02-2013#t=12m9s>

Nu lea maiddá *Divrrit* lávlagii: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/sapr65002514/06-06-2015>

Okta guolli vuodjá lea almmuhuvvon: <http://prod.ovttas.no/nb/node/1820>

Lávlagiid sáhtta geavahit álgun ahte oahpásmuvvat ja oahppat áigeovuodilis boazodoalusániid, sáivaguliid ja divrriid birra, dahje manjebargoossái geahččan dihtii ahte leat go oahppan dáid ja ahte dovdet go sániid.

Ovdamearkkat áigeovuodilis sánit lávlagiin:

- **Eallu lea dál gárddis:** gárdi (gjerde, innhegning), suohan (lasso), suhppet (å slenge, kaste), bohccot (rein), miessi (årets reinkalv), heargi (kjørerein), valahagas (over skuldrene), lutket (å gjøre løsere)
- **Okta guolli vuodjá:** hávga (gjedde), njáhká (lake), vuoskku (abbor), čuovža (sik), hárri (harr), veajehaš (yngel)
- **Divrrit:** čuoika (mygg), muogir (knott), hihtat (sviknott), uvlu (humle), boaru (klegg), viessis (veps), dihkki (lus), lávkkis (loppe), skáhčas/skážas (øyenstikker)

Mearkkaš: Váikko heavdni lea mielde lávlagis, de ii gula heavdni divrriide, danin go čilgehusaid mielde leat divrriin dušše golbma pára juolggit, ja heavnnis leat njeallje.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahpásmuvvat muhtin sámigiellávlagiidda
- guldalit ja oassálastit lávlumis
- dovdat ja/dahje oahppat muhtin sániid sáivaguliin, divrriin ja boazodoalus

s. 55-56: **24. Sáivaguolit**

▶ a)

Jus dis leat leamaš sáivaguoliid birra fáddán meahcceskuvllas, de lea dát álkes bargobihtá, jus ii, de sáhtta leat dát váttis ollugiidda. Sátnelistu siidu 91 ja guolleplánša leat buorit veahkkeneavvut. Muhtin oahppit dárbbasit geardduheami/guorahallat makkár dieđut gávdnojit sátnelisttus, ovdamearka dihtii nominatiiva ovttaidlohku ja nominatiiva mánggaidlohku.

Čoavddus:

- *DÁPMOT, RÁVDU, LUOSSA*
- *NJÁHKÁ, ČUOVŽA, HÁVGA*

▶ b)

Muhtimat liikojit bures dákkár bargobihtáid, ja earát fas eai liiko dáid, erenomážit sis geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Danin dát ii leat merkejuvvon ruonámodjenjálmmiin.

Čoavddus:

laks: luossa, luosat

ørret: dápmot, dápmohat

røye: rávdu, rávddut

lake: njáhká, njágat

sik: čuovža, čuovžžat

harr: hárrri, hárrit

gjedde: hávga, hávggat

abbor: vuoskku, vuskonat

D	H	N	J	O	K	M	T	O	Č	E
Z	R	F	V	U	O	S	K	K	U	J
D	Á	P	M	O	T	M	J	H	O	T
D	V	G	H	R	V	M	H	R	V	S
A	D	G	F	E	B	V	Á	I	Ž	H
L	U	O	S	S	A	T	V	P	A	Á
D	G	U	I	B	B	T	G	V	E	R
N	L	L	U	F	N	I	A	D	A	R
P	H	A	N	J	Á	H	K	Á	E	I

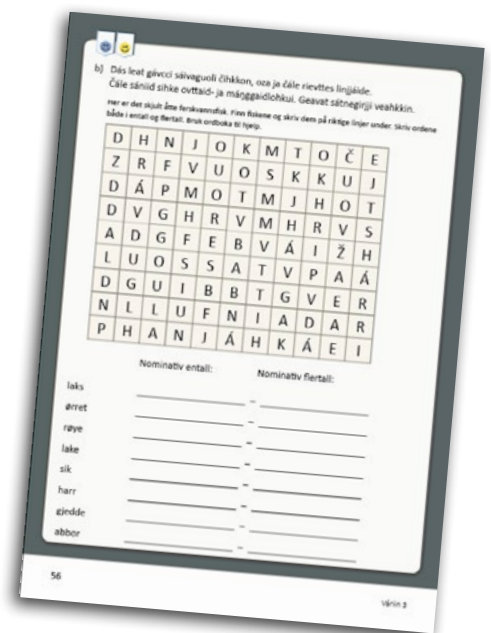
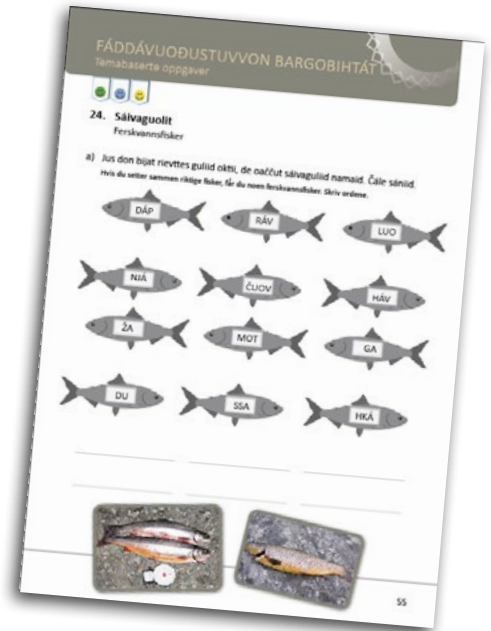
Dása boahtá maiddái gullelaš sátnegirjehárjehus bargobihtá 27:s, mas lea divrrit fáddán.

Viidásat bargu Sáivaguolit fáddái:

- Filmmažat, luodit, teavsttat ja govat sáivaguoliid birra, oaggunvuogit ja guolleborramušaid gávnat dáppe: <http://prod.ovttas.no/nb/guolit>
- *Sáivaguolit* sátneoahppankoarttaid sáhtta geavahit hárrjehallat sániid ja/dahje álgun njálmmálaš bargobihtáide.
- Barget bargobihtá 26 go lea leamaš lottiid birra fáddá.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- bidjat stávvaliid oktii vai šaddet cealkagat
- oahppat sáivaguoliid namaid
- dovdot guollenamaid

s. 57-58: **25. Lottit váris**

▶ a)

Jus dis lea leamaš lottiid birra fáddán meahcceskuvllas, de lea dát álkes bargobihtá, jus ii, de sáhtta dát leat váttis ollugiidda. Sátnelisttu siidu 91 ja loddeplánša lea buorre veahkkeneavvun.

Čoavddus:

- *RIEVSSAT, FÁLLI, GOASKIN*
- *BIŽUS, GARJÁ, SKIRE*

▶ b) og c)

Čoavddus:

SKUOLFI
 ÁLLAT
 BIŽUS
 GÁHKKOR
 GOASKIN

c) Sárge rievttis loddenama ja sárguma oktii. Tegn strek mellom riktig fuglenavn og tegning.

▶ d)

Cealkagat dán bargobihtás leat muhtinlágan árvádušat. Dás fertejit oahppit lohkat ja dulkot gávdnan dihtii vástádusaid.

Čoavddus:

- *Dálvet lean vielgat ja geasset ránis dahje ruškat: **RIEVSSAT/ GIRON***
- *Mon lean Norgga stuorimus loddi: **GOASKIN***
- *Mon lean čáhppes ja ránes loddi. Mon boran vaikko maid. **GARJÁ***
- *Mus leat vihtta bustáva, ja vuosttaš lea F: **FÁLLI***
- *Mus leat stuorra čalmmit ja oainnán bures go lea seavdnjat: **SKUOLFI***

Viidásat bargu **Lottit váris fáddái:**

- Geavat sátneoahppankoarttaid **Lottit váris** hárjehallan dihtii sániid, dahje álgun njálmmálaš hárjehallamiidda. Vuohkečilgehus gávdno dáppe.
- Barget bargobihtáid 26 ja 35.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- bidjat stávvaliid oktii vai šaddet cealkagat
- oahppat muhtin loddenamaid mat gávdnojit váris
- dovdat loddenamaid

25. Lottit váris
Fugler på fjellet

a) Jus don bijat rievttis lottiid oktii, de oahčut loddenamaid. Čále daid. Hvis du setter sammen riktige fugler, får du navn på noen fugler. Skriv dem.

57

b) Dás leat márga lotti, muhto muhtin bustávt váliot. Čále daid. Her er det mange fugler, men noen bokstaver mangler. Skriv dem.

SK O F
 Á A
 I S
 Á K K R
 O A I

c) Sárge rievttis loddenama ja sárguma oktii. Tegn strek mellom riktig fuglenavn og tegning.

d) Mii lottiid? Vistáduš:
 muken fug? _____
 Dálvet lean vielgat ja geasset ránis dahje ruškat. _____
 Mon lean Norgga stuorimus loddi. _____
 Mon lean čáhppes ja ránes loddi. Mon boran vaikko maid. _____
 Mus leat vihtta bustáva, ja vuosttaš lea F. _____
 Mus leat stuorra čalmmit ja oainnán bures go lea seavdnjat. _____

58 váriin 3

s. 59: 26. Lottit ja sáivaguolit

Dán bargobihtás dárbbasit oahppit dan maid leat oahppan guovtti ovddit bargobihtáin.

► a)

Dát lea hástalus, danin go dás fertejit lohkat sihke ovddasgvlui, manjás gvlui ja speajalgovvan.

Čoavddus:

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat sátneviđji
- dovdat lodde- ja guollenamaid
- čállit namaid riehta

► b)

Čoavddus:

- **Lottit:** ruovddagas, fálli, állat, skire, goaskin, garjá, bižus, rievssat, rásttis
- **Guolit:** čuovža, rávdu, njáhká, luossa, dápmot

s. 60: Mitalus: Heavdni beastá olbmuid heakka

Dán teavstta soitet oahppit dovdat ovdalaččas. Dát lea vuostta-mužžan oaivvilduvvon vásihuslohkan, dát mearkaša ahte oahpaheaddji lohka dahje mitala teavstta ohppiide geat guldalit. Sii sáhttet áinnas čuovvut mielde teavsttas go oahpaheaddji lohka. Jus teaksta galgá lohkanbihtán ruovttus, de berre bihtá čađahit skuvllas álggos.

Teaksta heive bures dramatiseret, vávváeáhterin dahje sárggus-ráidun ráhkadit, ja lea buorre álgun ságastallat sámi árbevirolaš-muitaleami birra.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat dahje guldalit sámi álbmotdiktema
- ságastallat sámi mitalan-árbevieru birra
- oassálastit dramatiseremii

s. 61-63: 27. Divrrit ja heavnnit

Dehálaš suopmanerohus: Gáivuonas gohčodit *småkryp* ja *insekter* smávvaearallin, ja sátni *divri/divrrit* fas elliid birra ovttas ealuin (oaivvildat šibihiid, gussaealuid). Mii leat válljen geavahit divrrit sáni (go lea sáhka *insekter* birra) vái ii šatta giellamoivi didjiide geat ehpet ása Gáivuonas, muhto maiddá ahte Gáivuona oahppit ohppet eará suopman sániid.

► a)

Dán bargobihtá berrejit buohkat nagodit. Lea vuogas bargobihtá geavahit sátnegirjiin. Jus oahppit eai leat ožžon oahppu geavahit sátnegirji, ja eai dieđe makkár dieđut doppe leat, de fertejit oažžut oahpahusa mo geavahit sátnegirji ovdal go dán bargobihtáin bargat.

Mearkkaš: Muhtin sániin leat mánga čállin- ja sojahanvuogi, ja dát sáhtta ráhkadit moivvi:

- **humle:** *uvlu, uvllut – huvlu, huvllut - uvhlu, uvhllut*
- **flue:** *čurot, čurohat – čuru, čurohat/čurrogat/čurrohat*
- **klegg:** *boaru, borrot/boarut*
- **knott:** *muogir, muohkárat/muohkirat*
- **øyenstikker:** *skážas, skáhčasat – skáhčas, skáhčasat – gáhčas, gáhčasat*

Mii leat váldán mielde buot hámiid sátnelisttus loahpas, eastadan dihtii moivvi. Oahppit geat geavahit eará sátnegirjiid ja gávdnet eará hámiid, dahje ahte eai dovdda sin hámiid, galget áinnas geavahit eará hámiid go dan maid moai letne geavahan.

► b)

Dát lea hástalus mii ollugiidda lea váttis, nu ahte dás sáhttet oahppit ovttasbargat.

Guoigalus: Bargobihtá čoavdit ohcanlohkama/punktlesning bokte. Gehččet teavsta lávlagis ja isket leat go namuhuvvon sátnit dáppe.

Čoavddus: *gotka* (maur) ja *čurrot* (flue)

► c)

Dát lea maid hástalus ollugiidda, muhto eatnašat nagodit čállit bustávaid riehta sátnin sátnelisttu vehkiin.

Čoavddus:

- *SKÁHŽAS*
- *HEAVDNI*
- *DIHKKI*

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- hárhallat sátnegirji geavahit
- oahppat divrriidnamaid

FÁDDÁVUODUSTUVVON BARGOBIHTÁ L
Temabásearhte oppgaver

27. Divrrit ja heavnnit
Insekter og edderkopper

a) Sátnegirjehárehus: Oza divrriid ja heavnniid sámegeiel namaid sátnegirjis. Čáie sániid sihke ovttaid- ja mánggaidlohkui.

Ordskaveller: Finn de samiske ordene for insekter og edderkopper i ordboka. Skriv både entall- og flertallsformene.

	Nominativ entall:	Nominativ flertall:
flue:	_____	_____
humle:	_____	_____
klegg:	_____	_____
knott:	_____	_____
maur:	_____	_____
edderkopp:	_____	_____
veps:	_____	_____

b) Oza Divrrit-lávlagis s. 54. Guokte divrrit mat leat bajjbeallái čállon, eai leat lávlagis. Čáie mat divrriid dat leat.
Gá pá jakt i sangen Divrrit s. 54. To av insekterne oventor er like med i sangen – hvilke?
Vistáduš: _____

c) Dás leat goitma divrrit mat leat lávlagis, muhto eai bajjbeallái čállon. Jus čoroget bustávaid riehta, de don oainnát makkár divrrit dat leat.
Her er noen insekter som er med i sangen, men ikke i lista ovenfor. Hvilke av setene bokstaven i riktig rekkefølge, finner du ut hvilke det er.

ČÁSKSAH _____
IKOČUA _____
HIKKDI _____

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- ohcanlohkan (punktlesse) gávdnan dihtii viissis sániid
- dovdat muhtin divrriidnamaid
- čállit sániid riehta

▶ **d)**

Dán bargobihtás ávžžuhat ahte oahppit álggos barget okto. Manjá lea vuogas ovttas geahčadit ja buohtastahttit, iskan dihtii ahte leat go seamma vástádušat.

Čoavddus:

1. Lávus leat 4 čuoikka.
2. Lávu olggobealde leat 5 čuoikka.
3. Oktiibuot leat $4 + 5 = 9$ čuoikka.
4. Govas leat 3 gotkka.
5. Govas leat 4 huvllu.
6. Govas leat 2 heavnni.
7. Govas leat 4 muohkára.
8. Govas leat 4 čurroha.
9. Govas leat 3 borro.
10. Govas leat 27 divrri. (Dát guokte heavnni eaba gula divrriide.)

Loahpas sáhtttá oahpaheaddji geavahit illustrašuvnnaid ja vástádušaid maid oahppit leat čállán. Dat lea hárbhallan dihtii geavahit loguid, ja áinnas stuorra loguid njálmmálaš gulahallamis.

Gažaldatevttohusat:

- Galle čuoikka livčče leamaš govass jus livčče logi geardde eanet go dál? ($9 \times 10 = 90$)
- Galle gotkka váilot jus govass galggaše leat 100 čuoikka? ($100 - 9 = 91$)
- Galle muohkára livčče leamaš govass jus livčče čuođi geardde eanet go dál? ($4 \times 100 = 400$)
- Galle juolggi leat govass? (Juohke divrri leat 6 juolggi, ja heavnnis leat 8: $(27 \times 6) + (2 \times 8) = 162 + 16 = 178$)
- Galle juolggi váilot jus govass galggaše leat 1000 juolggi? ($1000 - 178 = 822$)

▶ **e)**

Ruossalassáni lea hástaleaddjin muhtimiidda, ja eai buohkat dárbbas dán čoavdit. Dát heive bures ruovttubargun sidjiide gain leat ovdehus nagodit dán, dahje liigebargun skuvllas sidjiide geat leat geargan eará bargobihtáiguin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit loguid njálmmálaččat gulahallamis

1. Galle čuoikka leat lávus? _____

2. Galle čuoikka leat lávu olggobealde? _____

3. Galle čuoikka leat oktiibuot? _____ + _____ = _____

4. Galle gotkka leat govass? _____

5. Galle huvllu leat govass? _____

6. Galle heavnni leat govass? _____

7. Galle muohkára leat govass? _____

8. Galle čurroha leat govass? _____

9. Galle borro leat govass? _____

10. Galle divrri leat govass? _____

62 váriin 3

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

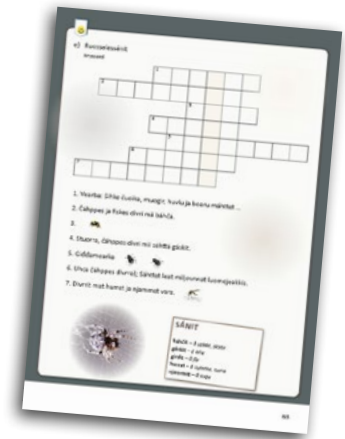
- lohkat, áddet ja dulkot cealkagiid
- gávdnat rivttes sáni ja čállit dán riektá

Čoavddus:

				1	G	I	R	D	I	T					
2	V	I	E	V	S	S	I	S							
							3	U	V	L	U				
				4	B	O	A	R	U						
							5	Č	U	R	R	O	H	A	T
			6	M	U	O	G	I	R						
7	Č	U	O	I	K	K	A	T							

Viidásat bargu **Divrrit fáddái**:

- Sátneoahppankoarttat **Divrrit**.
- **Divrrit**-lávlla ja musihkkavideo (geahča cavgileami siidu 34)
- Breahttaspeallu **Várrelabyrinth**, geahča vuohkečilgehusa [dáppe](#).

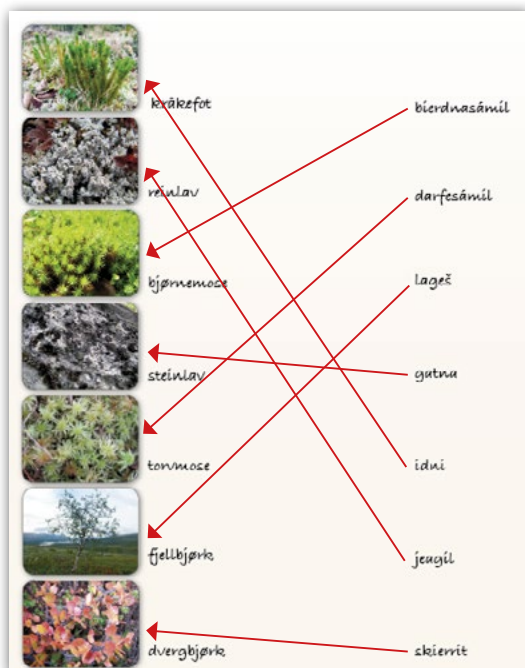
s. 64-66: **28. Šattut duoddaris ja várís**

▶ a)

Jus dis leat leamaš fáddán várrešattuid birra meahcceskuvllas, ja lehpet ráhkadan šaddočájehusa, de lea dát álkes bargobihtá. Jus ehpet leat, de sáhtá dát leat váttis ollugiidda, ja dalle leat šaddoplánššat ávkkálaččat. Bargobihtás leat sihke dár- ja sámi šaddonamat. Dán letne dahkan dainna go fuomášeimme ahte oahppit leat eahpesihkkarat maiddái dárogielnamaide.

Čoavddus:

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppit muhtin šaddonamaid
- lohkat, dovdat ja čállit šaddonamaid

► **b)**

Dás leat eanet šaddonamat, ja dás fertejit čállit namaid:

Čoavddus:

gálbberássi

lieđđedaņas

luomi, sarridat, alitnarti,
noarsa, lieđđedaņas,
duottarčikņa, gálbberássi

noarsa

alitnarti

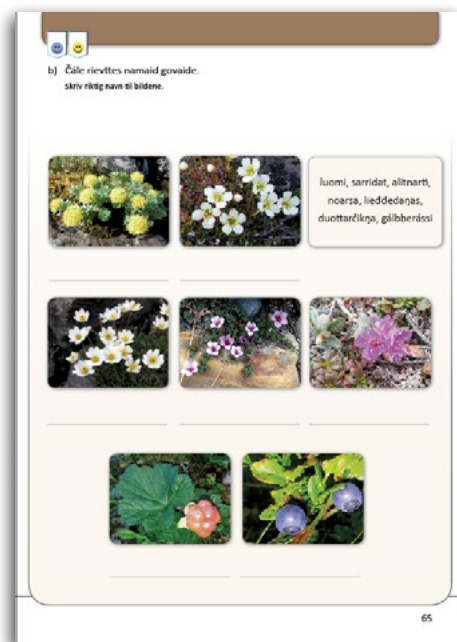
duottarčikņa

luomi

sarridat

► **c)**

Dá lea njealjehas sidjiide geat liikojit dán. Fuomáš: Okta sániin ii leat njealjehasas, oahppit fertejit gávnnahit mii sániid dát lea.

Čoavddus:

O	K	T	A	L	I	V	D	N	J	U	T
T	S	F	O	Á	T	K	E	A	O	C	D
U	K	A	Š	Š	Á	U	O	B	Ŋ	V	A
K	I	F	Š	Ž	T	O	E	V	A	I	R
J	E	A	G	I	L	P	H	A	T	I	F
A	R	Z	A	U	A	F	T	R	B	T	E
N	R	Č	T	Š	G	I	E	V	Á	G	S
O	I	A	N	D	E	F	M	I	N	Ŋ	Á
A	T	T	A	A	Š	P	A	Z	T	O	M
R	U	A	T	D	O	A	S	E	B	N	I
S	S	A	R	R	I	D	A	T	E	A	L
A	P	T	U	O	T	I	T	M	U	O	E

Sátmi mii ii leat njealjehasas:
bjørnemose –
bierdnasámil

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdat luonddunamahusaid
- lohkat, áddet ja dulkot cealkagat
- gávdnat mat sánit eai heive

► d)

Dát lea lohkanbihtá gos oahppit galget dovdat ja áddet sániid, ja diehtit maid sánit mearkašit vai sáhttet resoneret makkár sánit eai heive.

Čoavddus:

Dát sánit eai galgga mielde:

- *livdnju (lea danjas, danin go dat eará sánit leat muorjjit)*
- *noarsa (gullá ruvssubearrašii, dat eará leat jeahkálát)*
- *skierri (lea miestta, ja dat eará leat sámil)*
- *lageš (lea muorra, ja dat eará leat eallit)*
- *dápmot (lea guolli, ja dat eará leat lieđit)*

Fuomáš: d)-bargobihtás ja sátnelisttus siidu 90:s leat meaddán *papirlav* sámegeiel namahusain. Leat čállán *báhpárjeagil*, muhto dán jeahkális lea namma *duolbajeagil*.

c) Moivvis leat 10 fáttu maid mii sáhttit gávdnat váris. Oza!
Iboktauradet er det gamt 10 planter som vi kan finne på fjellet. Finn dem!

O	K	T	A	L	I	V	D	N	J	U	T
T	S	T	O	Á	T	K	E	A	O	C	D
U	K	A	S	S	Á	U	O	B	N	V	Á
K	I	T	Š	Z	T	O	E	V	A	I	R
J	E	A	G	I	L	P	H	A	T	I	F
A	R	Z	A	U	A	F	T	R	B	T	E
N	R	Č	T	S	G	I	E	V	Á	G	S
O	I	A	N	D	E	T	M	I	N	N	Á
A	T	T	A	Á	S	P	A	Z	T	O	M
R	U	A	T	D	O	A	S	E	B	N	I
S	S	A	R	R	I	D	A	T	E	A	L
A	P	T	U	O	T	I	T	M	U	O	E

reinlav
fjellbjerk
dvergghjerk
blåbær
blökkebær
hjørnemose
reinrose
røsslyng
steinlav
torvmose
tyttebær

Gude šaddu listtus ii leat moivvis siite?
Hvilken av plantene på lista er ikke i boktauradet?

d) Juohke cealkgis lea sátni mii ii heive searvdi. Bija ruossa dán sátni.
I hver setning er det ett ord som ikke passer inn. Sett kryss over det.

Ehtemasat/eartabissut, sarridat, livdnju ja jorjat leat muorjjit.
Báhpárjeagil, noarsa ja gátna leat jeahkálát.
Skierrit, darfesámiil, idni ja bierdnasámiil leat sámmálat.
Bierdna, eašga/sarvva, geatki, lageš ja albbas leat eallit.
Aallitnarti, dápmot, gálbberássi ja duottarčiknja leat lieđit.

66 Váriin 3

s. 67-68: Fágateaksta: 29. Biebmo- ja dálkkasšattut

Dán bargobihtás besset oahppit oahpásmuvvat muhtin árbevirolaš borramuš- ja dálkkasšattuide.

► a)

Ollugat jáhkket dán bargobihtá váddásat go leage. Oahppit eai dárbbáš áddet buot sámegeielteavsttas ahte gávdnat teavstta mii heive govvi, sátni gassabustávaiguin lea doarvái dása. Ávžžuhat lihká muhtin ohppiid lohkat sámegeielteavstta vai fuomášit ahte sii áddejit sisdoalus váikko eai ádde buot sániid. Dát lea ávkkálaš vásihus maid eará teavsttaide sáhtte atnit ávkin.

Čoavddus:

► b)

Teavsttas lea dárogieilveršuvdna maiddái vái buohkat galget oahppat luondduláhjiid birra, beroškeahhtá giellamáhtus.

ULBMIL LEA AHTe OAHPPIT GALGET

- oahppat vehá muhtin biebmo- ja dálkkasšattuid birra váris
- gávdnat teavstta ja gova mat heivejit oktii
- gávdnat ja buohtastahttit dáruga sámegeielteavstta mii lea seammalágan

29. Biebmo- ja dálkkasšattut
Mii- og meidnolustar

a) Loga teavsttaid sámegeilli ja čálie rievdet loga govvaide. Lei teaksta på samisk og skriv ned navnet på bildene.

1. Lasemá lea gihččuovvon duoddára gullin. Muorjij leat minerálat ja ollu C-vitaminá, ja doin šaddu lei dálkkas šurbboga vuostá. Deađa ráhkáduvvon luomeleatnain lea buorre heberi- ja mekéláduvvi.
2. Rogas lea omegás 3 mii lea buorre váibmuš, meigemei ja puorássiil. Jorjat mii sáhttit ollu ráhadii, ovdamearkka dihte meohttu, sáhtta, stálluovtta ja jorkalábi. Sámit leat geavahan láttáid deađa vuostá.
3. Lagešii ja soaigi leat seammá ávkkát. Varas láttáid sáhttit vuostá deađa. Deađa ráhkáduvvon báikkus lea buorre gosaháki ja luoháduš.
4. Gálbberássi sámit leat ollu geavahan. Láttáid lea ollu C-vitaminá, ja mii sáhttit borret sáhká láttáid ja ruohtáid. Gálbberássi dássáid varasohkardássi, varasdeatnu ja kolesteróla, ja buoride muhtá.

Sáidit: Sáhká, Ináret, Leavá sáhká, Sáhká 01/2012

b) Loga teavsttaid dárogieilli ja čálie rievdet loga teavsttaide go govvaide. Les teksten på norsk og skriv ned navnet på bildene som du finner.

Fyrtårnet og tårnet har samme oppgaver og nytteverdi. Av hvilke trær kan vi bruke te? De som er laget av bark, er bra mot hoste og diaré.

Fyrtårnet er det omegás 3 som er bra for hjertet, og lindrer migrene og puorássiil. Av fyrtårnet kan vi bruke meier, for eksempel syltetøy, søkk, brøddeier og fyrtårnetbrød. Sammen har også brukt 3 laget te av brøddeier.

Sammen har brukt rosenrot myn. I blåbær er det mye C-vitamin, og vi kan spise blåbær blad og stett. Rosenrot regulerer blodtrykk, sløtthet og kolesterol, og er bra for hjerneaktivitet.

Høstet er det kalt viddet gull. I høstet er det rosenrot og mye C-vitamin, og for i høstet er plantens blad som er viktig mot diaré. Te laget av blåbær hjelper mot feber og infeksjoner.

ULBMIL LEA AHTe OAHPPIT GALGET

- atnit teavstta veahkkinn jorgalitt dárogieillas sámegeilliil

▶ c)

Čoavddaevttohus:

- Luomi lea gohčoduvvon duoddara gollin.
- Jonas lea omega-3.
- Sámit leat geavahan gálbberási ollu.
- Mii sáhttit ráhkadit deaja lagežis.

Čoavddaevttohus:

- Mii sáhttit ráhkadit sávta, measttu ja stálusovtta jonas.
- Luomis lea ollu C-vitamiidna.
- Mii sáhttit borrat lasttaid ja ruohtasiid gálbberásis.
- Mii sáhttit juhkat deaja ráhkaduvvon luomelasttain feberii ja infekšuvdnii.
- Mii sáhttit vuoššat deaja joknalasttain.

s. 69: 30. Lohkat, ságastallat ja muitalit

Álggahanteaksta siiddu álggus lea guovtti veršuvnnas, gos dat bajit leat álkimus. Teaksta čoahkkáigeassá mañjebargooasi skuvllas, ja álggaheapmin čállinbargobihtái mii lea muhtin dáid loahppa bargobihtáin *Váriin 3:s*.

Bargobihtá 30 lea oaivvilduvvon ahte oahpaheaddji stivre ja mainna oahppit barget ovttas.

▶ a)

Dás čujuhat ohppiid čuovvovaš lohkan-teavsttaide, ja oahppit válljejit makkár teavsttain háliidit bargat viidásat:

- *Meahcceskuvlla Gálggojávrris*
- *Meahcceskuvlla várís*

▶ b)

Dát bargobihtá heive bures mañjá go oahppit leat bargan lohkanbihtáin – ja áinnas ahte lea leamaš ruovttu lohkan bihtán. Hállánbulljarasain lea cealkkaálgagat mat leat ávkkálaččat álggaheapmái.

▶ c)

Ulbmil dáinna bargobihtáin lea ahte oahppit galget hárjehallat čatnasit dan maid leat lohkan vásihusaset. Dáinna lágiin addá teaksta reaiddu (sániid ja dadjanvugiid) ságastallat iežaset vásihusaid birra. Seammás addá ságastallan miela čállit iežaset meahcceskuvlla birra (geahča maiddái bargobihtá 31).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet sisdoalu teavsttas
- ođđasit muitalit juoga maid lea lohkan
- atnit teavstta álgun ságastallat iežas vásihusaid birra
- movttáskit ieš čálligoahtit

LOHKANTEAKSTA JA ČÄLLINBARGU
Lesetekst med skriveoppgaver

Meahcceskuvlla lea lohkan. Skuvllas oahppit leat bargan bargobihtáid, speallan spealuidd, lávlon ja ságastallan meahcceskuvlla birra. Loahpas sii leat čállin teavsttaid meahcceskuvlla birra.

Meahcceskuvlla lea lohkan, ja Olmmáiváikki skuvlla oahppit leat bargan viidásceppot meahcceskuvllafáttaiguin skuvllas. Sámegeidimmuin sii leat bargan bargobihtáid, speallan spealuidd, lávlon ja ságastallan meahcceskuvlla birra. Loahpas sii leat čállin teavsttaid. Dál don beassat lohkat guokte teavstta maid sii leat čállin meahcceskuvlla birra.

30. Lohkat, ságastallat ja muitalit
Lese, samtale og fortelle

a) Váilje teavstta siidu 70-72 maid ággut lohkat. Loga teavstta dárkilat. Viek en av teksten på side 70-72 og les den grundig.

b) Bárrabargu: Ságastalli teavstta birra. Maid doal leahppi lohkan?
Pararbeid: Snakk om teksten. Hva har dere lest?
Mon lohkan ahte ... Jeg le te at ... Teaksta muitala ... Teksten forteller ... Teaksta lea ... birra. Teksten handler om ...

c) Joavkobargu: Muital maid dii lehpet bargan iežadet meahcceskuvllas/fáddábeivviid. Lehpetgo bargan sullasá barguid go Olmmáiváikki skuvlla oahppit?
I gruppe: Fortell og oppsummer hva dere har gjort på utskolen. Har dere gjort noe av det samme som elevene på skandinaviske skole?

69

s. 70-71: **Govvareportáša: Meahcceskuvla Gálgojávrris**

Dát lea álkes teaksta maid juohkehaš berre máhttit lohkat, almmá veahki haga. Govvareportáša šánjeris lea bajilčála, ingreassa, govat ja govvateavsttat. Šánjera ulbmil lea mitalit doaimmaid ja vásihusaid, ja áinnas addit lohkkái dán dovddu ahte ieš lea leamaš doppe.

Oahppit sáhttet bargat teavsttain skuvllas, ja áinnas oahpahallat eambo lohkat ruovttus.

Mii evttohat dán teavstta minsttarin iežaset reportášii. Oahppit sáhttet čállit joavkkus gos muhtimiin leat ovddasvástádus mearriduvvon fáddái. Oahppi sáhttá maid okto bargat, dahje jovkkožiin. Teavsttaid berre almmuhit, ovdamearkka dihtii seaidneáviisan, ja hejget gos buohkat besset oaidnit (eai dušše sámegeiloahppit).

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- hárjehallat lohkanmáhttu ja lohkanádejum
- oahpásmuvvat govvareportáša govvšánjerii
- geahččat ovdamearkka mo álkes áššeteavstta ráhkada teavsttain ja govain
- movttiidahttot ja ráhkadit minstara maid sáhttet geavahit go ieža čállet seammalágan teavsttaid

s. 72: **Artihkal: Meahcceskuvla várís**

Dát teaksta lea vehá hástaleaddjin maiddái fágalaš čeahpes ohppiide ge. Muhtimat soitet oaivvildit teaksta lea menddo guhki. Muhto oahppit máhtát juo ollu sániid ja dajahusaid ovda-bargguin, olgobargguin ja mañjebargguin, ja danin ii leat dát nu menddo váttis.

Šánjera sáhttit gohčodit fáddáartihkalin danin go lea erenoamáš fáttá birra ja lea persovnnalaš vásihusat čatnon dása. Ulbmil teavsttain lea vuosttažettiin ahte movttiidahttit ohppiid geain lea potenciála čállit guhkit teavsttaid. Ii leat dárbu fokuseret šánjerii jus ii leat lunddolaš dasa.

Oahppit sáhttet skuvllas bargat teavsttain, ja áinnas maiddái hárjehallat lohkat dán ruovttus.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- áddet áigedajahusaid
- oahppat sániid ja dajahusaid meahcceskuvlla doaimmaid birra
- lohkat ja viežžat dieđuid tabeallas

s. 73: **31. Čállinbargu**

Mii leat välljen bidjat viiddimus čállinbargobihtá girjji lohppii, ja oassin mañjebarggu loahpaheamis. Oaivvildat ahte lea ovdamunnin ohppiide ahte leat bargan earálágan bargobihtáiguin ovdal go álget čállinbargguin. Dát lea dan sivas vái ožžot inspi-rašuvnna ja ovdanbuktinvugiid, maid sáhttet geavahit čáledettiin.

Lea vejolaš bargat čállinbargguin árat jus čađaheppet lágideami gos dát lea heivvolaš.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- čállit teavstta iežas vásihusaid vuodul
- geavahit sániid ja dajahusaid maid leat oahppan váriin fáttá bargadettiin
- geavahit deaddiluvvon ja digitála veahkkeneavvuid iežas čállinbarguide
- (gulahallat earáiguin digitála mediaid bokte)

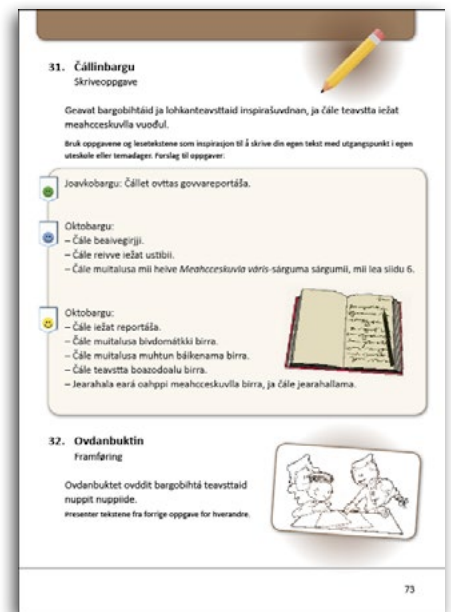
Oahppit sáhttet čállit PC:in, vai šaddet oadjebassan geavahit sámegeiel auto-divvuma, ja áinnas geavahit digitála sátnelsttuid, ovdamearkka dihtii: <http://sanit.oahpa.no/sme/nob/> dahje http://533.davvi.no/ordbok_norsam.php?finn=golle%. Lea dárbbášlaš oahpahit mo veahkeneavvut doibmet, jus eai leat ovdal dáid geavahan.

Jus oahppit háliidit ovttasbargat teaksta čállimin, de heive bures geavahit digitála ovttasčállinveahkkeneavvagiid, ovdamearkka dihtii OneDrive – Office 365. Dás sáhttet mánggas bargat ovttain dokumeanttain almmá divodit ja čatnat dáid oktan dokumeantan maŋŋá.

Teavstta berre «almmuhit», ovdamearkka dihtii seaidneáviisan, ja henget dán gos buohkat oidnet (ii dušše sámegeielohppiide), dahje digitála hámis jus skuvllas lea oktasaš digitála geavahanvuogádat. Muiet jearrat lobi váhnemiin jus almmolaččat geavaheppet ohppiin govaid (ii guoskka skuvlla siskkáldas geavaheamis).

Jus laminere dahje skoađasta kontáktabáhpárin seaidneáviissa ja dan maid áigu almmuhit, de seailuha bargguid buorebut, ja ollugat besset atnit ávkin dáid bargguid maŋit áiggis. Bargguid sáhttá maŋit áiggis ovdamearkka dihtii ráhkadit čájálmassan skuvllas.

Suohtaset molssaeaktu, dán sadjái go ráhkadit govwareportáša seaidneáviisan, lea ahte ráhkadit digitála girjii meahcceskuvlla birra Book Creator app:in maid sáhttá rahpat sihke neahtta-breahntas ja PC:s. Eanet dieđuid ja liŋka mo viežžat, gávnnat dás: <http://www.statped.no/fagomrader-og-laringsressurser/finn-laringsressurs/sprak-og-tale/book-creator/>

s. 73: 32. Ovdanbuktin

Oahppit berrejit áramus lági mielde beassat ovdanbuktit juoga njálmmálaččat earáide. Sáhttá leat buorre álgun ahte ovdanbuktit iežas teavstta siskkáldas joavkkus. Oahppit sáhttet muitalit iežas teavstta birra, dahje lohkat dán earáide joavkkus. Earát ožžot seammás guldalan hárhjhallama, ja maddái hárhjhallama ođđasit muitalit go čoahtkáigesset muhtin váldočuoggáid ovdabuktimis.

Dasto sáhttet oahppit vejolaččat maddái ovdanbuktit earáide skuvllas. Dá muhtin evttohusat:

- Bovdejhket boarrasat ohppiid, nuorat ohppiid, váhnemiid dahje áhkuid ja áddjáiid geahččat seaidneáviissa. Muitalehket sisdoalus.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- hárhjhallat ovdanbuktit iežas bargguid earáide
- guldalit maid eará oahppit muitalit
- ođđasit muitalit maid lea gullan
- (gulahallat njálmmálaččat digitála mediaid bokte)

- Lohket muhtin teavsttaid skuvlla doaluin (ovdamearkka dihtii váhnenčoahkkimis, skuvllaloahpaheamis, rabas beivviin, Vuodđoskuvlla vahku doaluin, Sámi álbmot beavvi ja 17. b. miessemánu doaluin.
- Ráhkadehpet seaidneáviissas PowerPoint-ovdanbuktima, ja čájehehpet eará ohppiide skuvllas, dahje eará doaluin skuvllas.
- Bovdejehket nuorat ohppiid geahččat digitála girjji. Álggahehpet ja lohket girjji sidjiide.

Jus dis lea ustivuodáluohkká/joavku eará skuvllas, sáhttibehtet ovdanbuktit teavsttaid guđet guimmiideaset Skype bokte.

Bargobihtá 38 lea molssaevttolaš bargobihtá, mii maid heive bures njálmmálaš ovdanbuktimii.

s. 74: 33. Njálmmálaš hárbjehus

Feara mat-oasis leat muhtin bargobihtát maid sáhtta geavahit liigebargobihtán sidjiide geat barget jođánit, dahje maiddái geardduheapmin, čoahkkáigeassimii dahje loahppabargun *Váriin 3* veardádallamii.

► a)

Dán bargobihtás galget oahppit ráhkadit muhtin gažaldagaid ráhkkanan dihtii ságastallamii dahje jearahallamii muhtin eará oahppi. Jearransániit siidu 12 leat ávkkálaš veahkkeneavvun, muhto oahppit sáhttet maiddái ráhkadit gažaldagaid *go*-sániin, nugo ovdamearkkas siiddu loahpas. Sii geat eai vel máhte ráhkadit gažaldagaid *go*-sániin, fertejit oažžut oahpahusa dása

Seammás go oahppit ráhkadit gažaldagaid, de fertejit smiehtadit maid leat bargan meahceskuvllas, ja dát šaddá b)-bargobihtái liegganeapmi, gos galget vástidit eará oahppi gažaldagaid.

► b)

Dát bargobihtá bágge ohppiid háleštit. Hallan-bulljarasat govvidit mo álggahit ságastallama guovtti oahppi gaska. Álggos jearrá A, ja B vástida, ovdal go B fas jearrá Á:s. Ja de vástida A, ovdal go fas A sáhtta jearrat B:s ođđa gažaldaga.

Gávdno maiddái gárvves jearrankoarta giha maid sáhtta geavahit meahceskuvlla ságastallama birra, dahje dušše hárbjehallat jearrat ja vástidit gažaldagaide: *Váriin 3: Jearaldatkoarttat*.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- hárbjehallat jearransániid ja jearranhámiid «go» sániin
- áddet ja vástidit gažaldagaid
- reflekeret iežas vásihusaid birra

s. 75: **34. Sárggo gova mii heive čilgehusaide**

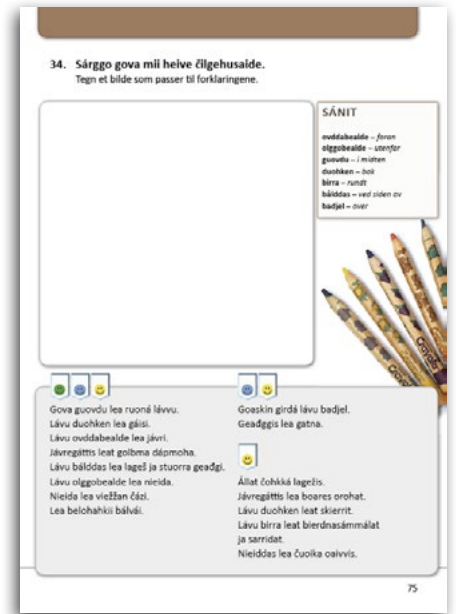
Dán bargobihtá sáhtta čoavdit guovtte láhkái:

1. Gihppagis nugo bargobihtáteaksta čilge: Sárguma maid oahppit tevdnejit šaddá vuohki mo lohkanáddejumi mihtida, nappo cealkagiid sisdoalu. Muhtimii mielas leat dat suohtasis ruovttubargun.
2. Molssaevttolaččat sáhtta dán ráhkadit njálmmálaš bargobihtán, gos oahpaheaddji lohka teavstta ja oahppit tevdnejit. Tevnnet šaddá danin vuohkin mihtidit man ollu oahppi máhtta guldalit ja áddet njálmmálaš bagadusaid.

Vuosttas bagadusat leat oalle álki, muhto šaddet dađistaga eanet hástaleaddjin, sihke giela ja tevdnenmáhtolašvuođa ektui. Áige ráđđejupmi šaddá mearrideaddjin man guhkes áigge oahppit besset geavahit sárgut. Molssaevttolaččat sáhtta bargobihtá maiddái geavahit poastan stašuvdnaoahpahusas, nugo symbola čájeha (geahča čilgehusa bargobihtá 37:s).

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- lohkat/guldalit bagadusaid
- oahppat doahpagiid mat muitalit sajusteami

s. 76-77: **35. Alfabehtaárváduusat**

► a) Dás lea ulbmil buot bustávaid čállit rivttes ortnetvuorus. Logut bustávaid vuolde lea buorre veahkkeneavvun čuovvovaš bargobihtái. Bargobihtá lea vuogas loguid ja ortnetloguid geardduhit.

► b)

Čoavddus:

► c)

A	Á	B	C	Č	D	Đ	E	F	G	H	I	J	K	L
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
M	N	N	O	P	R	S	Š	T	Ʀ	U	V	Z	Ž	
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	

Dás lea ulbmil lonuhit loguid vástideaddji bustávain sámi alfabehtas.

Čoavddus:

- **Máttarádjá favorihhtaloddi lea:**
10 + 19 + 1 + 22 + 14 + 12 + 17 = GOASKIN
- **Stuorraoappá favorihhtaloddi lea:**
9 + 2 + 15 + 15 + 12 = FÁLLI

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- čállit sámi alfabehta
- geardduhit vokálaid ja konsonánttaid erohusaid
- geavahit loguid ja ortnetloguid
- dovdat loddenamaid
- lohkat árváduusaid
- ráhkadit earáide lohkoárváduusaid

- **Unnavielja favorihhtaloddi lea:**
 $22 + 14 + 26 + 19 + 15 + 9 + 12 = \text{SKUOLFI}$
- **Eatni favorihhtaloddi lea:**
 $10 + 12 + 21 + 19 + 17 = \text{GIRON}$

▶ **d)**
 Dás ráhkadit oahppit ieža bargobihtáid ja čovdosiid/fasihta.

▶ **e)**
 Dát lea vehá váddásat, muhto a)-bargobihtá lea buorre veahkin maidái dás.

Čoavddus:

- $13. + 8. + 1. + 10. + 12. + 15. \text{ bustávva} = \text{JEAGIL}$
- $10. + 1. + 24. + 17. + 1. \text{ bustávva} = \text{GATNA}$
- $15. + 26. + 19. + 16. + 12. \text{ bustávva} = \text{LUOMI}$

▶ **f)**
 Dás ráhkadit oahppit ieža bargobihtáid ja čovdosiid/fasihta.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet ortnetloguid
- dovdat šaddonamaid

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- ráhkadit ortnetloguárvádusa earáide

s. 78-79: 36. Čále SMS-dieđuid!

Dá lea unna čállinbargobihtá gos oahppit galget čállit bearaš-lahtuidnamaid ja sániid maid leat ovdal oahppan *Váriin 3:s*. Dás leat váldán mielde lagamus sohka namahusaid siiddu bajis oasis, ja lassin vel muhtin veahkkevearbaid mat leat vuolit oasis.

Dát bargobihtá heive maid bures álgoságastallamii cealkkamálliid birra: muitaleaddji cealkagat ja jearrancealkagat – ja maidái ságastallat postposišuvdna sátneluohkká birra sidjiide geat dasa leat láddan.

Čoavddaevttohus:

1. *Eadni, mon manan jávrái ádjá fárrui.*
2. *Áhkku, mon boadán du lusa ihttin.*
3. *Áhčči, beasango ijastallat Anne-oambeali luhtte?*
4. *Eadni, beasango mannat Biera-eahki fárrui oaggunmátkái?*

5. *Goaski, galgatgo mii ijastallat lávus?*
6. *Ádjá, beasango mannat du fárrui rievssatbivdui?*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit fuolkenamaid
- čállit dieđuid
- ságastallat cealkkamálliid birra
- ságastallat sátneluohkáid birra

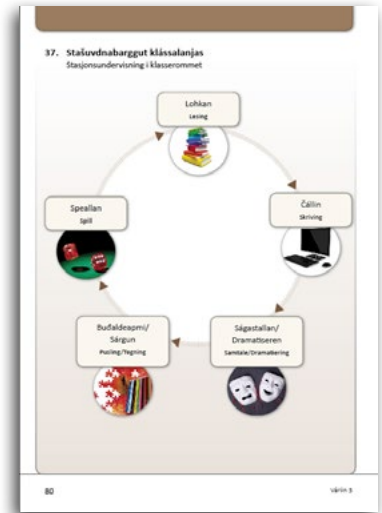
s. 80: 37. Stašuvdnabarggut klássalanjas

Dán bargobihtás ii leat ivdnekoda danin go dát leat jurddašuvvon oktasaš aktivitehtan maid oahpaheaddji stivre. **Stášuvdna-oahpahus** lea bargovuohki maid oahppit bures liikojit. Sámegeiel diimmut mas leat stašuvdnaoahpahus golihit liige jođánit, leat munno vásihusat. Bures lihkestuvvan stašuvdnaoahpahusdiibmu luohkkálanjas lea ovttasbargu, árijjalaš oahppit ja mánggabelálaš bargovuogit mat heivejit iešguđetge lágan oahppovugiide (vrd. oppalaš oassi kapihtal 8).

Miellodus 1:s leat konkrehta evttohusat njeallje iešguđetge lágan stašunoahpahus vuoru, mii heive bures maŋgebargo-oassái *Váriin 3:i*. Váikko bargobihtá lea hui loahpas girjjiis, sáhtta lihka dán čađahit árabut, ovdamearkka dihtii *Lávostallan fáttá ja Heavdni beastá olbmuid heakka* mitalus oktavuodas, dahje dalle go lehpit geargan šaddofáttáin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oažžut movtta praktihkalaš, mánggabelálaš ja áigegeuvdilis oahpahusa bokte
- bargat välljejuvvan fáttáiguin iešguđetge lágan vugiin

s. 81: 38. Mu favorihhtabáiki várís

Dán bargobihtás fertejit oahppit geavahit ollu maid leat oahppan *Váriin 3*. Sihke báikenamaid, luonddunamahusaid, elliid-, lottiid-, guliid- ja šattuidnamaid. Fertejit maid geavahit vearbaid mat govvidit doaimmaid.

a)-bargobihtá lea čálalaš ráhkkaneapmi b)-bargobihtái gos oahppit galget ovdanbuktit báikkiid guđet guimmiideaset. Dás lea ovdamunnin ahte lea hárbjehallan bures ovdagihtii, nu ahte dihtet erohusaid das ahte *lohkat njuolga čállosis, ja mitalit čállosa vuodul*. Govas gos gánda oaggu leat cealkkaálgagat mat sáhttet leat veahkkin.

Bargobihtá heive maid bures dasa ahte buktit guđet guimmiideaset konstruktiivvalaš ruovttoluottadieđuid.

Ovdamearka:

- Maid barggai Sindre bures iežas ovdanbuktimis?
- Lea go mihkkege maid Sindre livččii sáhttan buorebut bargat boahhte vuoru?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit sániid ja dajahusaid maid leat oahppan *Váriin 3* bargadettiin
- ovdanbuktit juoga earáide
- guldalit earáid ovdanbuktimiid (geavahit digitála reaiduid)
- (buktit responsa earáid ovdanbuktimis)

38. Mu favorihhtabáiki várís
Mitt favorittsted på fjellet

a) Les og skriv favorittabáiki várís masa liiŋet hui bures? Váiččit jearráidegaid. Har du et favorittsted på fjellet som du liker veldig godt? Har på oppendane.

1. Mii lea báikki namma ja gos det lei?
2. Govt dohko beaset?
3. Govt lea luondu du báikki? Geavat luonddunamahusaid ja eigei!
4. Guđe elliid, lottiid, guliid ja šattuid don leat oaidnán du báikki? Muttal!
5. Maid lávet dahkat leat báikki? Muttal!

b) Muttal leat báikki birra earráid oahppide. Ferte! om oahppit ditt til de andre elevene.

Min favorittabáiki er ...
Dette er det som jeg liker best.
Min báikki er ...
Min báikki er ...
Min báikki er ...
Min báikki er ...

s. 82: 39. Čorge substantiivvaid

Dán bargobihtta álgun heive bures ságastallat sátneluohkáid birra. Oahpaheaddji sáhtta jearrat ohppiin ahte dihtet go makkár sátneluohkáide gullet sánit mat leat siiddus. Lassin sáhtta jearrat makkár eará sátneluohkáid dihtet, ja dieđusge maiddái mii lea substantiivvaid dovdomearka.

Dasto sáhttet oahppit álgit čorget substantiivvaid, muhto vai dan sáhttet, fertejit áddet maid sátni oaivilduvvo. Oahppit ožžot dáinna lágiin iskat iežaset sátnemáhttu.

Čoavddus:

- **Sáivaguolit:** *dápmot, čuovža, rávdu*
- **Lottit:** *goaskin, rievssat, fálli, állat*
- **Šattut:** *lageš, sámil, jeagil, skierri*
- **Kulturhistorjá:** *bivdoráhkkanusat, goddebivdu, báikenamat*
- **Divrrit:** *muogir, viessis, skážas, čuoika*
- **Lávostallan:** *loaidu, soggi, boaššu, árran*

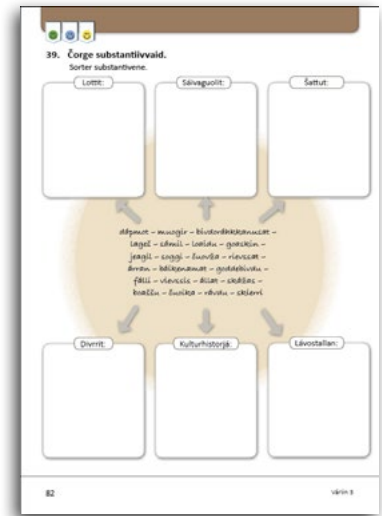
Substantiivasáttatgilvu: Dákkár bargobihttaid sáhtta čoavdit leavttuin, nugo sáttatgilvvuin, muhto dalle gáibiduvvo buorre sadji nugo stuorra luohkkálatnja, guhkes feaskkir dahje valáštallanlatnja. Ohppiid juohkkat joavkkuide, ja juohke joavku oažžu sirrenbreahtta kategoriijaiguin. Nuppe geahčen lanja (oanehat gaska mađi unnit oahppit) bidjat sániid lihppuide/koarttaide, juohke jovkui koartagihpu. Oahppit vižžet ovttá ja ovttá sáni, ja bidjet rivttes kategorijii. Go oahppit oaivildit ahte buot sánit leat riehta bidjon, de čurvejit «Geargan», ja oahpaheaddji dárkkista. Jus buot leat riehta, vuotit joavku. Jus leat bidjan muhtin sániid boastut, de váldá oahpaheaddji dáid eret, ja oahppit fertejit viehkat ránggáštusviehkama juohke sáni ovddas mii lea boastut, muhto dušše ovttá ja ovttá sáni hávil, ovdal go besset ođđasit bidjat dáid. Joavku mas leat vuosttažiin buot sánit riehta, lea vuoti.

Guoigalus: Jus leat unnán oahppit, ja din mielas leat menddo ollu sánit viežžat, de sáhtta bárgun leat ahte viežžat 2 dahje 3 sáni juohke kategorijii. Dalle fertejit oahppit ovttasbargat ja gulahallat makkár sániid galgá viežžat.

Sirrenbreahtta ja sátnekoarttat gávnnat [mielddus 4:s](#).

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- ságastallat sátneluohkkáid birra
- čorget substantiivvaid
- iskat iežas sátnehivvodaga

s. 83: 40. Govvaráidu

Dát lea bargobihtá hutkás ohppiide. Várrehus dákkár bargobihtáide lea ahte oahppit geavahit menddo guhkes áiggi sárgumii ja ivdnemii, eaigge geavat giellabargui áiggi. Oahpaheaddji ferte garas ja deattuhit sárggosráiddus galget vuorrodajaldagat/replihkat. Eai buot oahppit liiko sárgut, nu ahte muhtimat duhtet álkes sárgosiidda. Dát lea dohkálaš nu guhká go vuorrodajaldagat leat mielde.

Oahppit berrejit ieža válljet man galle ruvtto háliidit geavahit iežaset mitalussii. Bargobihtá sáhtta maid ráhkadit *Creaza* digitála nammasaš prográmmas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- ráhkadit smávva sárggusráiddu

s. 84: 41. Loahppaságastallan

Geavahehpet álgo ságastallamii oahpásmuvvangova *Meahccekuvla várís* mii siidu 6. Oahppit sáhttet áinnas vuos ságastallat gova birra páras, ja lea buorre jus miellagovahallet sárguma birra. Oktasaš čoahkkáigeassimis letne vásihan ahte vuosttas háve go ságastalle gova birra, de lea dan rájes ovdáneapmi: ohppiin leat dál álkit hállat, sis leat stuorát sátnehivvodat, ja lea eanet maid mitalit. Lea dehálaš fokuseret dán ovdáneami, vai oahppit fuomášit sin buore ahtanuššama. Ovdáneapmi lea dehálaš movttiidahttinoassin giela viidásat bargguide.

Molssaevttolaččat sáhtta bargobihtá geavahuvvot kárten-ságastallamii, gos oahpaheaddji čađaha ságastallama earkil ohppiin dahje jovkkožiin, áican dihtii giellamáhttu.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- mitalit/ságastallat ja vásihit vejolaš gielalaš ahtanuššama

s. 84-86: 42. Manjegeahččaleapmi

Ovdal go čađahehpet manjegeahččaleami de lea dehálaš deattuhit ahte dát ii leat gilvu ohppiid gaskka, muhto juohkehažžii fuomášupmin maid leat oahppan bargadetiin *Váriin 3:n*. Go oahppit eai šat máhte ja dieđe eanet, berre oahpaheaddji veahkkinn muittuhit. Son dadjá muhtin dárogiel sániid mat gullet daid iešguđet ge osiide. Guođe osiid ja sániid mainna ehpet leat bargan.

Muittát go ovdamearkka dihtii:

- muhtin gulliidnamaid sámegillii: *ørret, røye, laks, sik, lake, harr, abbor, gjedde*
- muhtin lávvosániid sámegillii: *lavvostenger, lavvoduk, bål-plass, reinskinn*
- muhtin loddenamaid sámegillii: *rype, falk, ørn, snø-spurv/ snøtiting, skjære, ravn, kråke, ugle*
- muhtin eallinamaid sámegillii: *gaupe, bjørn, rein, røyskatt, jerv, ulv, hare, rev, mus*

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geahččalit iežas sátnehivvodaga
- smiehtadit iežas oahppama birra

- muhtin várrešattuid namaid sámegillii: *lyng, mose, lav, dvergbjørk, fjellbjørk*
- muhtin divrriid namaid sámegillii: *mygg, knott, flue, humle, klegg, veps, øyestikker*
- muhtin luonddunamahusaid sámegillii: *vidde, fjell, fjelltopp, spiss fjelltopp, vann, elv, ur, myr*
- muhtin sámegiel sánit mat mitalit kulturhistorjjá birra: ovdamearkka dihtii *offerstein, tursti, skuterløype, jakt, fiske, reingjerde, reindrif*
- muhtin báikenamaid sámegillii: *Dás lea buoremus ahte oahpaheaddji geavaha báikenamaid ohppiid lagasbirrasis.*
- sámegiel dajahusaid bargodoaimmaide maid lávet bargat goahtesajis: *cegget lávu, muoraidviežžat, dola cahkkehit, čázi viežžat, lávu njeaidit, goahtesaji čorget, muoraid čuollat, čázi vuoššat, márffiid bassit*

Lea dehálaš ahte oahppit čállet sániid áibbas riehta. Jus eai muite mo čállojit, de galget čállit nugo jurddašit ahte čállo.

Go leat čađahan maŋnegeahččaleami, de lea dehálaš ahte oahppit buohtastahitet iežaset bohtosiid ovdageahččaleamis siidu 7:s. Eanaš oahppit ožžot posiivvalaš máhttodovdu ja jáhkku ahte leat oahppan juoga. Oahppit geain leat leamaš unnán ovdáneapmi sáhttet jurddašallat manin: Mo lea leamaš iežas bargoárja? Leat go doarvái vuđolaččat bargan bargobihtáiguin, vai leat go dušše «suovastan» čađa geargan dihtii?

Fuomáš! Mii leat ráhkadan **čálalaš geahččaleami Váriin 3:i** jus háliidat čálalaš geahččaleami duođaštuššan giellamáhttui. Geahččaleapmi ii govčča buot mihtuid *Váriin 3*, muhto ovttas njálmálaš bargobihtáiguin, spealuiguin ja maŋnegeahččaleamiin áddá dát buori veardidanvuoddu. Geahččaleapmi gávdno guovtti hámis, 2b ja 3b, gos logut čujuhit oahppoplána gelbbolašvuodadási. Ollu oasis leat oktasaš geahččaleamiin, muhto 3b lea eanet hástaleaddjin go 2b. Fertet veardidit goabbá geahččaleapmi lea heivvolaš du ohppiide. Geahččaleamit gávdnojit mielddus 9:s ja 10:s.

5. Olgobargu

DOAIBMA/FÁDDÁ

Mii vuolgit meahcceskuvlii

- **Báikenamat**
- **Luonddunamahusat**
- **Báikkálaš mitalusat**

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- hárjehallat lohkat kárttaid
- oahppat muhtin sámi báikenamaid
- oahpásmuvvat báikkálaš mitalusaide
- oahppat muhtin luonddunamahusaid

OVDABARGU/ÁVDNASAT

Čálihehket kárta mii čájeha guovllu, fuolahehket ahte sámi báikenamat bohtet mielde.

Laminere kárttaid (guovttis ja guovttis sáhttet geavahit seamma kárta) ja váldet daid mielde.

Sáhtta leat ávkkálaš váldit mielde sátnelisttu mas leat áigejuovdilis luonddunamahusat (ovdamearkan dat mii lea [dáppe](#)). Jus lehpet nu lihkožat ahte dovdabehtet resursaolbmo gii máhtta mitalit báikkálaš historjjáid guovllus gosa lehpet mannamin, de seahhtehtet áinnas su bovdet mielde.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Oahpes ášši lea ahte ohppiid leat váttis oážžut giela geavahit busses, biillas dahje váccedettiin. Go lea kárta, de besset oahppit čuovvut mielde gos sii leat, ja oahppat báikenamaid jođedettiin.

Jus vácci johtibehtet, de dáidá ohppiin hoahppu ollet mátkegeahčái, ja sin soaitá váttis doallat čoahkis. Danne lea vuogas bidjat bisánanbáikkiid (maid berre merket kártii) gos bisánehpit ja čoahkkanehpit oahppat báikenamaid ja luonddunamahusaid mat «bohtet ovddal» – dahje gullat báikkálaš historjjáid.

Atnet maiddái kárta vuodđun guorahallat guovllu báikenamaid goahtesaji birra. Bivdet ohppiid gávdnat dihto namaid kárttas. Makkár dieđut leat namain: Luonddunamahusat? Olbmuid namat? Eará?

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávostallan****OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Jus lea vejolaš, de berre váldit miejde biergasiid maiguin cegge lávu, nugo *cakkiid, lávomuoraid* ja *-loavdaga*. Lea buorre jus lea hárbálan lávvoeavaheaddji fárus gii čájeha ja čilge lávu ceggema, bierggasteami ja geavaheami. Sámegiela fuolkkit dahje resursaolbmot sáhttet veahkehit sihke kulturdieđuin ja giellaoahpahemiin.

Molssaevttolaččat: Váldet miejde plánššaid *Lávostallan* ja *Lávus*, ja atnet dahje veahkkin ceggedettiin árbevirolaš lávu dahje ođđaáigásaš lávu mas leat almumiidnacakkit.

Váldet maiddái miejde breahhtaspealuid ja sátneohppankoartaid.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Čohkkejehket sámegielohppiid sierra jovkui, ja atnet sin veahkkin go árbevirolaš lávu galgabehtet cegget. Geavaheket giela viššalit gohttedettiin. Jerret jearaldagaid ohppiin nu ahte sii šaddet atnit sániid ja dajaldagaid lávu birra.

Manjá go lávvu lea ceggejuvvon, de sáhttibehtet čoahkkanit lávvui ja háleštit bierggasteamis ja das mo lávvu geavahuvui. Hárjehallet sániid ja dajaldagaid. Vuogas čuovvulanbargobihtá sáhtá leat diktit sámegielohppiid guoddit ovddasvástádusa oahpahit eará ohppiide mo lávvu geavahuvvo árbevirolaččat. Oainnat vaikko eai leatge válljen sámi giellaoahpaheami, de galget goitge oahppat veahá sámi giela ja kultuvrra birra.

Lávvu lea vuogas čoahkkananbáiki, dahje heajos dálkin, dahje «joavdelasáigodagain». Dáppe sáhttet oahppit maiddái speallat dahje bargat sátneohppankoarttaiguin mat gullet fáddái.

Oahppit galget maiddái njeaidit lávu ja čorget goahtesaji go leat geargan orrumis – gearduhehket sániid lávu birra dalle maid.

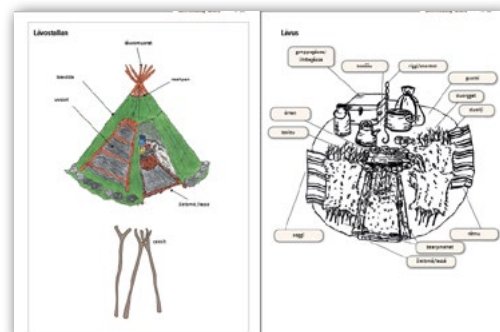
Váriin 3:s letne válljen giddet fuopmášumi lávu bierggasteapmái. Vuosttamustá leat sánit mat čilgejit mat leat lávus, maid oahppit galget oahppat. «Olggut» oasit bohtet *Váriin 4:s*, dalle galget oahppit ieža máhttit lávu cegget. Mii sáhttit bargadettiin liikká atnit sániid cakkit ja loavdda – muhto mii hárjehallat earelliigánit sániid mat leat «Lávus».

ULBMIL LEA AHTe OAHPPIT GALGET

- guldalit ja áddet frássaid lávvoeavaheami birra
- geavahit sániid ja dajaldagaid lávvoeavaheami birra

Frásaovdamearkkat:

- Maid dii bargabehtet?
- Mii cegget lávu.
- Gos leat cakkit/lávomuorat?
- Cakkit leat...
- Gos lea loavdda?
- Loavdda lea...
- Gos uvssot galgá leat?
- Uvssot galgá leat...
- Gos lea árran?
- Árran lea lávu guovdu.
- Mat leat boaššus?
- Boaššus leat gievkkanbiargasat nugo gáfegievadni, čáhcelihti ja biebmá.
- Gos mii láve nohkkat lávus?
- Mii lávet nohkkat loaiddus.
- Gosa mii bidjat nohkkanseahkaid ja lávkkaid?
- Mii bidjat daid sokkiide.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Goahtesadji***Dolastallan***OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Leiraskuvlla dahje fáddábeaivvi (-beivviid) lágideami diibmo-plána berre čálihuuvot A3-formáhtii, laminerejuvvot ja hengejuvvot dollasadjái, mii lea lunddolaš čoahkkananbáiki.

Plánša Dolastallan ja sátnelistu *Goahtesaji barggut ja doaimmat váris* berrejit maid hengejuvvot dahje biddjojuvvot nu ahte oidnojit bures dollasajis. Sáhtá maid henget *Váriin 1* ja *2* plánšša *Meahcceskuvllas* ohppiid dihtii geat eai leat oahppan dáid sániid ovdal.

Molssaevttolaččat sáhttibehtet ráhkadit sierra sátnelisttuid/plánššaid main leat sánit ja dajaldagat mat heivejit didjiide buorebut.

Moai letne maid ráhkadan unna teavstaža, *Dolastallan*, man heive bures drámatiseret olgun. Dán sáhtá sámegieloahppi-joavku hárhjhallat ja drámatiseret sidjiide geat leat nuorabut, dahje dárogielohppiide. Gehččet maddái «Lávlagat ja stoahkan» doaimma vuolde.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Dán fáttás máhttet mánga oahppi juo mánga sáni, earenoamážit jus sii leat bargatn VVV:in ovdal. Go mii čoahkkanit dola birra, de lea vuogas dalle diktit ohppiid geavahit sániid ja dajaldagaid maid máhttet – aiddo fal dan dihtii vái dovdet ahte sii máhttet.

Go galgat dola cahkkehit, de sáhttit háleštit das maid dárbbasit go galgat dola cahkkehit, ja dan botta go dolla buollá, de sáhttit háleštit das mii mis lea lávkkas ja makkár niesti mis lea fárus.

Heive bures jearahit mii lea goahtesajis, dát leat maddái sánit ja dajaldagat maid oahppit berrejit dovdat *Váriin 1:s* ja *2:s*.

Mii sáhttit maid hárhjhallat dovdat dajaldagaid vássánáiggis, dálááiggis ja boahhteáiggis sártnodemiin das maid mii bargat dál, maid mii leat juo bargan, ja maid mii galgat bargat ovddosgavlui: *manjá, eahkedis, ihttin* dahje *donbeaivvi*.

Geahčas maddái čuovvovaš fáttá: **Biebmu**.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- áddet ja atnit sániid goahtesaji ja doaimmaid birra mat dáhpáhuuvet das
- áddet ja atnit áigedajaldagaid dálááiggi, vássánáiggi ja boahhteáiggi birra

Frásaovdamearkkat:

- Mat leat goahtesajis?
- Goahtesajis leat lávut, lávkkat, árran ja ...
- Maid mii dárbbasit go galgat dola-stallat/bidjat dola?
- Mii dárbbasit árrangedggiid, beassi, muoraid ja riššaid.
- Sáhtátgo viežžat ...?
- De sáhtán./ In sáhte dannego...
- Gilletgo ...
- De gillen./In gille.
- Gii sáhtá...?
- Mon sáhtán ...
- Mat dus leat lávkkas?
- Lávkkas mus leat ullobáidi...
- Makkár biebmus dus lea mielde?
- Mus leat
- Maid don barggat/dagat?
- Maid don borat?
- Maid don barget ikte?
- Maid don borret iđitbiebmun?
- Maid mii leat dahkan odne?
- Gos don leat leamaš?
- Gii lea viežžan čázi?
- Maid mii galgat eahkedis?
- Maid mii galgat dahkat ihttin?

DOAIBMA/FÁDDÁ**Biebmu***Málestearpmi**Iđitbiebmu**Borranboddu**Eahketbiebmu***OVDABARGU/ÁVDNASAT**

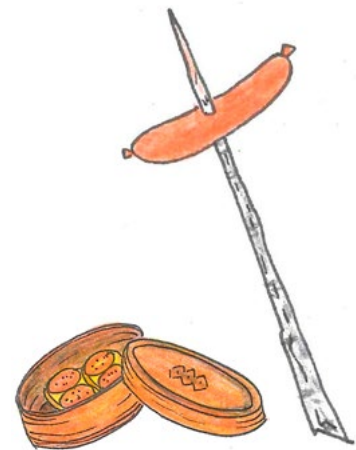
Jus leat mállásat, de fertejit dat plánejuvvot dárkilit ovddalgihtii. Olmmáivákki skuvllas lea álo 9. luohkás dát ovddasvástádus, ja sii ráhkadit biepmu buohkaide geat oassálastet. Vuosttas beaivvi lea dábálaččat «mátkemális» (geahčas mildosa *Bagadusat*), dalle lea buot oassálastiin mielde veaháš biebmoávdnasat guhtesge, ja de ráhkadit 9. luohkkálaččat biepmu. Nuppi beaivvi láve skuvla fállat mállása – váris vuššojuvvo dábálaččat bohcco-biergu man báikkálaš boazosámiin leat oastán, ja muhtimin leat lihkkohan oastit jávreguoli man 9. luohká oahppit leat bassán. Dáinna lágiin lea málestearpmi váldofáddá 9. jahkeceahki ohppiide meahcceskuvllas, ja sii «besset» gievkkanbálvalusas buot eará luohkkácehkiin. Fuopmášupmi bibmui ja biebmoráhka-deapmái lea dan dihtii organiserema duohken.

Mii lávet cegget sierra gievkkanlávui gos rájadit gievkkan-biergasiid ja oktasaš biebmoávdnuvuid. Dát lávui lea maiddái gos biepmu ráhkaduvvo ja oktasaš mállásst dárjjoduvvojit.

Bargobihtáid juogadeami dihtii lea Olmmáivákki skuvlla 5.-7- jahkeceahki ohppiin uhccán biepmu ja biepmu ráhkadeami birra, dan botta go nuoraidceahkis lea olu dan birra. Mis lea dattege biepmu fáddán, ja sáhttit humadit biepmu birra mii dárjjoduvvo – ja dan birra maid borrat ja ráhkadit ieža iđitbiebmun, beaivebiebmun ja eahketbiebmun. Ohppiin lea mielde goikebiebmu ja vejolaš bassinbiebmu, muhto lassin mii ráhkadit juoidá searválaga dola birra: hávvarbuvrru, njuocco-gáhkuid ja bännogáhkuid/duolbagáhkuid.

Jus din oahppijoavku galgá ieš málestet, de lea lunddolaš bidjat mielde sániid ja dajaldagaid biebmoávdnasiid ja málestearpmi birra mat eai leat ovtta áigequovdilát dalle go oažžu dárjjoduvvot searvemállásiid. Ráhkát mielas sátnelisttu masa válddát mielde vearbaid ja substantiivvaid maid atnibehtet málestettiin. Laminere sátnelisttu ja váldde dan mielde, dan ferte henget vuogas sadjái gievkkanlávui nu ahte lea olahatti málestettiin. Molssaevttolaččat sáhttibehtet atnit sátnelisttu man gávdnabehtet dáppe.

Guoigalus: Nan Persen čállin gihpa *Biđus* addá álkis ja áddehahti rávvaga mo biđdet: (Persen, Nan: *Biđus*. Iđut 2011)

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- leat mielde sátnodeamen biepmu birra

Frásaovdamearkkat:**Boradettiin:**

- Maid don jugat?
- Maid don borat?
- Gii lea vuoššan/bassán/ráhkadan biepmu?
- Mat leat mállásis?
- Liikotgo ...
- Sáhtátgo saddet munnje ...
- Giitu biepmu ovddas!
- Lea hui njalggat!

Biepmu ráhkadettiin:

- Mii dát lea?
- Makkár biergu/guolli dát lea?
- Maid don dagat?
- Maid don čuoopat?
- Maid don basát?
- Maid don vuoššat?
- Maid don gárvvihat?
- Sáhtátgo bidjat....
- Sáhtátgo leiket...
- Man guhká ferte duoldit?
- Govt don leat ráhkadan ...?
- Mat leat dáiggis?
- Mat leat mállásis?

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

- Hengejehket plánššaid mat čájehit sániid ja dajaldagaid mat leat áige guovdilát.
- Geavahehket giela viššalit málestettiin ja boradettiin.
- Geardduhehket sániid ja dajaldagaid mánggii.
- Jerret jearaldagaid maid oahppit galget vástidit.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Nástebálggis/Luonddubálggis (Dádjadeapmi meahcis)

OVDABARGU/ÁVDNASAT

Dát lea dakkár doaibma masa oahppit liikojit hui bures. Doaibma ferte plánejuvvot bures ovddalgihtii, ja sáhtta organiserejuvvot nástedádjadeapmin dahje luonddubálggisin, mas oahppit barget smávva joavkkuin (2-4 oahppi) čoavdin dihtii iešguđelágan bargobihtáid.

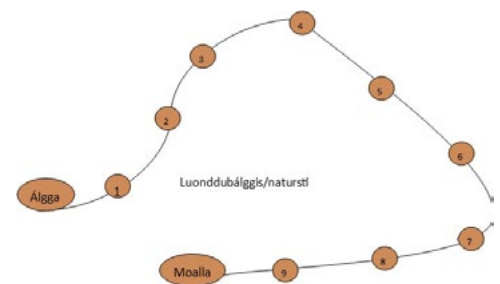
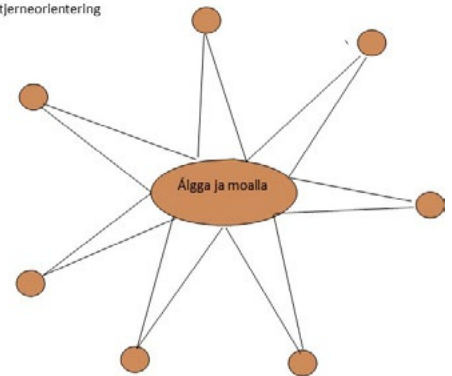
Nástebálgás lea bása (vuodđu) vuolggasadjin, ja buot joavkkut galget geažos áiggi fitnat básas vái besset joatkit. Bargobihtá-boasttat lea biddjojuvvon dihto báikkiide ovddalgihtii, ja básas leat buot koarttat mat guoigalit gos boasttat leat. Buot joavkkut álget oktanaga, ja go vuolgga lea, de välljejit joavkkut koartta mii válddaha boastta, váldet koartta mielddiset ja mannet bostii čoavdit bargobihtá. Go bargobihtá lea čovdojuvvon, de galget oahppit viežžat nuppi boastaválddahusa vái dádjadit nuppi bargobihtá gávdnat. Vástádusat čálistuvvojit vástáduskoarttaide dađistaga.

Nástebálgái sáhtta bidjat sihke teorehtalaš bargobihtáid (fáddá-ovdamearkkat: eallit, šattut, luonddunamahusat, báikenamat), njálmálaš dahje eanet praktihkalaš bargobihtáid (ovdamearkan cegget tealta, guoddit čázi, cahkkehit dola ja duldehit čázi). Fuopmáš ahte nástebálgás mas leat mánga njálmálaš dahje praktihkalaš bargobihtá, dárbbášuvvojit oalle olu resursaolbmot geat sáhttet bargat dárkkisteaddjin/váktan iešguđege boasttas. Dás lea lunddolaš ahte sámegeiloahpaheaddji ovttasbargá omd. lášmmohallanoahpaheddjiin bargobihtáid ja hoiddu čađaheami birra, ja ahte adnojuvvot veahkit, ovdamearkan váhnemat ja nuoraidskuvlaoahppit geat sáhttet leat vávttat boasttain.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- áddet álkis bagadusaid
- dádjadit luonddus kártta dahje válddahallamiid veagas (dárogiillii dahje sámegeillii)
- dovdat/máhttit lottiid/šattuid/elliid/guliid namaid
- bargat ovttas čuolbmačoavdimiin
- (juogadit sámegeilgealbba dárogiel-ohppiiguin)

Nástebálggis/
Stjerneorientering

Luondubálgá lea álkit čađahit danne go dat vuodđuduvvá dušše teorehtalaš bargobihtáide, ja gáibida hárvvit olbmuid čađahettiin. Detálljaplánen ja čađaheapmi lea maid dan duohken mo oahppijoavku lea oktiibiddjojuvvon. Bargobihtát biddjojuvvojit boasttaide ovddalgihtii. 1. bostii biddjojuvvo maiddái guoigalus mii vuolggaha ohppiid 2. bostii, ja 2. bostii biddjojuvvo maiddái guoigalus mii vuolggaha ohppiid 3. bostii. Guoigalusa gos 1. boasta lea, ožžot álggedettiin. Oahppit vuolggahuvvojit bálgá ráigge joavkkuid mielde, ja ferte leat veahá gaska joavkkuid gaskkas.

Beroškeahhtá maid válljebehtet: Muitet skáhppot bálkkašumi vuoitijovkui ja jedđehusbálkkašumi nuppiide:

Evttohus:

- Popcorn maid sáhttet poppet dolas eahkedis.
- Ávdnasat ja biergasat maiguin ráhkadit bännogáhkuid/svelaid, váffeliid dahje suohkada. Bagadusaid sámegillii gávdnabehtet [dáppe](#).

Mildosiin 5-8 leat ávdnasat mat sáhttet adnojuvvot vuolggasadjin nástebálgái. Bargobihtát ja válddahus gos iešguđege boasta lea, ferte heivehuvvot báikái gos dii lehpet. Čuokkisvuogádat ferte maiddái heivehuvvot báikái ja givnniid, tealttaid jna. sturrodahkii.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

A: Go leat dušše sámegieloahppit joavkkus:

Ráhkadehket ovddalgihtii bagadusaid ja bargobihtáid sámegillii, muhto eai galgga leat beare váddásat.

B: Hui háreve sámegieloahppit joavkkus dárogielagiiguin:

Dás sáhttá atnit dárogiela hoiddu vuolggasadjin, muhto sámegieloahpaheaddji berre čuovvut «su» ohppiidis ja atnit sámegiela njálmálaččat iešguđege boasttas nu guhkás go lea vejolaš.

C: Seahkálás joavkkut main leat sihke sámi ja dáru oahppit

Ráhkadehket bargobihtá-/bagadusčohkiid dárogillii, ja seammaid sámegillii. Ovttasbargojoavkkut leat dalle «buhtes» giella-joavkkut, ja sámegieloahppit ožžot bargobihtáideaset ja bagadusaideaset sámegillii, *dahje*

Diktet joavkkuid leat seahkálaga. Ráhkadehket bargobihtáid main nuppit leat dárogillii ja nuppit leat sámegillii. Go sámegiela bargobihtát galget čovdojuvvot, de fertejit sámegieloahppit guoddit liigeovddasvástádusa.

Mii leat atnigohtán dán modealla eanet ja eanet dasgo dat nanne oahppijoavkku ovttaráđálašvuoda – ja dainna lágiin oažžu maiddái dárogielohppiid oahppat veaháš sámegiela.

Ulbmilat ja áigequovdilis frásat leat dan duohken mo hoidu čađahuvvo, ja guđe lágan fáttá dii háliidehpet bargobihtáide.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Stašuvdnaoahpahus:

Bivdoráhkkanusat ja biergoborat
Oppalaš kulturhistorjá
Geologijja
Botanihkka

OVDABARGU/ÁVDNASAT

Olmáivákki skuvllas lea mis dakkár árbevierru, ahte 10. jahkeceahki ohppiin lea ovddasvástádus dán oahpahusas (oahpaheddjiid vehkiin). Logátluohkkálaččat juhkkovuvvojit joavkkuide, ja iešguhtege joavkkus lea ovddasvástádus iešguhtege fáttás. Ovdabargun skuvllas (dahje meahcis) galget oahppat nu olu sin fáddáset birra ahte máhttet gaskkustit fas máhtu gaskaceahki ohppiide. Dát leat fágaidrasttiedaddji diimmut mat «váldovuvvojit» buot fágain.

Sámegielloahppit juhkkovuvvojit iešguhtege jovkui, ja ráhkkanit geavahit sámegiela sin sáhkavuoruineaset. Eat mii vuordde ahte sii galget máhttit logaldallat dán lágan fágaávdnasiin sámegillii, muhto ahte galget máhttit geavahit ja oahpahit muhtin sámegiela sániid iešguhtege fáttás. Jus dis eai leat nuoraidskuvla-oahppit geat sáhttet logaldallat, dahje eará siva dihtii ehpet háliid čađahit dakkár hoiddu mas oahppit leat gaskkusteaddjit, de sáhttet dieđus oahpaheaddjit ieža guoddit ovddasvástádusa buot stašuvnnain. Sáhttibehtet dieđusge maiddá heivehit fáttáid báikái gos dis galgá leat meahcceskuvla.

Ovddalgihtii ferte oahpásmuvvat guvlui gosa galgá, nu ahte sáhtta deattuhit áđaid maid gávdná báikkis. Ovdamearkan sáhtte namahit ahte Gálgu-guovllus, gos mis láve gohtensadji, lea sihke boazodoallu, eatnat miellagiddevaš geologalaš áđat ja mánggat kulturmuittut. Artihkkalis *Meahcceskuvla ja kulturhistorjá Gálgu-guovllus, Váriin 4:s*, sáhtát lohkat juoidá daid birra.

Plánejhket sullii 30 minuhta oahpahusa iešguhtege stašuvdnii – ja lassin vel áiggi johtit stašuvnnaid gaskka.

Muitet váldit mielde plánššaid/laminerejuvvon sátnelisttuid buot boasttaide:

- **Bostii 1 ja 2:** Kulturhistorjá
- **Bostii 3:** Geologijja: Luonddunamahusat
- **Bostii 4:** Botanihkka: Plánššat Jeahkalat/Sámmálat ja Liedit/Dakŋasat – ja áinnas sámi šaddočkakkáldat.

Botanihkkabostii lea maiddá vuogas váldit mielde juoidá man sisa deaddá šattuid – dalle besset oahppit váldit mielddiset šattuid skuvllii ja atnit daid maŋgebargomuttus (ovdamearkan ráhkadit čájáhusa ja bidjat sihke dáru ja sámi namaid).

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat veaháš kulturhistorjjás, botanihkas ja geologijjas
- oahppat oasseávdnasiid kulturhistorjjá, luonddunamahusaid ja várrešattuid muhtin sániid

Sátneevttohusat:

Stašuvdna 1 ja 2:

- bivdoráhkkanusat (fangstanlegg)
- biergoborat (kjøttgroper)
- goddebivdu (villreinjakt)
- oaffarbáiki (offersted)
- boazodoallu (reindrift)
- čáhcefápmu (vannkraft)

Stašuvdna 3:

- jiehkki (isbre)
- geađgi (stein)
- gáisi (tind)
- čohkka (fjelltopp, ofte flat)
- oaivi (rund fjelltopp)
- johka (elv)

Stašuvdna 4:

- Jeahkálat/lav: bárkojeagil (kvistlav), gatna (steinlav)
- Sámmálat/mose: darfesámil (torvmose), seaidnesámil
- Dakŋasat/lyng: livdnju (røsslyng), čáhppesmuorjedaŋas (krøkebærlyng)

Dán stašuvnnas ohppet várrešattuid birra. Guovtti oahppis 10. luohkás lea ovddasvástádus oahpahusas. Govva lea váldojuvvon Gálgus čakčat 2017. Govven: Edel Monsen.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

lešguhtege stašuvnnas:

Fuopmášuhte ohppiide maid vuorddát sin oahppat, ovdamearkan uhcimustá golbma ođđa sámi sáni iešguhtege stašuvnnas.

Gearddut sániid mángii.

Divtte ohppiid iežaset válljet guđe golbma sáni galget «coggat sin lávkaseaset» ja oahppat – dáid galget mitalit oahpaheaddjái ovdal go vázzilit čuovvovaš stašuvdnii.

Botanihkkastašuvnnas sáhttet golbma sáni mielas leat šattuid namat maid váldet mielde skuvlii.

Dan botta go jo johtá stašuvnnaid gaskka, de lea vuogas oktiigeassit maid oahppit leat oahppan, ja guđe sániid galget muitit.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávlagat ja stoahkan****ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET**

- geavahit giela iešguđege lágan okta-
vuodain
- oassálastit dramatiseremiidda
- guldalit ja ipmirdit bagadusaid
- oahppat muhtin sámi lávlagiid

OVDABARGU/ÁVDNASAT

Mis leat álohii cehkiid gaskasaš ovttarattátlávlumat ja stoahkanbottut go leat meahcceskuvllas. Mánge oahppi mielas leat stoahkandiimmut, main boarráseamos ohppiin lea ovddasvástáduš barggahit ja guoimmuhit sin geat leat nuorabut, suohtaseamos bottut meahcceskuvllas. Dakkár doaimmat fertejit plánejuvvot ovddalgihtii. Juhket ohppiid joavkkuide ja diktet sin oažžut dili plánet makkár doaimmain sis lea miella atnit ovddasvástádusa. Moai lávejetne dadjat ahte juohke joavku ferte plánet ja ráhkkanit uhcimustá golbma iešguđege doaimmat galget bistit 45 minuhta. Lassin lea mis dábálaččat smávit oktasaš boddu mas lávlut. (*Fuomáš! Áigi diekkár fágaidgaskasaš doaimmaid plánemii berre váldojuvvot fágaidgaskasaš áiggis, iige sámegieldiimmuin.*)

Organiseren ja hoidu lea dan duohken man olu oassálastit leat, ja mo oahppijoavku lea oktiibiddjojuvvon giela ja agi dáfus.

Doaimmaevttohusat:

Murjen, muitalanboddu, galddaid ballahastin, njoarosteapmi, gilpe, áđđestallan ja eará lágan stoahkamat.

Dramatiseren: Muitalus *Dolastallan* heive bures gaskaceahki ohppiide hárbhallat ja dramatiseret smávvasuvlla sámegielohppiide. Molssaevttolaččat sáhtta joavku mas leat boarráset ja nuorat oahppit dahkat dan ovttas.

Lávllaevttohusat:

- *Váriin 1: Illu lea mielas ja Rievssahat*
- *Váriin 2: Meahci eallit ja Bierdna nohkka*
- *Váriin 3: Okta guolli vuodjá, Divrrit ja Eallu lea dál gárddis*

Moai letne čohkken dáid ja eará lávlagiid ja hoahkamiid mildosii man gávdnabehtet *dáppe*.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Fertebehtet ieža árvoštallat man olu áigubehtet deattuhit sámegiela dáin stoagahan- ja barggahanbottuin. Gaska- ja nuoraidceahki sámegieloahppit sáhttet áinnas lávlut sámegillii, dahje stoahkat álkis giellastohkosiid smávvasuvlla ohppiiguin ovttas. Molssaevttolaččat sáhtta maid árvoštallat nu ahte, jus oahppit leat stimulerejuvvon fágain ja gielain olles beaivvi, de sáhttet dát stoahkanbottut leat «friijabottut» main sosiála bealit leat deaŋalaččabut go giellamáhtáhus.

Oahppijoavkkus mas leat dušše sámegiela oahppit, sáhttet buot stoahkamat ja doaimmat leat sámegillii, dahje sisdoallat juoidá sámegillii. Seahkálás oahppijoavkkuin berrejit sámegieloahppit beassat váldit oasi stoahkamiidda ja doaimmaide ovttas «earáiguin». Sámegieloahppit sáhttet vaikkoba plánet eanet doaimmaid maid buohkat dahket sámegillii, maidái oahppit geain ii leat sámegiella.

«Dábálaš» stoahkamat maid oahppit dovdet ovddežis, sáhttet veaháš heivehemiin adnojuvot giellahárjehussan. Dát leat muhtin evttohusat:

Tante Knute sáhtta ovdamearkan leat *Goaski čuolbma*, *Áddjá čuolbma* dahje *Eahki čuolbma* mas sáhtta hárjehallat fuolkesániid.

***Haien kommer* sáhtta šaddat eará stoahkamin dađe mield maid áiggošii hárjehallat:**

Návdi boahtá stoahkamis sáhtta ovdamearkan hárjehallat dahje geardduhit elliid namaid (ovdamearkan: buoidda, sáhpán, godesáhpán, miessi). *Bivdi boahtá* stoahkamis sáhtta seamma láhkai oahpahallat lottiid ja elliid namaid maid sáhtta bivdit (ovdamearkan: giron/rievssat, ealga ja njoammil), ja *Hávga boahtá* stoahkamis sáhtta hárjehallat guliid namaid (ovdamearkan rávdu, dápmot, njáhká ja čuovža).

Bjørnen sover/Bierdna nohkká heive buoremusat stoahkat uhcimus ohppiiguin. Okta oahppi galgá leat guovža, ja nuppit oahppit dahket gierddu su birra gii veallá eatnamis ja oadđá. Oahppit gierddus lávlot *Bierdna nohkká*, ja go lávlla nohká, de čuočča guovža ja giljáda ja dohppe ovtta eará oahppi gitta. Son gii fáhtehallá, galgá leat guovža.

Kongen befaler/Gonagas gohčču heive buoremusat sidjiide geat leat veaháš boarráseappot ja nagadit ipmirdit bagadusaid (gohččosiid) mat addojuvvojit. Dás galgá gonagas gohččut nuppiid dahkat juoidá. Gonagas cealká «*Gonagas gohčču ...*» ovdal holddu, ja oahppit dahket nugo son gohčču. Jus gonagas ii cealkke dán vuos álggus, ja oahppit liikká dahket nugo son gohčču, de šaddet olggobeallái dán vuoro. Ovdal go stoahkan álgá, de dáidá vuogas čielggadit man guhkes «mahkalušan-áiggi» dohkkehít, dahje sáhtta son gii mañimužžan dahká riekta, šaddat olggobeallái. Son gii báhcá mañimužžan, vuoitá (ja beassá leat gonagas nuppi vuoro).

Holdoovdamearkkat:

- ...mana gievkkanlávva lusa.
- ...mana viežžat čáhppesmuorjedakŋasa.
- ...mana guokte lavkki maños.
- ...čohkket!

Deatalaš lea ahte gohččosat eai leat beare váddásat. Jus oahppi lea gonagas, de sáhtá oahpaheaddji leat «gonagasa čálii» gii veahkehallá gonagasa sátnádit gohččosiid. Atnet sániid ja dajaldagaid mat leat oahppásat ohppiide.

Kims leks (Kim stoahkan) lea muitinstoahkan mii sáhtá adnojuvvot go galgá oahppat/geardduhit sániid ja seammás hárhjehallat visuála muittu. Dá lea evttohus mii heive jovkui mas leat 3-6 oahppi: Bidjet 6-10 dávvira (ovdamearkan geđggiid, iešguđege lágan šattuid, gáffala, govaid lottiin, guliin) čohkkándovgosa ala. Mađe eanet dávvirat, dađe váddáseabbon šaddá. Čujut sániide, daja daid ja gearddut dassázii go buohkat máhttet daid. Bija ohppiid oanehis viehkanmohkkái, ja meahčit dan botta ovta dávvira. Go máhccet fas, de galget dadjat sámegillii dávvira sáni mii váilu. Gii máhtá dan ovddimus, beassá válljet dávvira čuovvovaš háve. Jus sirddaša dávviriid dađistaga, de šaddá vel váddáseabbon. Lonut muhtin sániid 3-4 vuoru manjá.

Guoigalus: Sátneoahppankoarttat sáhttet adnojuvvot dávviriid sajis maid lea váttis gávdnat, ovdamearkan lottiid ja guliid. Sáhttibehtet maid atnit sátnebánjkokoarttaid mat gullet girjjiide *Váriin 1* ja *2*.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Alfabehtabivdu váriin

OVDABARGU/ÁVDNASAT

Dát sáhtá leat vuogas bargobihtá meahcceskuvlla loahpas vái beassá geavahit ja oktiigeassit sániid ja dajaldagaid maid oahppit leat oahppan. Doaibma lea hárhjehallat alfabehta seammás go gávdnet sániid luondus mat álget iešguđege bustávain.

Molssaeaktu 1:

Váldet mielde árkkaid ja čálániid.

Molssaeaktu 2: (ovdu go lea heajos dálki)

Čállet ja laminerejehket bustávakoartačoahki juohke jovkui (koarttaid gávdnabehtet [dáppe](#)).

(Leat mánga bustáva guhtege koarttas eastan dihtii čuolmma ahte muhtin bustávat háreve/eai goassege leat sániid álggus, ja ahte muhtimiid lea váttis earuhit.)

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit sámi alfabehta
- geardduhit ja geavahit sániid mat sáhttet relaterejuvvot várrái
- ovttasbargat ja jurddašit strategiija
- (molssaeaktu 1: Maid gánneha: Ohcat, sárgut dahje čállit?)
- ovttasbargat ja giddet fuopmášumi muitimii (molssaeaktu 2)

Čoavddusovdamearka:

Albbas – Árran – Beatnatmuorjjit – Cakkit – Čáhpesmuorjjit – Darfesámil – (geaĐgi) – Ehtemasat – Fángaleaira – Gatna – Hávddeana – Ittuvárit – Jonat – Kárášjohka – Luomi – Muogir – Noarsa – (joŃat) – Oaggut – (čáhcefáPmu) – Riggii – Sarrit – Šielbmá - (duoTTar) – (RuoFFa) – Uvlu – Vuoskku – váZZit – vieŽŽat

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Doaibma sáhtta áinnas lágiduvvot gilvun:

Molssaeaktu 1: Juohke joavku oažžu árkká masa galget čállit sámi alfabehta, dasto galget gávdnat dávviriid, sárgut ja čállit sániid mat álget buot bustávaiguin. Joavku mii lea lea atnán eanemus bustávaidd, dahje lea ožžon eanemus čuoggáid dihto áigemearis (ovdamearkan 30 minuhtas), vuoitá. Ovddalgihtii berrebehtet boahpit ovttaide muhtin njuolggadusaid hárrái, ovdamearkan:

- Dušše sánit main lea dahkamuš váriin, dohkkehuvvojit.
 - Substantiivvat mat fysalaččat leat gávdnon (eai tevdnejuvvon eaige čállojuvvon) addet 2 čuoggá.
 - Sáni mii lea sárgojuvvon dahje čállojuvvon, addá 1 čuoggá, muhto jus sáni lea čállojuvvon boastut, de šaddá dušše 0,5 čuokkis.
 - Bustávat mat hárve/eai goassege leat vuostasbustávan sániin (Ð, Ŋ, P, T, Ʀ, Z, Ž) ožžot adnojuvvot sáni siste (dahje sáhtta ohppiid diktit ieža fuopmášit ahte lea veadjemeahtun gávdnat sániid mat álget dáid bustávaiguin).
- **Molssaeaktu 2:** Dát variánta dahkkojuvvo njálmmálaččat. Juohke joavku oažžu bustávakoartačoahki. Juohke gortii galget oahppit buktit **ovtta** sáni mas lea dahkamuš váriin. Sii galget nappo gávdnat sáni mii álgá ovttain dain bustávain mat leat koarttas. Joavku mii ovddimus oaivvilda iežas máhttit atnit buot koarttaid, čurve «Alfabehta», ja vuoitá jus lea bargobihtá čoavdán. Jus sii dattege eai máhte dadjat ovtta sáni guhtege gortii, de oažžu čuovvovaš joavku mii čurve «Alfabehta», iskat máhttetgo sii.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Sámi báikenamat

Almmiguovllut (kártta ja kompássa)

OVDABARGU/ÁVDNASAT

Kártta mii čájeha áigequovdilis guovllu ferte válmmaštuvvot ja laminerejuvvot ovddalgihtii. Neahttaportálas www.norgeskart.no sáhtta válljet čuhposiid maid čáliha, dahje sáhtta geavahit eambo báikkálaš mátkekártaid. Atnet áinnas ovtta kárta guhtege oahppái, dahje sáhttet 2-3 oahppit bargat ovttas. Seammá kárta sáhtta adnojuvvot hárjehallat almmiguovlluid.

Kompássa geavaheami hárjehallan gáibida mátkekárta, ja lea váldosaččat praktihkalaš bargobihtá.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- hárjehallat lohkat kárta
- oahppat muhtin válljejuvvon báikenamaid
- oahppat muhtin luonddunamahusaid (ovdamearkan: *čohkka, oaivi, gáisi, jávri, johka*)
- oahppat almmiguovlluid: *davvi, lulli, oarji, nuorta*

>>>

Beth Boysen (Boysen, 1989) válldaha stoahkama man namma lea *Toget går (Toga manná)*, mii veaháš heivehemiin sáhtta adnojuvvot sámi báikenamaid hárjehallat. Mii leat válljen nammadit veršuvdnamet *Báikkis báikái*, ja dan sáhtta bures stoahkat meahcis. Ovddalgihtii fertebetet válljet 10-15 sámi báikenama maid háliidehpet ahte oahppit galget oahppat. Čálistehket namaid stuorra čállagiin A4-árkii, ovttá nama guhtege árkii. Árkkat berrejit laminerejuvvot nu ahte seilot vaikko lea lávttas olgun.

Stoahkan heive 6-10 oassálastái, mađe eanet leat mielde, dađe váddáseabbon šaddá, dasgo dalle kártet maid eanet namat. Dii dárbbásehpet čohkkándovgosa juohkehažžii, lassin báikenamma-árkkaide.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Geavahehket kárta vuolggasadjin guorahallat báikenamaid. Bivdet ohppiid gávdat dihto namaid kárttas, ja ohcet dieđuid namain.

Kárta sáhtta maid adnojuvvot vuolggasadjin hárjehallat almmiguovlluid. Dás sáhtta leat vuogas geardduhit almmiguovlluid dárogillii ja sámegillii, ja čilget mo gávdat almmiguovlluid kárttas (guđe gežiid doallá kárta, ja gos lulli lea davvi ektui).

- **Ovdamearka:**

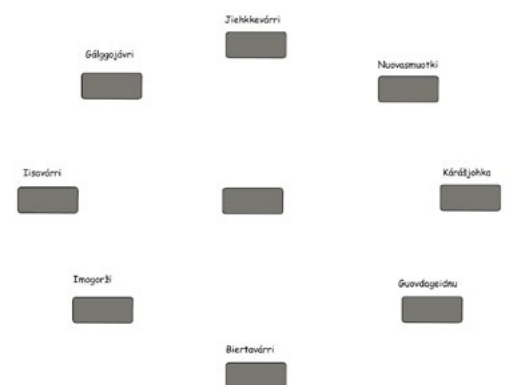
«Mii leat dál *Guolašjávrris*. Man almmiguovlui mii fertet vuolgit/mannat jus áigut?»

Stoahkat *Báikkis báikái*

Bidjet čohkkándovgosiid stuorra gierdun maid radius lea sullii 10 mehtera nu ahte šaddá buorre gaska daid gaskkas. Okta doavggus galgá leat guovdu. Juohke čohkkándovgosa gurrii gierddus biddjojuvvo okta báikenamma (ii guovdu). Oassálasti vázzá dasto oktii dahje mánggii birra gierddu, namalassii *báikkis báikái*, ja hárjehallá namaid.

Go oahppit muitet eanaš namaid, de sáhttet stoahkagoahit: Buohkat čohkkedit iešguhtege dovgoša ala. Gii čohkká guovdu (álggus vuos oahpaheaddji), čurve ovdamearkan: «*Skuhter vuodjá Gálggojávrris Guovdageidnui*». De galgaba soai geat čohkkába Guovdageainnus ja Gálggojávrris dakkaviđe čuoččahit ja geahččalit lonuhastit saji, muhto seammás geahččala son gii guovdu lea biddjojuvvo, háhppehit juoppá goappá sadjái. Son gii manaha sajis, čohkkeda guovdu ja čurve mii čuovvovaččat dáhpáhuvvá, ovdamearkan «*Áddjá vázzá Ráisavuovddis Háltái*». Bággen dihtii ohppiid laktit dáru ja sámi namaid, sáhtta gaskkohagaid čurvet báikenamaid dárogillii. Go soames vuoru leat leamaš, de sáhtta molsut muhtin namaid.

Guoigalus: Guovdu sáhtta áinnas leat «muitolihppu» masa buot báikenamat leat čállojuvvo, ja muhtin lihkanvearbbat – dalle šaddá álkibun sidjiide geat galget čuorvut dieđáhusaid.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Njoarosteapmi****OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Jus dát doaibma galgá lihkostuvvat, de fertejit fárus doarvái suohpanat, čorvošat «bállahin» ja resursaolmmoš gii lea hárlánan njoarosteaddji gii sáhtta čájehit ja muitalit njoarosteamis.

Manjá go buot oahppit leat beassan geahččalit, de sáhtta dát leat friijadoaibma – dahje sáhtta lágídit joavkogilvvu sáttatviekamin mas oahppit vurrolaga vihket merkejuvvon bálga ráigge, bohtet «gilvošillju» njoarostit (ovdamearkan viđa gearddi), jotket ránggáštusmohkiide, ja vihket oanehis mohki ovdal go lonuhit viehki.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Resursaolmmoš muitala ja čájeha njoarosteamis sihke dárogillii ja sámegillii. Dasto galget buot oahppit geahččalit. Geardduhehket áigeovdilis sániid mángii proseassas

Lávlaga *Eallu lea dál gárddis* heive bures lávlut ja dramatiseret dás.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Divrrážat čáziin****OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Go galgá divrriid ohcat čázis, de dárbbáša smávva skáluid ja silliid.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Dát lea vuolggasajis praktihkalaš bargobihtta mii gullá luondufágii, muhto jus leat doarvái veahkkevárit, de sáhtta hárljehallat giela dán doaimmas maid. Geahčastehket áigeovdilis sátnedamearkkaid bovssas olgešbealde.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat manne ja mo sámit geavahit suohpana
- oahppat muhtin sániid njoarosteamis

Sátnedamearkkat:

- suohpan (lasso), njoarosteapmi (lassokasting), njoarostit (å kaste lasso), valahagas (over skuldrene), suhppet (å slenge, kaste)
- lutket (å gjøre løsere)

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat luonddunamahusaid main lea čáhci: *jogaš, johka, eatnu, jávri*
- oahppat divrriid namaid: *čurrot, čuoika, skážas, vievssis, boaru, muogir*
- oahppat smávvaelliid/-divrriid namaid (dát eai leat meroštallojuvnon oahppanulbmilin, ja sáhttet adnojuvvot)
- «bonusin» jus oahppit ohppet muhtin namaid): *bealljeskuhran, civzagat, čáhceihtideaddji, gáddeskáhčas, šlubbooavi*

DOAIBMA/FÁDDÁ**Dolgevuoggabivdu****OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Dolgevuoggabivdoneavvut. Báikkálaš bivdi- ja oaggusearvvis soitet neavvut maid luoikkašedje ohppiide, ja vuolggášedje vaikko bagadallinge? Dahje soitet dis váhnemat geat sáhttet geavahuvvot resursaolmmožin?

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Dát lea vuolggasajis praktihkalaš bargobihtá, muhto jus leat doarvá veahkkevárit, de sáhtá hárhallat giela dán doaimmas maid. Geahčastehket áigeovdilis sátnedamearkkaid bovssas olgešbealde.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sáivaguliid namaid, earenoamážit daid mat leat guovllus, ovdamearkan dápmot, rávdu, njáhká
- oahppat áigeovdilis dolgevuoggabivdosániid

Ovdamearkkat:

- Vearbbat: bálkesti, geassit, bivdit
- Substantiivvat: dolgevuoggabivdu, dolgevuogga, oaggunstávrá, vuoggaskáhpí

DOAIBMA/FÁDDÁ**Golledoidin****OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Váldet mielde doidinbánnuid ja vejolaš bálkká.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Dát lea vuolggasajis praktihkalaš bargobihtá mii dahkkojuvvo eanaš suohttasa dihtii, muhto jus leat doarvá veahkkevárit, de sáhtá hárhallat giela dán doaimmas maid. Geahčastehket áigeovdilis sátnedamearkkaid bovssas olgešbealde.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin áigeovdilis sániid

Ovdamearkkat:

- Vearbbat: doidit, ohcat, goaivut, gurret, njorret
- Substantiivvat: banno, golli, geađgi, sáddu, čievra, láirá

DOAIBMA/FÁDDÁ**Meallut kánoin****OVDABARGU/ÁVDNASAT**

Meallumii dárbbásehpet doarvá kánoid, meliid ja gádjunliivaid joavkku ja bagadalli váste.

Muitet ovddasvástideaddji rávisolmmoš galgá váldán dorvogurssa.

GIELLABARGGAHANGUOIGALUSAT

Dát lea vuolggasajis praktihkalaš bargobihtá, muhto jus leat doarvá veahkkevárit, de sáhtá dása maid bidjat giellahárhallamiid. Ovdamearkan sáhtá ohppiid bagadallat gosa galget meallut. Geahčastehket ovdamearkkaid bovssas olgešbealde.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET**oahppat muhtin sániid mat válddahit guovlluid/hálttiid, ovdamearkan:**

- ovddos – framover
- manjos – bakover
- ruovttuluotta – tilbake
- deike – hit
- dohko – dit

guldalit ja áddet bagadusaid, ovdamearkan:

- Boađe deike! – Kom hit!
- Ale meallu nu guhkás! – Ikke padle så langt.
- Boađe ruovttoluotta! – Kom tilbake!
- Čuovvul mu! – Følg meg!
- Boađe gáddái! – Kom til land!
- Mii meallut luktii/njargii/sullui!
- Vi padler til bukta/neset/øya!